

BIBLIOTECA DE LOYOLA

Sala 1 Estante 2 Plúteo. 1

754

Compré este libro en 1836 por 2 rs.
Montenegro

S. S. M. Orate pro me.

D. BASILII ARCHIE

PISCOPI CAESARIENSIS

*in Cappadocia orationes in Hexaëme-
ron, Ioachimo Perionio Benedictino
Cormæriaceno interprete.*

¶ Ad beatissimum Patrem Iuliū
tertium Pontificem Maximum.

PARISIIS,

*Apud Nicolaum de Guingnant, in
Clauso Brunello.*

CVM PRIVILEGIO.

1552.

BEATISSIMO PATRI
IULIO TERTIO PONTI-
fici Maximo, Ioachimus Perio-
nius Benedictinus Cormæria-
cenus, S. P. D.

Quod his paucis mensibus in ea epi-
stola qua tibi libellum nostrum de
vitis Apostolorum Latino sermone scri-
ptum dedici, legere potuisti sanctissi-
me pater, me, cum multos libros de diui-
nis rebus scribere cœpissem, illū qui iam
absolutus esset, ad te tum mittere, & in
sanctissimo tuo nomine diuulgare, dum
alij absoluerentur: id verum esse qua-
dā ex parte intelligere nunc potes. Mis-
to enim ad te iam alterum eiusdē ferē
magnitudinis libellum, quē Hexaëme-
ron B. Basilius inscripsit, quod undecim
concionibus quas ad populum suū ha-
buit, ea omnia quę Deus sex diebus ef-
fecisset, cōplexus est. Libellus est profectō
vnius ex omnibus eorū qui de rebus di-

EPISTOLA.

uinis scripti sunt, ex quo tu cuique om-
nes, id est Christianos quos tuę fidei
Deus optimus maximus anno superio-
re cum maxima omnium bonorum læ-
titia, tradidit & credidit, plurimum
& utilitatis & voluptatis capere pos-
sis. Cōtinet enim eorum omnium quę
à Deo in hac rerum vniuersitate con-
dita sunt, historiam: bestiarumque a-
nimum, & piscium in eo vim atque na-
turam ita describit Basilius, ut vnum
quemque nostrum belluarum exemplo
& ad virtutes horietur, & à vitiis
deterreat. Taceo veras illas quas sequi
debemus de cœlestium orbium numero
atque ratione sententias: falsasque de il-
lis totoque mundo veterum philosopho-
rum, quas non solum diligenter copio-
seque explicat, verum etiam acutissime
refellit. Quid dicam quem nitorem ora-
tionis adhibeat, quaque & sermonis
copia, & argumentorum subtilitate
acumineque utatur in eo tractando lo-

EPISTOLA.

co, qui est de prima hominis institutione? Equidem ut non ausim hoc de me dicere, me Basilium pari ubertate copiarum orationis usum ad nostros transtulisse, ita illud confirmare minimè dubitabo, omnem vim eloquentiæ, qua sim præditus, si modo in me ulla est, à me fuisse hoc loco adhibitam & explicatam, quò & facilius omnes ad eum legendum excitarem, & melius mei in te officij ratio constaret. Valeat tua sanctitas beatissime pater. Lutetia Parisiorum.

1551.

Extraict du priuilege.

Il est permis à Charles Perier, libraire iuré en l'Vniuersité de Paris, faire imprimer et exposer en uente ce present liure intitulé D. Basilii orationes in Hexæmerò Ioach Perionio interprete Et desensei à tous libraires et imprimeurs d'icelle principz ou mettre en uente ledit liure, sinon ceulx que ledit iuriz feroit imprimer iusques à quatre ans, ainsi que plus à plain est contenu audit priuilege.

Signé Camus.

I
D. BASILII ARCHIE-
PISCOPI CAESARIENSIS
in Cappadocia oratio prima in He-
xaëmeron, Ioachimo Perionio
Benedictino Cormæria-
ceno interprete.

IN principio fecit Deus cœlū & terram, Exordium dignum eo, qui primam mundi institutionem expositurus est, ornatus eorum quæ sub aspectum cadunt quæque videntur initium orationi præponere. Cœli enim ac terræ molitio tradenda est, quæ nō temere & casu, ut quibusdā visum est, sed à Deo auctore quesita est, Quæ tandē aures eorum quæ differuntur magnitudine & excellentia dignæ sunt? aut quoniam modo præcul^o preparatusq; anim^o ad res tātas tāq; graves audiedas debet accedere? Certè liber à carnis perturbationibus, vacuus à tenebris, quas cura rerum ad viuendum necessariarū offundere soles, amans laboris, exquire di veri audius,

IN HEXAEMERON

omni ex parte circumspectus, an Deo dignam notionem comprehendat. Sed an tequam verborum subtilitatem exquiramus scrutemurque, quante sint tam paucorum horum verborum significationes, quis sit qui nobiscum disserat cogitemus. quod si minus scriptorum arduam intelligentiam assequamur propter ingenij nostri imbecillitate, at certe in eius qui dicit auctoritate acquiescentes vltro ac sponte rebus, quae expositae fuerint, assentiemur. Moyses quidem hanc historiam scripsit, Moyses, inquam, ille, de cuius astutia & sapientia iam tum cum infans esset, deus testimonium dixit, quae Pharaonis filia adoptavit, educauitque regio more cum Aegyptiorum sapientibus eum o in disciplinam dedisset: qui cum gravitatem tyrannidis exosus esset, seque ad demissum abiectumque populum suum recepisset maluit cum Dei populo opprimi, quam peccati, quae ad tepus du-

ORATIO PRIMA. 2

rat, voluptate perfui. Cumque à natura iustitia amor ei innatus esset, etiam ante quam populi principatum & imperium accepisset, repertus est, qui propterea quod natura malum oderat, malorum iniuriam etiam mortis periculo propulsaret. Cumque eorum in quos beneficium contulerat, invidia expulsum esset, relictisque summa voluntate Aegyptiacis tumultibus, in Aethiopiam contendisset, illic posthabitis ceteris rebus, quadraginta annos continuis in natura verique cognitione consumpsit. Cumque annos iam octoginta natus esset, vidit Deum, ut eum cernere homo potest, atque adeo, quemadmodum contigit adhuc nemini, vel Deo ipso teste, si fuerit propheta vester domino aspectu ei notus ero, & per quietem cum eo loquar, non ita ut seruus meus Moyses in tota domo mea fidelis est, os ad os loquar cum eo, in specie & non in anigmate: Hic ergo, quem Deus aspectu oris

 sui æque ac angelos, dignū indicauit, ea
 q̃ a deo audiuit, nobis exponit. Quapro-
 pter audiam⁹ veritatem verborū quæ
 facta sunt, nō humanæ sapientiæ accō-
 modatis ad p̃suadendum, sed iis quæ à
 spiritu tradita sunt. Quæ quidē nō eo-
 rum qui audiunt laudem aurēq; cap-
 tant, sed eorum qui docētur salutē cōsu-
 lūt. In principio fecit Deus cælū &
 terram. Cohibet sententiā ac rei adnira-
 tio orationē mea. Quid primum dicam⁹
 vnde initium sumam interpretationis?
 Refellam stultitiā eorum qui exleges
 sunt, an veritatē nostram iterū lauda-
 bo? Multa de natura egerunt Græcorū
 sapiētes, nec vlla eorum firma & con-
 stāsest ratio, semp̃q; posterior superiore
 euertit. Itaq; nō est nobis difficile, eorū
 refellere sentētiās, cū præsertim mutuis
 auxiliis ad suā euersionē utātur. Qui e-
 nim Deū ignorāt causam sapiētē ortui
 vniuersitatis præfuisse nō cōcesserūt, sed
 cōgruēter & cōueniēter primæ ignorā-

tionī, quæ sequuntur conclusērunt. Ob
 eāq; causam aly ad materiā quasi ad
 fundamentū confugerunt elemētis mū-
 di causa attributa vniuersitatis. Aliis
 indiuidua & infecabilia quadā corpo-
 ra & pōdera & trāsitiones continere
 naturā eorū quæ sub conspectū oculorū
 cadūt, vidētur. Nūc enim cōplexionib⁹
 cōcursionib⁹q; indiuiduorū corporū in-
 ter se, nūc declinationib⁹ ort⁹ interit⁹q;
 rerū cōsequi. Et in corporibus maiorib⁹
 atomorū ē regione inhaesionē quæ fit for-
 tior causa stabilitatis asferre. Certē ara-
 neorū tela retexūt q̃, qui ista scribūt dīo
 adeo parua & quæ nō coherēt p̃ se ini-
 tia cæli, terræ marisq; ponūt. Nō enim
 dicere potuerūt, In principio fecit de⁹
 cælum & terrā. Ob eāq; causam cū
 Deū esse negarēt in eū errore lapsi sunt,
 ut nec gubernari nec administrari mū-
 dū, omniāq; temere & casu ferri existi-
 marent. Quod ne nobis accidat, is q̃ mū-
 di fabricam describit, eā inde ab initio

IN HEXAEMERON

orationis, animum nostrum Dei nomine illustrauit, his uerbis, In principio fecit Deus principium primum, praeclara adhibuit descriptio, ut ne aliqui esse initio carere existimarent. Deinde adiecit, fecit, ut minimam virium effectoris partem, opus esse ostenderet. Et figulus cum eadem arte mille uasis effectis nec arte nec vim exhausit, ita huius universitatis effector, non uni mundo parē habet vim effectricem, sed infinitis partibus praestantem, quippe qui solo mometo ac nutu voluntatis magnitudinem eorum, quae cernuntur, in lucem protulerit. Si igitur et principium habet mundus et creatus est, quare quis ei principium dederit, quisque eius sit effector, aut potius ne humanis rationibus exquirens, à veritate aberres, doctrinae propositae quasi signum et praesidium animis nostris imprimens praeclarum Dei nomen, cum ait, In principio fecit Deus. Beata natura, bonitas inuidia carens, ama-

ORATIO PRIMA. 4

bilis omnibus, qui rationis sunt participes, desiderabilis pulchritudo, initium naturarum, fons vitae, lux quae ratione intelligitur, sapientia ad quam nihil potest accedere, hic initio caelum est terramque fabricatus. Noli igitur putare homo, ea, quae cernuntur principio carere, nec quoniam circum te vertuntur ea, quae in caelo videntur, et initium conuersionis sensu nostro qui in promptu est, non facile comprehenditur, idcirco existima volubiliū corporum naturam principio carere. Neque enim hic orbis (planam dico figurā, quae una linea circumscripta est) si sensum oculorum nostrorum effugit, nec unde principium habuit inuenire possumus nec ubi desinat, propterea sine principio et aeternū eum ponere debemus, sed ut sensus obtutum efugerit re vera certe omnino à quodam principium habuit, qui eum puncto et interuallo quodam circumscripsit. Sic tu noli si in se torquers

IN HEXAEMERON

concedis, ea quæ in orbem incitantur,
motumque eorum aquabilem esse, nul-
loque medio intermitteri errorem eum ti-
bi relinquere, ut putes mundum nec
principium nec finem habere. Præte-
rit enim figura huius mundi, & cæ-
lum & terra transibunt prædictio
est decretorum, quæ de extinctione
antecepsit, ac de mundi mutatione, quæ
modo breuiter elementis à Deo insitæ
doctrinæ tradita sunt. In principio
fecit Deus. Quæ à tempore initium ha-
buerunt, ea omnia in tempore desinant
necesse est. Si temporis principium ha-
bet, non est quod de fine dubitare debeat.
Geometria enim & numerorum ratio.
quæq; in solidis corporibus versantur
& quæ sermone omnium celebratur
Astrologia, stultitia multo labore con-
stans, quem ad finem recident? Si quidē
ij qui eas artes tractant aeternum æque
ac Deum vniuersitatis procreatorem,
hunc qui videtur mundum rationibus

ORATIO PRIMA. 5

concluserunt, idēque sentiunt de eo q
circumscriptus est, corpusq; habet concre-
tum, quod de natura, quæ nec cōprehen-
di nec cerni potest, nec hoc tantum intel-
ligere potuerunt, cuius partes interitui
& mutationibus pateat, id omne neces-
se esse hæc eadem quæ partes accipere
ac pati. Quinetiam adeo enauerunt co-
gitationibus suis, obscuratumq; est insi-
piens cor eorum, profitentēque se esse sa-
pientes stulti facti sunt, ut partim ex æ-
ternitate cælum cum Deo extitisse con-
firment, partim in Deorum numero re-
ponant dicantq; ipsum sine principio si-
ne fine, resque singulas eius minime re-
gi atque administrari. Sic eis superua-
canea nec necessaria sapientiæ huma-
næ cupiditas, acceptionem aliquando
grauis pænæ afferet, quod cum ita
acrem animi aciem in res inanes in-
tenderent sponte sua in veri cogni-
tione excæcati sint, atque ij qui stel-
larum interualla dimetiuntur, easque

quæ semper apparent, arcticæ describunt, & eas quæ circum axem australem iacentes & stratiæ aliis emergunt, à nostris aspectibus obliuescunt, & aquilonarem regionem & signiferum orbem mille interuallis distinguunt atq; diuidunt, stellarumque & reuocationes & institutiones & declinationes omniumque progressum diligenter obseruarunt, quantoque tempore errantes stella suum cursum ambitumq; conficiat: unam ex omnibus rationem non inierunt quomodo Deum cognoscerent, vniuersitatis authorem æquumque iudicem, qui æqua præmia iis quæ quisque in vita gesserit, tribuit. nec ex ratione iudicii consentaneum sensum habuerunt interitus ac finis, quod necesse sit mundum mutari, si modò animorum status in aliud genus vitæ sit mutandus. Vt enim vitæ hæc coniunctam cum hoc modo cognatamque naturam adeptæ est, sic futura animorum nostrorum

viuendi ratio accommodatum statui finem consequetur. At verò isti tantis abest, ut hæc quæ vera sunt attendant & considerent, ut nos etiam aperitissime derideant. cum finem huius mundi, iter atque originem, quæ æterna erit, profiteamur. Quoniam autem initium naturæ ordine antiquius iis est, quæ ex eo ducuntur & oriuntur necessariò, cum de iis quæ a tempore statum habent differeret, hanc vocem primam misit, In principio fecit. Erat enim aliquid etiam ante hunc orbem conditum, quod quidem animo & ratione nostra intelligi potest, cerni autem non potest, quod iis qui etiam instituuntur nullæque scientia præditi sunt, non sic idonea. Erat quædam huius mundi ortu antiquior forma, præstantissimis naturis dignissima, quæ tempus omne antecessit, quæ æterna est, quæ sempiterna. In qua omnium rerum procreator & effector, lux quæ animo cernitur conue

Col. I.

IN HEXAEMERON

zientisue beatitudini eorum, qui Dominum diligunt, omnibus suis numeris absoluit naturas, quæ ratione intelliguntur nec cerni possunt, omnemque ornatum eorum quæ sub intelligentiam cadunt, quæque nostram intelligentiam longe ac multum superant, quorum ne nomina quidem inueniri possunt. Hæc mundi eius qui videri non potest naturam complent, quemadmodum nos Paulus docet his verbis, Ab eo condita sunt omnia, siue quæ sub aspectum cadunt, siue quæ non cadunt, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue virtutes, siue angelorum exercitus, siue archangelorum præfecturæ. Cum reliquum esset hunc etiam mundum iis qui iam erant tradere, primum doctorem, & informatorem humanarum mentium, deinde omnino iis quæ & oriretur & interiret commodum diuersorium. Coniunctum est igitur naturæ mundi, eorumque, quæ complexu suo continet a-

ORATIO PRIMA.

7

nimantium & eorum quæ à terra gignuntur temporis curriculum, ut quod præpetet semper & cedat, nec cursum suum unquam cohibeat. An non eiusmodi est tempus? cuius id quod præterit effluxit, quod futurum est nōdum adest, quod præsens est, quodque adest, prius quam notum sit sensum effugit. Eiusdemque modi est eorum quæ generantur natura, quæ semper aut augebit, aut decrebit, nec firmum quicquam habet nec stabile. Conueniebat ergo animantium eorumque, quæ à terra gignuntur corpora, quæ quæ si fluxu quodam necessario vincula erant, motuque qui ea vel ad ortum vel ad interitum impelleret continebantur, temporis natura circumscribi. Hinc sapiens cum nobis mundi ortum traderet, verbis quæ de hoc faceret, quæque coniuncta rebus mutabilibus proprietate adeptæ essent, aptè addidit, In principio fecit. ^{1.} in principio temporis. Non enim antiquitate originis ipsum præstare, confirmat iis omni-

bus quæ sunt, cum eum in principio generatum esse testatur, sed iam effectus ius naturis, quæ sub aspectum non cadunt, quæque animo cernuntur, harum quæ videntur, & sensu percipiuntur initium exponit. Ac principium quidem dicitur primus motus: ut cum dicitur principium viæ bonæ & iustæ, rerum iustarum bonarumque actio, quod iustitiæ officii & actionibus primum ad beatam vitam impellimur. Dicitur etiam principium id unde aliquid efficitur, quod in eo merat, ut domus fundamentum, & navis carina. ex quo dictum est, Initium sapientiæ timor domini. Est enim quasi fundamentum & altitudo perfectionis pietas. Est etiam ars principium operum artificiosorum ut ornatus tabernaculi principium Be se leelis sapientiæ. Sæpe etiam actionum principium est finis optimus, veluti misericordiæ, Deo probari & placere. Om-

nisque actionis virtutis principium, est is finis qui in promissis proponitur. Cuius tot modis principium dicatur, vide nunc his omnibus significationibus hæc vox conveniat. Etenim quo ex tempore huius mundi molitio cæperit, discere potes si ex superiore tempore repetens primum originis orbis diem inuenire conaberis. Sic enim inuenies, unde primus temporis motus cæperit, deinde quasi prima fundamenta & crepidinem iacta esse cælum atque terram tum esse quadam rationem artificiosam, qua duce hic rerum quæ cernuntur ornatus extitit, ut principij vocabulum tibi declarat. Postremo nec temere nec frustra, sed hominum qui sunt, magnæ utilitatis causa excogitatum esse mundum. Si quidem vera est animorum ratione utentium schola, vera cognitionis diuinæ institutio, quæ ex iis quæ aspectu sensibusque percipiuntur, in eorum quæ non cernuntur cognitionem quasi manu nos ducat:

IN HEXAEMERON

quæadmodum ait Apostolus, *Ea quæ sub aspectum non cadunt, post orbem conditum ex operibus agnoscuntur.* Aut fortasse propter molitionem, quæ caruit tempore, dictum est, *In principio fecit*: quandoquidem indiuiduum est quiddam initium. *Ut enim initium uic nondum via est, & domus initium nondum domus*: sic temporis initium nec tempus est, nec eius minima pars. Quod si quis initium temporis tempus esse contendat, is sibi persuadeat, se initium in temporis partes esse diuisurum, quæ sunt, principium, media & finis. Atqui principij principium esse cogitare, omnino ridiculum est, & qui in partes duas principium tribuit, duo pro uno faciet, immo verò multa & infinita, cum id quod diuisum est, alias in partes sine fine partiri liceat. *Ut igitur simul doceamus nutu diuino mundum in breui & exiguo momento, non in tempore conditum esse, dictum est, In prin-*

ORATIO PRIMA 9

cipio fecit: quod alij interpretes planius sensum explicantes dixerunt, *in capite fecit Deus, id est, summatim & in exiguo momento.* Ac de principio quidem, hæc pauca ex multis, hæctenus. Quoniam autem artium partim aliquid moliuntur & faciunt, partim agunt, partim in cognitione cernuntur, earumque quæ in cognitione cernuntur, finis est animi actio, & earum quæ aliquid agunt, ipse motus corporis, quo finito nihil superest, nec remanet spectatori- bus, ut in saltatione, & in tiliarum arte nullus finis est, nisi ipsa quæ in se desinit actio. His autem quarum omne opus est in faciendo, actione etiam peracta propositum est opus: ut architecturæ, ut fabricæ ligni & aris, ut texturæ, ceterisque eius generis, quæ etiam si ab sit artifex, satis per se ipsæ artificis artem indicant opusque ipsum te ut architectum, fabricum aruac textorem mireris impellit: quoniam in quâ tot sunt artium

b ij

IN HEXAEMERON

genera, mundus propositus omnibus ad contemplandum, satis declarat se arte esse perfectum, ut ex ipso auctoris sapientia cognosceretur. Nec alia voce visus est in eo Moyses vir sapiens, sed dixit, In principio fecit, non egit, non constituit, sed fecit. Et quia plerique eorum quibus visus est ex omni aeternitate mundus cum Deo fuisse, non generatum eum ab illo concesserunt, sed quasi adurbationem eius potestatis, sua sponte ac natura constituisse, Deumque illius auctorem fatentur, auctorem autem temere & inconsulto, ut umbra corpus, & splendoris corpus splendidum: hunc talem errorem & fallaciam corrigens propheta, hac verborum subtilitate visus est, In principio fecit Deus, non causam ei ut esset praeiuit, sed fecit, ut bonus, quod erat vile, ut sapiens, quod praeclarissimum iudicabat, ut praepotens, quod maximum providebat. Nam tibi tantum non artificem in natura

ORATIO PRIMA. IO

rerum in natura rerum omnium inesse ostendit, qui & singulas partes inter se copulat, & universitatem sibi constare secumque consentire facit. In principio fecit Deus caelum & terram ex duobus principiis universitatis naturam ita effecit, ut caelo efficiendi prerogativam ac primas, terra secundas materiae redderet. quod si quid sit omnino his interiectum & medium, his extremis generatum est. Itaque si nihil de elementis dicat, ut de igne, de aere, de aqua, at tu certe ex eorum quae ab eo facta est permixtione, intellige, primum omnia inter se mixta esse. terra enim & aqua & aera & ignem admixtum invenies. Nam & lapidum consuetu atque ictu elicitur ignis, & ex ferro quod terra editur magna ignis copia in contusionibus solet splendescere. In quo opera precium est admirari, latere in corporibus ignem, qui non noceat cum evocatus fuerit, & tamen extractus ea con-

sumat, quæ eum custodiunt. Aquâ autem admixtam esse terræ puteorum fisiones indicant: & aëri, vapores ij qui ex illa humefacta & à sole tepefacta in sublime feruntur. Sed tamen si natura summum locum cælum tenet, & terra infimum, quod in cælum corpora leuia ferantur, in terrâq; grania suo pte nutu & pondere, & si maxime cōtrarij sunt inter se locus summus & infimus: pfecto qui eoru quæ plurimū inter se distat natura mentione fecit, idem ea etiā, quæ his interiectâ mediâq; regiōnē implent & occupât indicauit. Itaq; nō est qd singulorum interpretationem requiras, sed quæ tacita & silentio præterita sunt ex iis rebus quas tibi declarari intelligere debes. In principio fecit Deus cælum & terram. Naturarū quidem singularū inuestigatio, aut eorum quæ sub intelligentiam nostrâ cadunt, nostrōve sensui subiecta sunt, longam eamque arduā interpretationi af-

fert orationē, ut maior sit in hac quæstione disputatio cōsumenda, q̃ in relijs q̃ de singulis quæstionibus dici possunt: præsertim cū nullū opere precū facturū sit ad ecclesiæ institutionē is q̃ his in rebus versabitur. Quin etiā de cæli natura iis contenti sumus, quæ ab Esaia dicta sunt nobis, qui suis verbis satis magnam nobis eius naturæ intelligentiam tradidit: Qui cælum quasi fumum formauit, id est, tenuē subtilēque naturam, non firmam & solidam neque crassam in cæli compositionē. Atque etiā de eius figura satis apertē idem dixit, Qui cælum constituit ut fornicem. Quod idem nobis in terræ cognitione faciendum censeo, ut nec summa cura & studio eius naturam cōquiramus, nec multum temporis in exquisendo eius fundamento sitūve coneramus neque ullā quæramus naturā vacuam & desertā omnibus qualitatibus, q̃ sua ipsi definitione & cogitatione nulla ha-

IN HEXAEMERON

beat qualitatem: illudque potius intelli-
gamus, omnia quæ de eius definitione
quæ naturam explicat cognoscuntur,
eius etiam explere naturam. Neque e-
nim finem unquam reperies, neque mo-
dum, si unamquamque earum qualita-
tum, quæ in ea insunt velis cogitatio-
ne tollere. Præsertim cum si eam nigro-
re, si frigore, si gravitate, si crassitudine,
si denique iis qualitatibus quæ gustatu
perciuntur, prius & spoliis, aut si
quæ alia in ea perspiciuntur, nulla sit
soliditas, nulla eminentia futura. Qui-
bus prætermisus ne illud quidem qua-
rendum censeo, quæ tandem re sustinea-
tur. Sic enim animus perturbabitur, nec
certum ullum finem in quo quiescat co-
gitatio adipiscetur. Nam si aëri latitu-
dini terræ substratum esse dicas, tunc pro-
fecto illud requires, quo nam pacto, mol-
lis & tam inanis natura, quæ tanta
gravitate prematur, resistat, nec undi-
que debilitata cedat & declinata sen-

ORATIO PRIMA 12

sim copulatione, & semper superiora
petendo, quam id quod premit. Rursus
si eam sustineri ab aquis ponas, sic etiā
quæres, quid ita graue densumque cor-
pus, non aquis submergatur, sed ab im-
becilliore & minus potente natura tā-
tum pondus onusque teneatur, ut &
ipsius aquæ sedem requiras, & rursus
quæras, cuinam moli & arcu extremi-
tas innitatur. Quod si aliud corpus ter-
ra grauius impedire confirmes, ne terra
deorsum feratur, cogitabis illud etiam
simile aliquid desiderare quo nitatur,
ut ne potere suo decidat. Quod si quid
fingere poterimus, in quo illud cohæ-
reat, aliquid etiam quod illud sustineat
mens nostra requireret. Ita sine ullo sine
ei semper moli quæ inuenta erit, alias
rursus cogitabimus. quodque longius ra-
tione progrediemur, eò maiorem ad su-
stinendum vim inducere cogemur, quæ
toti simul oneri, quod erit impositum,
possit apponi. Quapropter appone ma-

IN HEXAEMERON

dū animo & intelligentia, ne forte nimia cura te Iob damnet oratio, qui ea spectes, q̄ percipi comprehendique non possunt, teq̄ ille, roget, in quo circuli eius fixi hēreāt. Quinetiam quoties in Psal-
mis audies, Ego confirmavi columnas eius, tum vim quā eam contineat, columnas dictas esse iudica. Illud enim, In mari fundavit eam, quid declarat, nisi undique circumfusam esse terrā a-
quarum vim atque naturā? Quo igitur pacto, inquires, aqua cum sit fluitans & infera suapte natura capessat, sublimis manet neque effunditur? Tu vero cogita eandem aut etiam maiorem disputa-
tioni terram asserre dubitationem, quā cū gravis sit suapte natura, tamen p se sua momenta sustentat. Sed ut terram p se coherere demus, aut in aqua fluitare dicamus, id non fugit p̄a Dei scientiam & intelligentiam, sed omnia concedēda sunt vi coditoris & effectoris te-
neri. Is ergo q̄ nos interrogant, quā res

ORATIO PRIMA. 13

hoc ingēs, & quod preferri nō potest terrae on⁹ sustinet, respondendū erit, Dei manibus terrae fines cōtineri. Quod & nobis ad intelligentiam est tutissimū, & utilissimum auditoribus. Iā vero quidam eorum qui rerum naturas earūque causas persequuntur, ob eam etiam causam terrā immotam manere cōfirmat, quod cum locata sit in media sede mundi, equaliterque absit omni ex parte a summo, nec habeat quā in partem potissimum inclinet, ipsa per se suāque vi sustentatur necessario, ut non possit omnino ullam in partē propendere, ppter eam quā undique illā circūsepit equabilitatem. Idēque tradunt medium mundi locum nō quasi sortitione neq̄ temere ac casu adeptam esse terrā, sed naturalem hūc terrae sitū esse ac necessariū. Cū enim caelestia corpora extremū locū ut summū obtineat, quā pōdere suo ponem⁹ loco superiore demittat, undiq̄ in mediū ferētur: & quo queq̄

IN HEXAEMERON

pars feratur, eodem certe vniuersum totumque pelletur. Quod si lapides ligna terrenaque omnia deorsum in terram feruntur, eadem etiam terræ sedes apta sit, & accommodata necesse est: & si quid leuitate sua à medio feratur, profecto ad summum locum monebitur. Ita fit ut rebus grauissimis proprius sit motus is quo quid in locum infimū fertur, infimum autem ratio medium notauit. Noli ergo mirari, si nusquam terra inclinet, quæ in naturali sedet mediisque sit locata. Omnino enim necesse est, eam in loco suo consistere, aut contra naturam motam ex sua sede dimoueri. Horum autem si quid tibi credibile videatur, tum ad Dei sapientiam, quæ hæc ipsa ita distinxit atque descripsit, admirationem trāsferre debes. Neque enim rerum vel maximarum minuitur admirabilitas, cum ratio inuenta est eorum quæ sunt admirabilia cōtraque omnium opinionem. Sin minus

ORATIO PRIMA 14

at fidei certè simplicitas plus firmis rationibus apud te valere debet. Quæ eadem etiam de cælo dicamus licet, sapientes huius mundi libris suis, qui quidem maximè celebrentur, cæli naturam esse persecutos quorum partim constare illud tradiderunt ex quatuor elementis, ut quod sit tractabile & spectabile, particepsque terræ propter locum e regione oppositum, ignisque cernatur, reliquorum propter permutationem. partim hæc ratione quasi improbabili repudiata, quintam quandam corporis naturam ad cæli compositionem domo à se inchoatam induxerūt, estque quoddam apud illos æthereum corpus, quod nec ignem, nec aëræ, nec terram, nec aquam nec omnino id quod vnum simplex corpus declarat, propterea quod simplicitas suo & proprio motu, leuia sursum, grauius deorsum rectis lineis recte feratur. Aliudque tradunt, esse superiora petere & deorsum ferri, aliud circum in

IN HEXAEMERON

orbemque agitari. Omninoque rectam
motionem a volubilitate ac conuersio-
ne distare plurimum. quorumque na-
turales motus commutantur, eorum a-
iunt naturas commutatas & diuersas
esse necessario. Veruntamen ne ex primis
quidem corporibus, quae initia & ele-
menta vocamus, caelum concretum esse
ponere possumus, propterea quod quae
ex dissimilibus rebus constant, non que-
ant motum aequabilem & violentiae
expertem tenere. Cum simplicia singu-
la ex quibus quid concretum est, alium
atque alium impetum a natura vi ac-
ceperint. Itaque primum cum labore
continuo assiduoque motu concreta res
continentur, quod pulsus unus rebus
contrariis accommodatus esse nullo mo-
do potest, sed is qui leuium rerum natu-
ra aptus accommodatusque est, grauis-
simo cuique corpori inimicus est. Nam
& cum superiora capessimus a terre-
no pondere ingrauescimus & cum in-
feriora

ORATIO PRIMA. 15

feriora petimus vim igneo principio af-
ferimus, quod ipsum deorsum traha-
mus aduersante natura. Deinde initio-
rum in contraria loca distractio interi-
tus causam affert. Cui enim vis adfer-
tur & contra naturam est id cum ad
breue tempus resistat, idque vi ac vix,
cito in ea unde constat, recidit, cum pra-
sertim in suum quaque locum natura
concreta referatur. His ergo rationibus
coacti, ut aiunt, eorum qui attulerunt
improbatis rationibus, sui & proprii
fundamentum & quasi arcem munire
debuerunt, qui quintam naturam ad
caeli astrorumque quae in eo sunt origi-
nem ortuque ponunt. Alius autem qui-
dam eorum qui multum probabilibus
afferendis rationibus valet, contra hos
& haec refutauit ac refellit & suam a-
se contra sententiam induxit, De quibus
cum hoc tempore differere ag grediamur
in easdem in quas illi verborum nugis
incidimus. Sed nos illos inter se digla-

IN HEXAEMERON

diari finam, ipsiq; omiſſa de natura oratione, Moysi id credam, cœlū atque terrā à Deo eſſe fabricatā. optimōq; eorum quæ & ſapiēter & artiſcioſe facta ſunt opifici laudē gloriāq; tribuamus. & ex pulchritudine earum rerū quæ in ſenſum oculorū cadunt, eū qui ſumma eſt & immenſa pulchritudine intelligamus. atq; ex magnitudine horū corporū quæ ſenſu percipiuntur & circunſcripta ſunt, eū qui infinitus eſt & immēſus, omnēq; intelligentiā magnitudine potētia ſua ſuperat vincitq; reputemus. Etenim ſi eorū quæ generata ſunt naturas ignoram, at illud certe quod planē ſub ſenſum noſtrū cadit, tantā admirabilitate facit, ut etiā qui celerrimē res percipit animus, logē tardior & imbecillior videatur, q̄ qui vel minimū eorū quæ ī mūdo ſunt p̄ dignitate poſſit explicare, vel debita laude p̄ creatorē proſequi. Cui gloria omnis in omne tēpus & potētia tribuatur. Amē.

BASILII MAGNI IN

Hexaemeron 11. Oratio.

Cum breuem orationem matutinis tēporibus coſumpſerim, tam abſtruſum & occultū intelligentiæ ac veritatis lumen reperimus, ut earū quæ dein ceps explicada ſunt veritatem inuenire poſſe diſſidam. Etenim ſi initia rerum ſanctarum cuiusmodi ſunt, & veſtībula templi adeo magnifica & immenſa, ut pulchritudinis excellentia animi noſtri aciem præſtringat, quanta quāmq; illuſtris rerum longe ſanctiſſimarum, id eſt, ut ita dicam, ſancta ſanctorum ſpecies exiſtimanda eſt? Quis adyta contingere audeat? aut quis res illas abditas abſtruſiſſique inſpiciat? Nam & ad eorum ſpectaculum accedere neſas eſt, & ea quæ cogitantur atque concipiuntur, omnino exprimi dicendo nequeunt. Sed tamen quoniam apud æquum iudicem etiā

IN HEXAEMERON

voluntas officiorum rerumque bonarum certa mercede non facile fraudatur, non dubitabimus exquirere. Si enim ab eo aberrimus, ut pro dignitate id prestemus, at si à scripti sententia spiritus praesidio freti non aberrabimus, & ipsi non omnino digni qui repellamur iudicabimur, & gratia adiuti Ecclesia Dei adiumentum aliquod asseremus. Terra autem non erat, inquit, spectabilis & composita. Quomodo cum utrumque eodem modo generatum sit, caelum & terra, caelum perfectum est & absolutum, terra etiam inchoata & imperfecta? aut omnino quid vacuum & indigestum in terra declarat, quaque de causa sub aspectum non cadebat? Est igitur perfecta omnibusque numeris absoluta, terra compositio, ea quae ex ea percipitur copia & abundantia, eorum quae ipsa ex se edit fruges effusa, arborum altissimarum & earum quae fructus ferunt, & earum quae non ferunt, procreta-

ORATIO II. 17

tates, florumque iucundi & grati colores atque odores, omniaque quae paulo post Dei iussu terra ingenerata, ei orta iam ornamentum splendorumque afferant: Quorum quoniam nihil dum erat, eam incompositam indigestamque scripta divina iure appellarunt. Quae eadem de caelo etiam licet dicere, ne ipsum qui dem absolutum esse, nec suum ac proprium ornatum accepisse, quippe quod nondum luna & solis lumine illustraretur, nec stellarum ordinibus lusonibusque decoraretur. Nondum enim orta erant. Ita fit, ut a vero non aberres, si caelum incompositum dixeris. Non cerni autem dixit terram duabus de causis: aut quod nondum erat eius spectator & contemplator: aut quod cum submersa esset aquis, quae extremitatem eius vincebant, videri non posset. Nondum enim erat a qua collecta nec collata in suas colluviones, quas cum Deus post coegisset, mare vocavit. Quid est igitur quod cerni non

IN HEXAEMERON

potest partim quod oculis corporis videri nequit, cuiusmodi est mens nostra: partim quod per se & natura videri potest, sed propter corpus quod superstratum est, occulitur: ut ferrum in fundo, quæ nos significatione sub oculos non cadere hoc loco terram, quæ ab aqua abscondita sit, arbitramur. Quamquam nihil mirum erat tum cum lux nondum generata esset, terram in mundo locatam non potuisse videri: propterea quod aer, qui superiorem locum obtinet lumine careret: ob eamque causam id scripta divina prodiderunt. Sed et verum falso exculpunt, qui non scriptis diuinæ intelligentiam suam parere volunt, verum scriptorum sententiam suo arbitratu peruerunt, cum materiam dicunt his verbis declarari. Hæc enim, inquit, (ut ait) & suapte potest sensum oculorum effugit, & indigesta incompotita, est, seu sua ratione quantitatis & omnis formæ ac figuræ sit expers, quæ cum artifex assum

ORATIO II.

18

psisset, pro sua sapientia ei figuram dedit, eamque in ordinem adduxit. Ita ex ea effecit omnia quæ cernimus. Ac si nullo ortu generata sit, primum ei idem qui deo honos æternitatis tribuitur, usque naturis, quæ primas tenet parem dignitatem consequetur. quo quid fieri potest magis impium, quam eam quæ qualitate careat, speciei sit expers, quæ summam deformitatem, turpitudinem quæ describi delinearique non possit eorum enim verbis vitor eodem loco habere velle, quo sapientem, potentem, præclarum artificem, universitatisque procreatorem? Deinde si tanta est, ut omnem Dei scientiam exhauriat, quodam modo potentiæ diuinæ quæ inuestigari non potest eius naturam quasi opponit: si modo fieri possit, ut universam Dei sapientiam ex ea metiamur. Sin minor est materia diuinæ actione, hoc etiam modo in manus & absurdius conuictum eorum incurret oratio. Nam iste modo materia penuria

Deum omni sua actione priuabūt. At enim eos humane naturæ inopia fefellit. Nam cum apud nos unaquæq; ars incerta quadā materia versetur, ut fabrica araria in ferro, lignaria in lignis in hisque aliud sit id quod propositum est, aliud species, aliud id quod ex specie perficitur. & materia extrinsecus assuatur, species ab arte accommodetur, absolutio autem id sit quod ex utroque ex materia & specie constat: sic de Diuina arte existimant, ut dicant speciem quidem mundi ab eius sapientia, qui fecit omnia inductam esse, materiam autem ei extrinsecus suppeditatā, concretūque ex his ita esse hunc mundum, ut subiectum & materiam extra habeat, speciem & formam a Deo sumat. Ex quo fit, ut magnum Deum negauerit, molitioni vniuersitatis prefectum fuisse, sed quasi conuiuij alicuius instructorem exiguam quandam partem in rerum originem ipsum a se

commodasse, cum per rationum & cogitationum demissionem veri altitudinem perspicere non possent, hoc in mundo artes materia quæ eis proposita sit antiquiores esse ac propter necessarios vitæ vsus esse comparatas. Nam cum lana prius esset, eam texendi ars confecta est, ut quod natura desiderabat, id per se ipsa expleret. Et lignum fabrica lignaria excepit, quæ materiam ad eos vsus, quos semper vita nostra requirit defirmans & perpoliens, ligna nobis, unde aliqua commoditas percipi posset, indicauit. Nam & nautis remos, & agricolis aratrum, & militibus hastam suppeditat. At vero Deū cum ea quæ non erant in lucem edere ac generare constituisset, simul & qualem mundum esse oporteret, intellexisse, & materiam quæ illius speciei figuræ erat aptissima, una generauisse, & cælo decoram ei naturam dedisse, & figuræ terræ materiā ei aptam & de-

IN HEXAEMERON

bita circumdedit: Igni autē, terra & aqua eam quā voluit figurā tribuisse, eamque materiā, quam natura eorum quae generantur requireret: Vniuersum vero mundū qui ex partib⁹ sui dissimilibus constat, quādā amicitiae lege, quae verbis exprimi non potest, in vna societate & harmoniam colligauisse, ut ea, quae plurimum inter se locorū interval-
lis disiecta sunt, conuenientia quādā & quasi consensu vnum esse videantur. Pellant igitur cōmentitias fabulas, qui vim eam, quae nec animo cōprehendi potest, nec humana oratione explicari, ex cogitationū suarū infirmitate metiuntur. Fecit Deus cælum & terrā, non dimidiatū vtrumque, sed vniuersum cælum, vniuersamque terram, id est, materie ipsi speciem circūdat. Non enim figurarum inuentor est, sed naturae vniuersitatis artifex. Nō quia respondeant nobis, quo modo inter se cohaeserint & dei vis efficiendi

ORATIO II.

20

& materiae accipiendi patiendique natura: quorū haec materiā omnis speciei experte praebebat, hic forma scientia, quae materiae sit expertis praeclitus est. Vt vtrique id quod requirat ab altero suggeratur: effectori, vis percipiendae artis; materiae, speciei ac formae prauationis amotio. Sed de his haecenus. Nunc ad initium reuertamur. Cum dixit: In principio fecit deus cælum & terram, multa reticuit, ut aquam, ut aëra, ut ignem, ut ea effecta quae & his orta sunt: quae omnia, ut mundum complementia, certē vna cum vniuersitate cohaeserunt: sed ea historia praetermisit, quod nostram intelligentiam vellet rationationibus excolere, ut ab ea disceremus ex paucis rebus, quae praetermitterentur, concludere. Quoniam igitur Deus aquā fecisse nō dicitur, & terra indigesta fuisse dicitur, tu tecum cogita, quo operculo abscondita sit, ut nō emineret neque extaret ignis

IN HEXAEMERON

quidem nec obscurare eam nec obruere poterat: vim enim illustrandi habet, perspicuitatemque ac lucem affert iis rebus, quibus coheret ignis potius, quam tenebras offundat. Neque verò aer tam terram obscurabat, cum praesertim & tenuis & perlucida sit aeris natura, omnesque rerum, quae cernuntur, imagines recipiat, & ad eorum qui vident aspectum emittatur. Reliquum est igitur, ut intelligamus aquam extremitati terrae continuatam fuisse, quam nondum propria sedes naturae humidae coerceret. Ex quo fiebat, ut non solum obtutus oculorum terra effugeret, sed impolita etiam ornamentis omnibus careret. Humoris enim maior quaedam copia, etiam nunc impedit, quo minus terra ex se fructus edat. Haec igitur causa fuit, cur & minus videretur, & indigesta esset. Siquidem terra descriptio, & distinctio ornatus est eius, quemque ei natura dedit. ut segetes concavitati-

ORATIO II.

21

bus humefacta, ut prae a virentia, varisque floribus conuexit. Sylvae virentes, montium cacumina sylvas inumbrata: quorum nihil dum habebat. Ita & omnium rerum originem parturiebat propter vim eam, quae ei ab effectuore data erat, & tempus commodum expectabat, ut iussu Dei suos fetus in lucem ederet. Sed tenebrae, inquit, erant super abyssum. Rursus hinc alia fabularum causa & commentorum initia magis impia nata sunt eorum, qui verba ad suam intelligentiam dirigunt atque pervertunt. Tenebras enim non ut solet interpretantur, aëra quendam lucis expertem, aut locum obiectu corporis obscuratum, aut omnino quacunque causa locum lumine priuatum: sed vim malam, aut potius ipsam malum, quod à se initium habet, contrariumque est diuinae bonitati, tenebrarum nomine intelligunt. Si enim Deus lux est, certè cōsequens est, inquit, ut quae ei vis con-

IN HEXAEMERON

traria est, tenebrae sint. Tenebrae quae non ab alio principium habeant, sed malum quod per se generatum est. Tenebrae animorum inimicae, mortis causa, virtuti repugnantes. Atque verbis propheta in eum errorem labuntur, ut illas tenebras & per se coherere, & à Deo non genitas esse confirmant, ex hoc loco quae tandem sententiae & doctrinae perniciofa, quae Deum tollat, non conficta est? Qui lupi truces Dei gregem dilacerant, qui non ab hoc breui verbo initium animos inficendi sumserunt? Nonne Marciones? Nonne hinc Valentini? Nonne impia Manicheorum haeresis? quae si quis ecclesiarum pestem & perniciem appellet, à decore non aberrabit. Quid procul à vero aberras, tibi exitus causas excogitas? Simplex est verbum & facile intellectu omnibus. Terra, inquit, cōspectum fugiebat oculorum. Quid ita quia abyssus, eius extremitatem occultabat, Abissi autem quae intelligentia?

ORATIO II. 22

Atque copia, cuius profundum nullo termino clauditur & coercetur. At multa scimus corpora quae in paulo tenuiore aqua & splendore illustrata cernuntur. Quoniam igitur pacto terrae pars nulla in aqua videbatur? quia obscurus etiam erat aer qui eam circumfundebat. Solis enim radius qui per aquam fusus est, saepe lapillos, qui in fundo sunt indicat. Multa autem nocte ea quae in summa aqua sunt nemo cernere ullo modo potest. Quocirca terram non cadere sub sensum oculorum, id quod affertur confirmat: & Abyssus erat super faciens terrae, eaque tenebris effusa. Non igitur abyssus est contrariarum potentiarum multitudo, ut quidam commenti sunt, neque tenebrarum quaedam vis, quae initium dat, & mala est, bono contraria. Sic enim duo quae inter se sunt aequalia, repugnantia ea quae inter illa est mutua omnem suam

IN HEXAEMERON

naturam & molitionē labefactabunt,
& negotia habebunt continenter, &
faceſcent. atque inter ſe perpetuum bel-
lum gerent. Quod ſi alterum ex contra-
riis fuerit ſuperius, ab eo id quod vi-
ctum eſt interimitur & extinguitur.
Itaque ſi parem bono mali repugnan-
tiam confirment, perpetuum bellum
inducunt, ſempiternūque interitum
eorum, quæ viciffim vincūt, atque vin-
cuntur. Ac ſi bonum ſuperet, quid cau-
ſe eſt, quin omnino mali natura tolla-
tur? ſi ſecus, quod ne dicere quidē fas
eſt, mirari ſoleo, quid ita, non ſe ipſi de-
ſerant & fugiant y, qui in tam neſa-
ria conuiſia toto impetu feruntur. At-
qui ne illud quidem fas eſt dicere, ma-
lum à Deo habere originem, propterea
quod nullum contrarium contrario, ut
ſit, cauſa eſt. Neque enim vita mortis
cauſa eſt, nec tenebræ lucis, nec morbus
valetudinis: ſed in affectionum muta-
tionibus, ex contrariis in contraria com-

ORATIO II.

23

mutationes fiunt. In origine autem &
cauſis rerum, non à contrariis, ſed a re-
bus eiufdem naturæ ea quæ fiunt om-
nia proficiſcuntur. Quod ſi dicat ma-
lum nec ortu cavere, nec à Deo genera-
tum eſſe, unde naturam accepit? Nam
mala eſſe in iis rebus quæ vitæ benefi-
cio non, utuntur, nemo certè negat.
Quid ergo dicimus? Malum eſſe non na-
turam viuam & animatam, ſed affe-
ctionem ſitam in animo, virtuti contra-
riam, quæ in malis & inertibus ineſt,
quod à boni naturæ deflexerint. Noli i-
gitur malum extrinſecus intueri, ne-
que mali naturam quandam principij
expertem fingere: ſed omnes eius mali
quod in ipſis eſt, ſe auctores agnoſcant.
Omnium enim quæ fiunt partim na-
tura in ſunt in nobis, ut ſenectus, &
morbus: partim fortè temere & caſis,
quo in genere ſunt ea omnia quæ incon-
ſulto eueniūt, quorum ſunt cauſæ alie-
næ, quæ accidunt ſæpe quibuſdam ho-

IN HEXAEMERON

minibus mœsticia, aut etiã hilaritate p
fusus: ut ei qui puteũ fodit, thesauri in
uẽtio: aut ei qui in forũ proficiscitur, ci
nis rabidi occurfus. Quædã sita sunt in
nobis, ut continere & coërcere cupidi
tates, aut nõ refrẽnare voluptates: ut a
nimũ & ira vincere, aut manu eum
pulsare qui nos concitarit: verũ dicere,
aut mentiri, probis moribus esse & mo
destũ, vel superbũ & arrogãtem. Quæ
igitur in cuiusq; sunt potestate, eorum
causam nõ aliunde petat: sed intelligat
malum propriẽ à rebus, quæ voluntate
suscipiuntur & eueniunt initiũ sumpsis
se. Neque enim si voluntaria mala nõ
essent, neq; essent in nostra potestate, tan
tus malus terror à legib; impederet. Sic
autẽ iudiciorũ supplicia, quæ nulla ex
cusatione vitantur, vicissim malis pro
dignitate remetiuntur. Ac de eo quod
ppriẽ malũ est, hæc à me dicta sint. Ne
que enim æquum est, morbum, pauper
tatem, ignobilitate & mortẽ, omniãq;

ORATIO II.

24

quæ molestiã hominibus asserũt, in ma
lis ducere, cum præsertim horũ contra
ria in maximis bonis minimẽ numere
mus, & eorũ partim natura tribuerit
hominibus, partim multis utiliter acci
dere videãtur. Prætermisã igitur hoc
tẽpore figurata & cõmentitia omni ex
posuione tenebrarũ, intelligentiã simpli
citer ac dilucide, scripturæ sententiã se
cuti, explicabimus. Ratio autẽ quærít,
sint ne tenebræ vnã cũ hac rerũ vniuer
sitate generatæ? & sint ne luce anti
quiores? & quãobrem quod deterius
est sit antiquius? Nos quidẽ tenebras ne
gamus habere aliquid emmẽtiæ aut so
liditatis, tantũq; eis concedimus aëri lu
cis primatione accidere. Sed cuius tãdẽ
lucis locus expers repente inuentus est
in mundo, ut cum aquarũ extremitate
tenebræ cohererent? Hoc igitur cogi
tamus, si quid huius mundi qui & sen
sibus percipitur & interiturus est, mo
litionem ante cessit, id certẽ lucis fuisse

IN HEXAEMERON

particeps. Neque enim angelorum dignitates, aut cælestes omnes exercitus, aut omnino si quæ sunt quibus nomen aut non est impositum naturæ rationis compotes, & spiritus, qui ministrant, in tenebris vitam degebat. sed in luce & letitia spiritali sibi decoram & aptam originem sunt adepti. Atque his nemo repugnat, qui quidem cæleste lumen in iis quæ sanctis promissa sunt sanctorum hominum promissionibus excipiant.

De quo Salomon ait: Lumen iustis semper, & Paulus, Cum gaudio gratias agentes Deo patri, qui nos dignos fecit in parte sortis sanctorum in lumine. Etenim si ij, qui condemnantur, in tenebras exteriores mittuntur: profecto ij qui digna approbatione egerint, in cælesti lumine conquiescunt. Quoniam igitur iussu Dei cælum generatum est, quod vniuersum, & ea quæ inferiora sunt, ambitu suo contineret, & corpus haberet continuatum, idoneumque

ORATIO II. 25

ad separanda ea quæ complectitur ab iis quæ extra ipsum sunt: necessario Deus, externo splendore interciso eum locum, quem complexu suo continet, obsecurum effecit. Tria enim in umbra cōcurrant oportet: lumen, corpus, & locus expers luminis. Hæ enim tenebræ quæ in ordinem adductæ sunt, umbra cælestis corporis constituerunt. Quod dico, ex hoc perspicuo exemplo intellige: Fac esse meridiæ tabernaculum aliquod ex materia crebra & densa, quem tibi circumdederis, & in tenebris ita designatis te ipsum include. tales etiam illas tenebras finge, non quæ primo cohererunt, sed quæ alias res sunt consecutæ. Hæ igitur tenebræ abyssum oppressis se dicuntur, quandoquidem aeris extremitates corporum extremitates solent contingere tum verò aqua ex omnibus corporibus extabat, ob eamque causam necessario tenebræ super faciem abyssi fuisse dicuntur. & spiritus domini, in-
d ij

IN HEXAEMERON

quit, ferebatur sup aquas. si hūc ait spi-
ritū aëra circumfusum, historiographū
tibi enumerātem mundi partes accipe:
ut dicat fecisse Deum cælum, terrā, a-
quā, aëra, eumque circumfusum iā &
fluentem. Sin, quod & verius est, &
quidā ante nos indicaxūt, spiritus Dei
sanctus expressus est his verbis, quod
hoc pprie obseruatum est, & hoc nomi-
ne eum scriptura quadā prærogatiua
dignata est, nec ullus alius Dei spiritus,
nisi sanctus, qui diuinum ternionem cō-
plet, nominatur: si hanc etiam sententiā
sensumque pbaueris, maiorem ex eo v-
tilitatem percipies. Quo ergo pacto su-
per aquam ferretur, dicam tibi non de
mea sententiā, sed Syri cuiusdam, qui
tantum a mundi sapientiā aberat,
quā propē ad verā artem scientiā-
que accesserat. Is Syrorum sermonem
dicebat planiorem & apertio-
rem esse, & propter vicinitatem ac similitudi-
nem quā habet cum Hebraico, propius

ORATIO II.

26

quodammodo ad scripturæ sententiā
accedere. Esse igitur hac verbi senten-
tiā: ferebatur, inquit, exponitur pro
fouebat aquarū naturā instar auis in-
cubātis, & vim quādam vitalem iis q̄
fouet asserentis. Hanc intelligentiā hac
voce ille declarari confirmat, quasi fer-
retur spiritus, id est, naturam terræ ad
vitam gignendam asserret. Quo-
circa ex hoc satis id, quod nōnulli que-
runt, intelligitur, spiritui sancto vim
effetricem non esse denegatam & di-
xit Deus, (Fiat lux.) Prima Dei vox
lucis naturam effecit, tenebras dispu-
lit, mundum ornauit, omnibus re-
bus gratum aspectum iocundumque
præbuit. Nam & cælum ostensum
est, quod adhuc obliuiscerat mundo:
& eius pulchritudo tanta, quan-
tum etiam nunc oculi esse testantur.
Illustratus est aër, aut potius per-
mixtum lumen fusumque est per om-
nes eius partes, celeriterque splendoris
d 117

IN HEXAEMERON

copia ad eius omnes extremitates missa est. Nam & superiori parte aethera atque caelum attigit, & latitudine sua partes mundi omnes, tum eas quae ad aquilonem, tum quae meridiem, tum eas quae ad orientem, tum eas quae ad occidentem pertinent, puncto breui temporis illuminauit. Ea enim eius natura est tenuitate & perspicuitate, ut temporis partem nullam lumen dum per eum diffunditur desideret. Ut enim prius Eto. temporis aspectum nostrum ad res quae cernuntur mittit, sic lucis radios minore parte temporis quam quisquam percipere possit omnibus suis extremitatibus excipit. Atque etiam aetheris, luce generata, gravior fuit aspectus, & aqua insignior & illustrior fuit: non solum quod lucem receperunt, sed etiam quod relatione luminis quasi ex altera parte ex se undique splendorem ab aqua referant atque diffundant. Omnia denique diuina voce & ventu-

ORATIO II. 27

statem & dignitatem maiorem sunt adepta. Ut enim qui oleum instillat in locum concavum & altum, locum ipsum illustrat, sic effector & parens horum omnium, missa voce huic mundo, lucem maximam attulit. (Fiat lux.) Imperium Dei opus fuit, & natura genita est, quae nihil iucundius & gratius humana mente intelligi potest. Cum autem vocem in Deo, & verbum & imperium dicimus, non à mēbris & instrumentis, quae ad usum vocis machinata est natura, editum sonum, nec spiritum lingua fictum diuinam orationem intelligimus, sed voluntatis momentum ea re quae facilis est cognitu discētibz, nomine imperij figuratum esse arbitramur. (Et vidit Deus lucem quam esset bona.) Quae laudem lucem satis nos dignè ornabimus, quae suae pulchritudinis testimonium antea ab auctore & parente accepit. Nostra autem oratio iudicium de hac

IN HEXAEMERON

re oculis mandat, quippe quæ laudes
tantas consequi non possit, quâtarū sen-
sus ipse testis est. Quod si corporis pul-
chritudo ex apta membrorum inter se
compositione, & ea coloris bonitate,
quæ perspicitur, existit, quo tandem mo-
do lux, quæ suapte natura simplex est,
& ex suis similibus partibus constat,
pulchritudinis rationem & naturam
obtinet? An quod lucis temperatione
non propriæ eius partes, sed ea vacui-
tas molestiæ incunditasque quæ aspe-
ctum mouet lenis declarat? Sic enim
& aurum pulchrum dicitur, non ex
apta partium inter se compositione, sed
quod ex grato colore tantummodo id
quod aspectum mouet & delectat sit
adeptum: & lucifer stellarum pulcher-
rima est, non quod partes ex quibus
constat quandam habeant inter se ra-
tionem atque proportionem, sed quia
non iniocundus quidē & gratus ab eo
splendor in oculos immittitur. Preterea

ORATIO II. 28

Dei illud iudicium de pulchritudine,
non omnino ex voluntate, quæ oculis
percipitur, cuius rationem haberet, sed
ex ea utilitate, quam postea caperemus
quâ ille prouideret, extitit: præsertim
cum oculi tum nulli essent, qui de lucis
pulchritudine iudicarent. Et diuisit
Deus lucem à tenebris, id est, purā im-
mixtāque eorum naturam & con-
trariam collocauit. Et vocauit Deus
lucem diem, & tenebras noctem vo-
cauit. Nunc quidem post ortum ge-
nerato sole, dias est aeris, qui à so-
le cum supra terram lucet illumi-
natur: & nox umbra terra quæ oc-
cultante se sole efficitur. Tum ve-
rò non solis circuitu, & motione,
sed illius lucis, quæ principio genita
est, diffusionem & contractionem, diei
noctisque erant vicissitudines. (Et
factum est vespere & mane dies v-
nus). Quoniam crepusculum diei no-
ctisque commune est extremū, & prima

IN. HEXAEMERON

lux similiter noctis & diei vicinitas est, ut primas originis partes diei tribuat, primum diei finem nominauit, deinde noctis, quod diem mox consequatur. Neque enim is status, qui ortui lucis antecessit, nox erat, sed tenebrae. Quod autem à die quasi ex altera parte diuisum est, id nox appellatum est: quod nouum nomen generato die habuit. Factum est igitur vespere, & factum est mane. Diem noctemque dicit. nondum diem & noctem nominauit, sed ei quod praestantius est totam attribuit appellationem. Quo timore in omnibus etiam scriptis inuenies in temporis mensura dies enumeratos, non etiā noctes cum diebus. Dies annorum nostrorum & Psalmographus dicit. & rursus Iacob, Dies vitae meae parui & mali. Et rursus, Omnes dies vitae meae. Quocirca quae modo historiae specie tradita sunt, leges quaedam sunt eorum quae sequuntur: (ut factum est

ORATIO II.

29

vespere & mane dies unus.) Quid est quamobrem non dixit primum diem, sed unum? cum praesertim magis consentaneum fuerit ei, qui secundum tertium & quartum diem inducturus erat, eum à quo ceteri deinceps exordium suum ducturi erant, primum dicere. Sed unum dixit, aut quod modum diei & nocti constitueret, dieique ac noctis tempus coniungeret, quippe cum quatuor & viginti horae unius diei spatium expleat, & nox diem consequatur. Itaque si in solis reuocationibus ita usu venit, ut vel dies noctem, vel nox diem superet, at certe utriusque spacio certo quodam tempore describitur: ut si diceret, quatuor & viginti horarum mensura unius diei spatium est, aut caeli ab eodem signo ad idem reuersio uno die conficitur: ut quoties crepusculum & prima lux in solis conuersione mundum assequitur, non in longiore tempore, quam unius diei inter-

IN HEXAEMERON

uallo, circuitus expleatur. Aut certe ratio illa plus valet, quæ abstrusior traditur: Deum cum temporis naturam fingeret, mensuras ei & signa, dierum spatia adiecisset, septemque diebus cum ipsum dimetiatur, semper dies septem in se reuerti iubere, qui temporis spatia metiatur: Septem autem dies rursum unum diem explere, cum ipsi in se septies recurrunt. Hæc enim figura est orbis, à se incipere; & in se desinere. Quod quidem seculi etiam proprium est, a se initium sumere, & ad exitum minime perducere. Ob eamque causam principium temporis, non primum diem sed unum nominauit, ut nominis similitudine ad seculum propè accedat. Quæ enim res solitaria rei, & quæ cum alia coniungi non potest figuram declarat, proprie & aptè una dicitur. Quod si multa nobis secula scripta diuina afferunt, cum seculum seculi & secula seculorum multis locis nominant, at il-

ORATIO PRIMA. 30

lic certe non primum, non secundum, non tertium nobis annumeratum est seculum. Itaque magis statuum nobis rerumque variarum distinctiones non descriptiones, & fines, consecutionesque seculorum, hæc indicant. Dies enim domini, inquit, magnus & clarus. Et iterum, Quæ obrem non diem domini quæramus. Is enim est tenebra, non lumen. tenebra scilicet is qui tenebris digni sunt. Alioqui diem illum crepusculi, consecutionisque ac finis experientia scripta intelligunt. quem etiam octauum is, qui psalterio canit, appellauit: propterea quod extra hoc tempus sit, quod septem diebus continetur. Ita licet diem vocet, licet seculum. eandem notionem intelligentiamque explicabis. Sine ergo dies status ille dicatur, unus est, non multi: siue seculum appelletur, solus erit, non multiplex. Ut igitur ad futuram vitam, nostram intelligentiam mentemque, ab hac quæ videmus, deduce

IN HEXAEMERON

ret, unum diem seculi imaginem nominavit. initium dierum, lucis equalem, sanctum diem dominicum, qui Domini resurrectione clarus & gloriosus fuit. Factum est igitur, inquit, vespere, & factum est mane dies unus. Sed enim illa crepusculo oratio, quā hoc crepusculum occupat, hic nostram terminat orationem. Pater autem veri luminis, qui caelesti luce diem ornavit, qui noctem ignis splendore decoravit, qui seculi futuri quietem luce, quā ratione intelligitur, nec finem habet, animos vestros veri cognitione illustret, vestramque vitam ab omni peccato & malo tueatur, detque vobis, ut in die honeste ambuletis, ut in sanctorum lumine instar solis colluceatis, quod mihi glorie sit in die Domini, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

ORATIO III.

31

Primi diei opera exposui, imò verò unius. Non est enim quòd ei dignitatē & laudē detrahamus, quā in statu suo, cū per se editus est & creatus, non in aliorum descriptione enumeratus, à creatore est consecutus: nisi quòd cum ea quæ in eo generata sunt, heri oratio exposuerit dimiseritque auditoribus in duas partes intelligentiam, quarum alteram matutinum animorum cibum, alteram vespertinam latitiam fecerit, nunc ad diei secundi mirabilia opera transit. Quod cum dico, nō ad eius qui exponit vim refero, sed ad scriptorum venustatem, quæ facilem quandā à natura habet approbationem, charāque eorum animis, qui veritatem verisimilitudini anteponunt. Hinc etiā psalmorum author aperitissimè veritatis suavitatem proferēs, Quam dulcia, inquit, sunt faucibus meis eloquia tua,

IN HEXAMERON

super mel ori meo. Heri quidem, quo ad
eius fieri potuit, animos nostros verbo-
rum diuinorum commentatione delimi-
nimus. Hodierno etiam die ut mira dei
opera qua secunda die effecit, perspi-
ceremus, conuenimus. Sed non me fugit,
hic multos circumstare nos eorum opificiū
qui in sordidis artibus versantur, stu-
dioseque ex quotidiano questu sibi victū
comparant, qui nostrae orationi mode-
ratur eamque, concidunt, ut ne diu ab o-
pere questus, abstrahatur. Quibus quid
tamen dicat Temporis partem qua deo
commodat & scenerantur, non perire,
sed ab eo cum magno reddi scenore. Ete-
nim quae res negotium facessunt, eas do-
minus amandabit, corporique con-
tentionem, animo alacritatem, rerum
contrahendarum facilitatem, rerum
quae ad vitam degendum pertinent,
copiam us suppeditabit, qui ani-
mi bona longe anteponent. Quod si mi-
nus in hac vita res nobis ex animi sen-

ORATIO III.

32

tentia procedent, at in futuro certe sacra-
to, praestantissimus thesaurus est animi
institutio ac disciplina. Depelle igitur
ex animo omnem viuendi curam, te-
que hic totum mihi collige. Nihil enim
adiuuat corporis praesentia, si animus
tuus in terreno thesauro comparando
sit occupatus. Et dixit Deus, Fiat fir-
mamentum in medio aquarum, & di-
uidat aquas ab aquis. Iam & heri Dei
verba audiuiimus, Fiat lux. & hodie,
Fiat firmamentum. Sed tamen maius
pondus haec verba quae nunc explicau-
imus, habere videntur, propterea quod
non praecepto solo contenta sunt, sed
causam etiam ex qua firmamenti fa-
brica exquiritur, exposuerunt, ut, in-
quit, separet aquas ab aquis. Primum
quidem altius repetito principio qua-
ramus, quomodo deus loquitur, an-
more nostro? Principio rerum ima-
go & species inest in animo. Deinde
ubi species & visum animum pul-

IN HEXAEMERON

scuit, tum ipse ab obiectis rebus a com-
modatas & natura aptas notiones e-
ligens, enunciat. Tum instrumentis lo-
quendi quasi ministris, ea quæ intelli-
gia comprehendit, committit: ita aeris
conformatione, distincta vocis motio-
ne, notitiâ abstrusam aperit. Quid au-
tem cause est, cur hoc non sit fabula,
confirmare deo opus esse hac tali circû-
scriptione & ppgressionem ad animi sen-
sa exprimenda? An cum maiore pietate
coniunctum est, asserere, piam voluntate
& primam motionis animi appe-
titionem, Dei esse orationem, eum autem
à scriptura descriptum & inductum
esse instar narrantis, ut nō solum se vo-
luisse hanc uniuersitatem generare, sed
quem sibi adiutorē adhibuisset ea in lu-
cem proferenda, doceret. Poterat enim,
ut initio dixit, sic narrare omnia. In
principio fecit Deus calum & terrā:
deinde fecit lucem, tū fecit firmamen-
tum. Nunc cum deum iubentem col-

ORATIO III.

33

loquentemque inducit, certe & eū cui
iubet, & eum qui cum loquitur tacens
significat, non q̄ nobis cognitionē scien-
tiamque inuideat, sed quia nobis exci-
tat sui desiderium, ob eamque causam
vestigia quædam & notiones rei oculis
ta exprimit. Quod enim labore partiū
est, id quisq; & libetē accipit, & stu-
dioso ac diligenter tuetur. At quarum
rerum facilis est & prompta suppedi-
tatio, earum fere possessio contemnitur.
Ob eamque causam via quadā & or-
dine nos ad vniuersam notitiā scriptu-
ra perducit. Quamquā ne hoc quidē pa-
cto orationem eā quæ voce explicatur,
natura quæ corporis expers est, deside-
rabat, cum præsertim sensu animi ad-
iutori exprimi possent. Quis enim usus
erat orationis, cum illi possent animi co-
gitatione ac intelligentiā inter se consi-
lia conferre. Vox enim auditus, & au-
ditus vocis causa inuentus est. Vbi au-
tem non aer, non lingua, non auris, non

IN HEXAEMERON

iter flexuosum est ad capitis sensum so-
nos referens, ibi verborum nullus usus
est, sed id quod licet dicere, ex animi
intelligentis voluntatis proficiscitur
communicatio. Quapropter, quem
admodum dixi, ut ad eam personam
indagandam, cum qua habetur sermo,
mens nostra excitetur, perspicue et ar-
tificiosa hac orationis figura sumpta
est. Secundo loco exquirendum est,
sitne diuersum ab eo cælo quod initio
factum est, firmamentum id de quo
agitur, quod etiam cælum appella-
tum est. Et sitne duo cæli omnino:
quod si qui de cælo differuerunt, lin-
guas suas præcidi malint, quam ve-
rum approbarint. Vnum enim cæ-
lum ponunt, eique negant esse natu-
ram secundam aut tertiam, aut posse
accedere, quod omnis celestis corpo-
ris materia, ut putat, in vnius sit
concretionem exhausta. Vnum enim
nunt esse corpus rotundum, idque fi-

ORATIO III. 34

nitum, quod quidem si in primo cæ-
lo constiterit, nihil reliquum esse ad
secundi tertiæve originem. Atque hæc
quidem et qui materiam origine carere
inducunt, effectori assingunt, atque ex
hac prima fabula in errorem, qui sequi-
tur inde, labuntur. Nos autem æquum
putamus, sapientes Græcorum nos pri-
us irridere non oportere quam eorum sen-
tentia inter se congruant. Sunt enim eo-
rum nonnulli qui infinitos cælos mun-
dosque statuunt, quorum cum absur-
ditatem refellerint, et qui grauissi-
mis rationibus vtantur, necessariis-
que geometrarum rationibus conclu-
serint, cælum excepto vno naturam
rerum pati non posse: tum facilius
lineales eorum artificiosasque nugæ
ridebimus, cum præsertim bullam
vnam pluresve ex eadem causa na-
sci videamus. Deinde de cælorum mul-
titudine dissentiant, eosne vis artificis in
lucem proferre possit: quorum vim atque

IN HEXAEMERON

magnitudinem nihil differre arbitramur à cōcauo illo humore qui in sublimē fertur, si eā cū præstanti vi diuina cōferamus. Itaque ridiculæ sunt eorum rationes, quib. id quod fieri nō potest concludunt. Nos autem, tantum abest ut de secūdo cælo diffidamus, ut etiam tertium exquiramus: cuius aspectu Paulus dignus est habitus. Psalm⁹ autem cū cælos cælorum nominat, multorum etiam cælorum animis nostris notione impressit. Neque verò hæc admirabilia sunt q̃ septem orbes, in quibus septem stellæ omnium fere consensu cursu suū consiciunt, quos etiā alterū cum altero, instar vasorum quorum alia aliis inuoluta & implicata sunt, coherere confirmant, eosque cū versantur retrò contrario motu atque cælum, ambiente athere, tam dulcem sonū cōcentiumq̃ efficere, ut omne cōcētuum voluptatē facile vincat. Quid in somnio Scipionis. deinde respondēt q̃ hæc asseruit cū ab eis

ORATIO III.

35

sensuum fides queritur? Consuetudine soni iam inde à primo ortu aures cōpletas obsurduisse, quemadmodū q̃ quorum in officinis ærariis aures continēter obtunduntur. Quorum commētitia fragilēque vanitatem, quæ omnibus adeo aperta est & perspicua ex primo auditu, refutare, est viri scio abutētis, & auditorum sapientiæ non consulētis. Sed ut hæc prophana Barbaris missa faciamus, nos ad Ecclesiasticum sermonē reuertamur. Nōnullorum quidē qui ante nos hunc locum attigerunt, eā sententiā est, ut dicant, non secūdi cæli hūc ortum esse, sed prioris expositionem: propterea quod illis summam cæli terræq̃ fabrica tradita est, hic à scriptura diligētius ratio traditur, quæ quidque generatum est. Nos autem ita sentimus, quoniam nomē aliud & vñ proprius secūdi cæli traditus est, hoc ab illo quod initio factum sit, esse diuersum, quippe quod solidiorē natū

IN HEXAEMERON

ram usumq; præstationem universitatis
afferat. Dixit quoque deus, Fiat firma-
mentum in medio aquarum. Et fecit de-
firmamentum divisitq; aquas quæ erant
sub firmamento ab iis quæ erant super
firmamentum. Antequam scripti sen-
tentiam attingo, ea volo quæ alij contra
inducunt refellere. Rogant enim nos, si
globosum firmamenti corpus est, ut as-
pectus declarat, & aqua fluit, in supe-
rioribusque undique lubrica est, quo ta-
dem pacto in caua orbis parte possit co-
sistere? Quid igitur ad hoc respondebi-
mus? Non si quid nostra ratione & sen-
tentia in interiore concavitate rotunde
formæ præ se fert speciem, id necesse esse in
convexa pte & extremitate, globosum
esse ac totius torno accuratè perpolitum
esse & cum quadam lenitate circumdu-
ctum. Quandoquidem balnearum lapi-
deos fornices, extructionesque ædium
quæ antrorum & specuum speciem præ-
se ferant cernimus, quæ cum intus aspe-

ORATIO III.

36

ctis formam circuli dimidiati præ-
beant, tamen in superiore tecto aqua-
bilem sæpe speciem habent. Quocirca
desinant illi iam & sibi & nobis nego-
cium facessere, quasi aquam in superis
locis defendere non possumus. Deinceps
quæ firmamenti sit natura, dicendum
est, & quam ob causam medium locum
inter aquas obtineat. Firmamenti qui-
dem nomine solet scriptura in iis quæ vi-
ribus præstant, dicere, ut cum dicit, Domi-
nus firmamentum meum & refugium
meum. & Ego firmaui columnas ei.
Et illud, Laudate dominum in fir-
mamento virtutis eius. Nam homi-
nes y qui à religione nostra sunt, alie-
ni id firmum corpus dicunt, quod
quasi solidum & plenum est, quod
cum mathematico confertur. Est au-
tem mathematicum corpus, id cuius
omnis natura solis dimensionibus con-
tinetur, latitudine dico, longitudine, &
altitudine. Solidum verò et firmum, quod

IN HEXAEMERON

præter dimensiones etiam vim obſtē-
di obinet. Scriptura etiam id firmum
aſſuevit dicere, quod robuſtū eſt, neque
cedit, ut ſæpe in crasso aëre: hac voce vi-
titur. Veluti enim ait, Qui firmat toni-
truum. ſoliditatem enim & vim reſi-
ſtendi eius venti, qui in nubium concu-
ſſitatibus inſuſus eſt, impetūque qua-
dam ſonos in tonitruo efficit, firmitatē
tonitruī ſcriptura appellauit. Hoc etiā
loco arbitramur pro cuiusdam natu-
ræ ſolidæ ac firmæ tecto, quod aquam
lubricam ſuſtineat, hoc verbum dici.
Certe non ſi communi cōſenſu ex aqua
ortum habuiſſe videtur, idcirco vel a
qua concretæ ſimile eſſe exiſtimandum
eſt, aut alicui materiæ eiſdem generis,
quæ initium ex humoris inſtillatione
ſumpſerit. Cuiusmodi eſt natura elox-
ſtalli lapidis, qui nimia aquæ concre-
tione mutat eſſe dicitur: vel ſpeculi na-
tura, quæ in metallis conglobatur. Li-
pis eſt, qui proprio & puriſſimo ſub-

ORATIO III.

37

gore præſtat, q̄ ſi in ſuo genere perfectū
reperit ſit, nec putreoline vlla conſu-
mitur, nec vlla ex parte frangitur, cum
paulum ad aëris ſplendorem accedat.
Nulli horum firmamentum ſimile eſſe
dicimus. Eſt enim puerilis, & imperfe-
cti certe animi, hoc de rebus cœleſtibus
exiſtimare. Nec ſi omnia ſunt in om-
nibus, ut ignis in terra, aër in aqua, eo-
dēque modo cæterorum aliud in alio
nec quicquam eſt eorum elementorum
quæ ſub ſenſum cadunt, ſincerū quod-
que non ſocietatis quæ cum medio vel
contrario eſt ſit particeps: propterea
probabimus, ſi quis dicat firmamētum
vel ex vna ſimplicium naturarum cō-
ſtituiſſe, vel aliquid eſſe quod ex eis con-
cretum ſit, cū hoc nos ſcripta diuina do-
ceant, nihil menti noſtræ concedere niſi
ea quæ cogitari cōmunis omnium cōſen-
ſus approbat. Illud etiam negligere nō
debemus, cū iuſſiſſet deus, ut fieret fir-
mamētū, nō cōmemoratuū fuiſſe omnino

IN HEXAEMERON

Et factū est firmamentum, se d hoc, Et fecit deus firmamentum. & rursum, Diuisit deus. Surdi audite, & cæci uideate. Quis surdus nisi is qui spiritū non audit, tā clare vociferatē? Aut quis cæcus? Is qui tam perspicuas de vniū origine rationes non intuetur. Fiat firmamentum. Hæc vox est causæ antecedentis. Fecit deus firmamentum: hoc effectricis & opificis naturæ testimonium. Sed ad ea quæ cohærent cū expositione, sese referat oratio. Diuidatur, inquit, aquæ ab aquis. Interminata erat quidem aquarum effusio, quæ undique in terram influebat, & eamq; suspendebat ut extra eā quæ ad elementa cætera habent rationē proportionēq; egredi videatur. Ob eā enim causā superiore sermone dictū est, Tenebræ autē erāt sup faciem terræ. Causam autē tantæ multitudinis deinceps exponemus. Nemo autem, aut eorū qui valde animum atq; mentē excoluerunt, aut eorū qui aciem oculo-

ORATIO III.

38

rum in hac natura quæ interit & fluit defixerunt, nostrā sententiam reprehendant, quasi oratione nostra ea quæ fieri nō possunt, & fictitia ponamus: neq; à nobis ratione quærat, quæ in sede aquarum natura sit locata. Quæ enim ratione terram gravitate & pondere aquæ præstātem in medio extremitatum suspendunt, eadē certē omnino immensam illam aquæ copiam propterea quod d suo nutu inferiora capessit, terramque ambū undique, paribus momentis, stabile esse cōcedent. Non igitur immēsa aquæ moles terræ circūfusa est, neque eadē habet quā illa, partiu cōpositionem, sed multis partibus maior sic ab initio constitit, q̄ & res futuras magn⁹ artifex præuiderat, et priora propter eū vsum qui sequebatur, instituerat. Quid ergo opus fuit aquam tantum superare, quātum dici non potest? Quoniam necessaria fuit ignis natura, non solum incolis terræ ad rem familiarem tuendam,

IN HEXAEMERON

sed etiam ad vniuersi perfectionem. Es-
set enim manca & debilis hac vniuer-
sitas, si ei deesset id quo nihil maius est
nihil præstatius. Contraria autem hæc
sunt inter se, alterumque vim alterius
interimendi habet, ignis aqua, cum vis
eius superat: aqua rursus ignis interi-
mendi vim habet, cum eum superat
copia. Neque vero inter ea quasi sedi-
tionem esse oportuit, neque in tota alte-
rius absorptione locum dari interitus
vniuersitati. Tantam humoris naturæ
rector vniuersi adhibuit, ut ad consti-
tutos fines molitionis mundi, paulatim
consumpta vi ignis obsistat. Qui igitur
pondere & mensura distinxit (nume-
rus enim etiam guttarum pluuiæ, senten-
tia Iob, ei est cognitus) nouit quantum
mundo tempus ad permanendum con-
stituit, quantumque materię igni ad-
hiberi oportet. Hæc causa fuit redun-
dantis aquæ in rerum molitione. Ignis
autem, quam hominibus necessarius sit

ORATIO III.

39

nemo est adeo rerum ad vitam necessa-
riarum ignarus, ut ratione quæ ab ar-
te sumitur, doceri debeat: non solum quæ
artes ea quibus vita nostra continetur,
ignis opera egent omnes, et texendi ars
& suendi, ut architectura, & agricul-
tura: sed etiam quod neque arborum ger-
mina, neque fructuum concoctiones &
maturitates, neque animantium terre-
narum aut in aquis degentium ortus, ne-
que earum victus vel ab initio consti-
tissent, vel pro tempore suppeditassent,
nisi calor extitisset. Ergo necessarium
est ignis præsidium & ad rerum quæ
generantur molitionem, & ad diutur-
nitatem. Necessaria est autem aquæ co-
pia, quod igni materia nec deesse potest,
nec adimi, nec vitari potest. Contem-
plare omneis res conditas, tum cernes
caloris vim in rerum omnium ortu &
interitu principatum obtinentem. Ob-
eantque causam magna aquarum co-
pia terram cinxit & ambiuit, & in

IN HEXAEMERON

rebus superioribus quæ cernuntur, cons-
tituit, & præterea in omnis terræ con-
cinitates sparsa est. Hinc fontium co-
pia, puteorum eluiones, amnium cur-
sus & palustrium & perennium, ut
in multis variisque receptaculis hu-
mor custodiat. Ab ortu quidē solis
qua cæli parte hyeme sunt solis reuoca-
tiones, Indus fluuius labitur, cursu om-
nium fluuiatilium aquarum maximorū
quemadmodum & qui terræ ambitus
describunt, literarum monumentis pro-
diderunt. Ex mediis autem, orientis so-
lis, Bactrus, Choaspes & Araxes, à
quo etiam Tanais diuiditur, & in la-
cum Maotim influit, & præterea Pha-
sis qui à Caucaso monte fluit, & sex-
centi alij à septentrione in Euxinum
mare delabuntur. Ab ea verò par-
te qua sol æstate occidit, sub Pyre-
næis montibus Tartesus & Ister, quo-
rum ille in mare quod extra columnas
Herculis est, Ister per Europam fluens

ORATIO III.

40

in mare desertur. Quid attinet cæ-
teros enumerare, quos Riphæi mon-
tes, qui sunt in intima Scythia, effi-
ciunt? In his est etiam Eridanus,
& innumerabiles alij fluuij, iique
nauigabiles, qui cum per Gallos &
Celtas eos qui ad occidentem pertinet,
& finitimos eis barbaros cursus suos
consecerint, in oceanum omnes insun-
duntur. Alij ex superiore meridiei
parte per Æthiopiam decurrentes,
partim in nostrum mare influunt,
partim in id quod non est nauigabile,
ut Ægon, ut Nyse, & is qui
Chremetes vocatur, & præterea
Nilus, qui ad fluuiorum naturam mi-
nime accedit, cum Ægyptum in-
stat maris totam obruit. Hoc mo-
do vniuersi pars ea quæ nobis vici-
na est, aqua circumscripta est, cin-
ctaque immenso mari, ac sexcen-
tis fluuiis perennium aquarum in-
undatur, singulari sapientia eius
f. 4.

IN HEXAEMERON

artificis, qui contrariam ignis naturam
difficiliter voluit absumi. Quan-
quam erit tempus, cum omnia igni in-
cendenda conflagrabit, ut ait Esaias, v-
bi cum deo huius universitatis collo-
quitur, his verbis ad abyssum utitur,
Deserta eris, & omnes tuos fluuios
siccabo. Quapropter abiecta & depul-
sa stulta sapientia, veritatis discipli-
nam nobiscum approba, quæ indocta
oratione illa quidem utitur, sed eius
cognitio & scientia nunquam dissi-
pabitur. Fiat firmamentum in medio
aquarum, & diuidat aquas ab aquis.
Expositum est quid in diuinis scriptis
firmamenti verbum declarat. Non
enim contrariam & priuantem natu-
ram, quæ grauitatem habeat & repu-
gnantiam, non inquam, hoc firmamen-
ti nomine intelligendum esse dicit: ali-
ter enim isto quidem pacto terra ma-
gis propriè hoc nomine appellata esset.
Sed quia natura rerum quæ in superis

ORATIO III. 41

locis locata sunt, minuta est & tenuis
nulloque sensu percipitur, hoc firmamē-
tum nominauit, propter rerum tenuis-
simarum & earum quæ sensu compre-
henduntur distinctionem & dissi-
militudinem. Finge animo & cogitatio-
ne locum aliquem, qui humorem sepa-
ret, minutumque ac instillantem ad su-
periora ferat, & crassissimum quem-
que ac terrenum deorsum mittat, ut
ab initio ad finem eadem temperatio
retineatur, cum interea sigillatim hu-
moris fiat detractio. Tu vero aquæ
vim & copiam non probas, nec ignis
copiæ rationem habes, qui etsi ma-
gnitudine exiguus est, tamen vi sua
multum humoris exhaurire potest.
Nam & humorem adhibitum elicit,
id quod cucurbita indicat: & eo soue-
tur quem elicit, instar ignis qui ly-
chno adhibetur, qui cum per lucernæ
focam & papyrum materiam adhi-
bitam ad se attrahit, cito eam muta-
f 11

IN HEXAEMERON

tionē absumit. Aether vero quis dubitat quin sit igneus, et vim habeat ad incendendum, qui nisi necessario ab opifice sinibus suis cohiberetur, quid impediret quominus iugi harum rerum omnium conflagratione & incendio, omnem simul qui in naturis est humorem consumeret? Quo factum est, ut in aëre aqua esset, dum superior locus in nubes cogitur propter vapores, qui ad superiora omnes fontes, paludes, lacus & maria efferunt, ne haec omnia aether ignibus absumat: quippe cum aestivis diebus pluvia madentem, & quasi lixiosam regionem, ac deinde brevissimo p̄fecto temporis humoris omnino expertem atq; siccam ab hoc sole relinqui saepe videamus. Vbi tandem illa aqua sit doceant nos qui rerū omnium usui valent. An non cuius perspicuum est, eam consumptam et exhaustā esse solis caloribus? Atqui ne illi quidem qui sunt dicendi facultate pradii solem ca-

ORATIO III.

42

lidum esse concedunt. Et videte, quae ratione probabili rebus ipsis adversantur & obfistunt. Quoniam candidus est, inquit, non ruber neq; luteus, propterea ne ignis quidem naturam imitatur, quinetiā eius, inquit, calor ex celeri conversione existit, quid hinc sibi struunt? Nullum calorem videri a sole dissipari. Ego vero ut non sit vera, haec eorum sententia, certē quod mihi inde cōpare dicendi facultatem & sermonē, tam non reiicio. Dictum est enim aquarum copiam quæ sita esse, ut calori alimentum fomētumq; praeberet. Nihil autem interest, naturane sit calidus sol, an casu & cuiusdam affectionis accessione, ad eas quae incidunt in ipsis materiis generandas affectiones. Et enim si ligna conflictu & ictu mutuo ignē & flammam eliciunt, etsi subditis ignibus & flammis incenduntur, p̄fecto par ac similis est finis qui ex utroq; perficitur. Quinetiam magnam eius qui omnia
f iij

IN HEXAEMERON

gubernat, videmus sapientiam, quæ
solem ex aliis locis in alia transfert,
vt ne eisdem fomentis sustentatus, ni-
mio calore ornatum labefactet ac dissi-
pet: modo enim hybernis reuersionibus
ad meridiem, modo ad signa ea quæ no-
ctes diebus pares efficiunt: inde sub æsti-
nis reuocationibus, ad septentrionem
eius cursum incitat. Ita parua eius tra-
iectione terræ temperatio integra serua-
tur. Sed videant, num ipsi in semeti-
psos incurrant y qui mare negant flu-
uiorum concursu influxuque redunda-
re & effundi: propterea quod sol vn-
dis alatur, & præterea salsum ama-
rumque relinqui tradunt, tenui aqua
& dulci à calore consumpta, quod ma-
ximè solis dissipatione efficitur, qui id
quod leue est, elicit & attrahit, quod
crassum & terrenum, quasi cænum
quoddam & facem deprimit, ex quo
amarum, salsum & terrenum mare
existat. Qui hæc de mari dicit, & sen-

ORATIO III.

43

tiunt, y rursus mutata sententia, ne-
gant vllam humoris solis ardore decres-
sionem fieri. Et vocauit Deus firma-
mentum cælum. Proprie alij rei hoc no-
men conuenit, similitudine autem hoc
nomen transfertur. Obseruauimus au-
tem multis in locis eum locum qui cer-
nitur, & γαυδς, id est, cælum dici, quod
aër propter soliditatem & crassitudi-
nem sub oculos nostros perspicue cadit,
quodque γαυδς τὸ ὄραδς, id est à viden-
do, & γαυδς, id est cælum sit vocatum.
In quibus, inquit, volucres cæli. & rur-
sus, Quæ volant in firmamento cæli.
Tale est etiam illud, Ascendunt vsque
ad cælos. Et Moyses cum tribui Iosephi
à cæli terminis bene precaretur, à rore,
à cursu solis & conuenientibus mensi-
bus, ab altitudine motuum æternorum-
que collium, eam beatam esse dixit, quod
terra ab ea constantia quæ in illis est,
fertilitatem suam haberet. Quinetiam
in diris, populo Israëlítico, Erut tibi, in-

IN HEXAEMERON

quit, cælum quod supra caput tuum est, arem. Quid his verbis significabat? universam fecunditatem aquarum, æriarum penuriam, quæ terræ frugum fructuumque ubertatem præbet. Cum igitur ex cælo demitti dicit rorem & pluuiam, aquas intelligimus eas, quibus superior ad habitandum locus definitus est. Cui enim vapores in cælo conglobantur, vique ventorum aer concrevit, si interim quæ humores qui tenues nubi insiti sunt, coquantur, existunt guttæ, quæ pondere & gravitate earum quæ cœcretæ sunt deorsum feruntur. Atque hæc est pluviæ origo. Si vero humor ventorum ut interruptus refrigerat, deinde in summo loco frigore totus concrevit, rursus nube nix effunditur. Eundemque ratione omnino tibi licet videre omnem humoris naturam in aëre qui supra caput nostrum est, cogi atque cœrescere. Nec verò quisquam cum nimis eorum philosophorum, qui de cælo disse-

ORATIO III.

44

ruerunt cura & diligentia, simplici & incultam quæque spiritum excitat comperet orationem. Quo enim præstantior est mulierum pudicarum quam impudicarum pulchritudo, eo nostræ orationis quam barbarorum maior est excellentia. Illi enim argumētis suis probabilitatem, ut ita dicam, coactam afferunt: hic nuda & expers artis veritas proponitur. Ecce quid attinet molestias nos suscipere falsis eorum reprehendendis opinionibus, quibus satis sit collatis illorum ipsorum inter se libris, in magno ocio eorum spectare repugnantias? Neque enim numero pauciores sunt, nec verò dignitate inferiores, loquacitate autem multo præstant ad contrariam & repugnantem ipsis ponendam disputationem atque sententiam. Dicunt enim enecturum, ut ad extremum omnis mundus ignescat: ac rursus renouetur à rationibus vim seminis habentibus, quæ in rebus exustis remanebunt. Hinc infinitos mundi interitus, infinitasque renovationes indis-

IN HEXAEMERON

cunt. Sed illi in utramque partem à v-
ro scissi & diuisi, ex utraq; parte per-
fugia erroris sibi inueniunt. Nobis au-
tem etiam ad eos quaedam de aquis se-
paratis oratio est, qui cum in Ecclesia
degar, specie ἀναγωγῆς, id est sensus qui
nos à rebus humanis ad cœlestes tradu-
cit, & sententiarum altiorum, ad al-
legorias confugerunt, dixeruntque a-
quarum nomine naturas spirituales ex-
perts corporum figurate intelligi: qua-
rum in sublimi supra firmamentum me-
liores, improba autem in locis inferio-
ribus, materiati atque terrestribus re-
manferunt. Ob eamque causam aiunt
eas aquas quæ supra cœlos sunt, lauda-
re deum, id est bonas mentes ac natu-
ras, quæ propter principatus puritatem
digne sunt, quæ opificem debita deco-
raque laude afficiat. Eas autem aquas
quæ infrà constiterunt, esse improbita-
tis & malorum spirituum, qui ab ea
præstantia & excellentia, quam eis

ORATIO III.

45

natura largita erat, in vitiorum vora-
ginem deiectionis ac demersi fuerunt. Qui
quidem ut perturbationis & seditio-
nis participes & pleni, perturbatio-
numque tumultibus concitati, mare ap-
pellati sint ex motuum voluntatis &
consilij mutatione & inconstantia.

His igitur illorū rationibus quasi som-
niorum commentis anilibusque ineptiis
depulsis & omisis, nos aquam veram
agi intelligemus, eamque distinctio-
nem quæ à firmamento facta est,
ex ea quæ reddita est, causa approba-
bimus. Nec verò si eas aquas quæ su-
pra cœlos sunt laudare commune uni-
uersi dominum concedamus, propterea
naturam eis rationis compotem parti-
cipemque tribuemus. Neque enim cœli
animati sunt, quod deum ornent lau-
dibus, neque firmamentum est animas
sensus particeps, quod manuum eius o-
pus denunciet. Quod si quis dicat cœlo-
rum nomine eas naturas intelligi, quæ

IN HEXAEMERON

in cognitione & contemplatione versantur, firmamēti autem, eas quae in gerendis, praestandisq; muneribus officisque occupatae sint: hanc nos sententiam ut honesta probabimus, veram esse non certe dabimus. isto enim pacto & ros, & pruina, & frigus, & aestus quoniam laudare omnium rerum opificem apud Danielē describuntur, naturae erunt quaedam intelligentia praeditae & nostrum obtutu fugient. sed ea quae in his rebus intelligitur oratio, si ab iis qui sani sunt mente, considerate exponatur, et qui creavit laudem & gloriae complere videbuntur. Non enim ea modo quae in superis est digna, tanquam praeposita sit propter virtutis quae in ea inest excellentiam, Deum laudare afficit, sed, Laudate, inquit, etiam ea quae terrena sunt, dracones & omnes abyssi. Quocirca ne abyssus equidem, quam in malis duxerunt & quae allegoriae, i. translationes crebras sequitur a psalmographo abiecta indicata est, cum in communem

ORATIO III. 46

natura condita ordinem ac numerum sit ascripta, quietiam per ea quae ei data est ratio ne congruenter effectorem laudat. Et vidit deus quod bonum. Non oculis dei delectationem quae ab ipso generata sunt afferunt, ne quae ei talis est qualis nobis, bonarum approbatio: sed id demum ei bonum est, quod ab artis ratione absolutum est, et ad finis commodum usumque pertinet. Qui igitur initio sine sibi rerum quae fierent, proposuit, is singulatim fiebant, ut quae sine explerent, verbis suis quae ab arte perficerentur, approbavit. Nam & manus per se, & oculi separatim, & unumquodque status membrum si seorsum situm sit, nunquam pulchrum cuilibet videbitur: sin suo quodque loco locetur, quod ipsa proportio perficiunt facit vix tamen aliquando ab etiam docto spectatur et cognoscitur: cum interim artifex et ante compositionem vidit cuiusque pulchritudine, & singula laudat, quod ad summam eorum manu intelligentiam & notionem referat. Talis quidem certe est etiam nunc Deus, qui singula sua opera

IN HEXAEMERON

artis præscriptione laudat. Descriptis autem decoram vniuerso etiam mundo laudem, cum absolutus atque perfectus fuit. Sed iam quæ à nobis de secundo die habita est oratio, hunc habeat finem & terminum, ut studiosis auditoribus detur tempus ad ea quæ audierunt consideranda, ut si quid ex eis finitus percipi potest, id memoria contineant, & diligenti meditatione quasi quadam concoctione, vtilium partitionem expectent. Iis autem quibus vitæ degenda ratio nullam concedit quietem, demus ocium, ut medio interiectoq; tempore negotiis confectis veniat animo soluto & libero ad vespertinam orationis delectationem. Deus autem qui & opera magna fabricat⁹ est, & hæc parua ut dicerentur præscripsit, det vobis omnis suæ veritatis intelligentiam, ut ex iis quæ cernuntur, eum qui omnem effugit oculorum obtutum intelligatis, & ex eorum quæ creata sunt

ORATIO III.

47

magnitudine ac pulchritudine, decoram eius qui vos condidit, gloriam, laudemque requiratis. Quæ enim illius sub aspectum non cadunt, ea ab orbe cõdio, ex operibus intelliguntur, sempiterna eius vis ac diuinitas. Itaque nos & in terra, & in aëre, & in celo, & in aqua, & in die, & in nocte, & in iis omnibus quæ cernuntur benefici & benigni dei iudicia & vestigia expressa cognoscimus. Neque enim peccati tempus vllum dabimus, neque hosti locum vllum in animis nostris relinquemus, si assidua memoria Deum nostrum incolam retineamus. Qui omnem gloriam & venerationem & nunc & in perpetuum consequatur. Amen.

Oratio quarta de aquarum congregationibus.

Sunt nonnullæ ciuitates, quæ à prima luce ad vesperum omnibus spectaculorum generibus, quæ mirabilium

IN HEXAEMERON

rerum effectores præbent, oculos pascunt,
& vero sunt etiam quidam qui cum
cantus fractos & flexos, quique magnâ
voluptatem, & intemperantiam ani-
mus parientes diutissime audiunt, ta-
men minime complentur: atque hos po-
pulos plerique beatos ducunt, quod so-
rensibus mercaturis, aut consiliis parati
di ex arte quæ ad vitam pertinent ne-
glectis, id vitæ tempus, quod eis constitu-
tum est, in omni socordia & voluptate
consumunt, nec intelligunt tum scē-
nam abundantem impudicis spectacu-
lis, communem & publicum esse ludum
libidinis in qui consident, tum tibiati
concentus, cantusque scortorum in au-
ditorum animis insidentes, id vñ per-
suadere omnibus ut imitandis citharæ
dorum tibicinūq; percussionibus, inde-
core & effeminate se gerant. Quidam
autem eorum qui nimio equorū studio
trahuntur, etiam in somniis distincto
curru, mutatisq; aurigis, ex egs pugnat

ORATIO III.

48

& omnino diurna insipieria ne in no-
ctis quidē visionib; soluti sunt ac liberi.
Ergo nos, quos domus magnus ille ad-
mirabilis rerū effector & artifex, ad
id cōvocauit, ut nobis sua opera ostēde-
ret, spectandōne defatigabimur, aut pi-
gri erimus in spiritus audiendis sermo-
nibus? nec magnū hoc & varium di-
uini opificis spectaculum circumstantes,
& superiora tēpora sua quisq; mente
repetentes, huius vniuersitatis ornatū cō-
templabimur? cælum pphetæ sententiā,
instar cameræ firmatum, terram & ma-
gnitudine & gravitate immensam, &
interminatam, ipsam p se nutūq; suo sta-
bile manentē aërē circūsusum, tenerū,
& humidū natura sua, aptū illud quī-
dē & aternū alimentū in quo respirat
præbent? cedente autē ppter tenuitatē
in qua mutant locū: quod cū facile in
omne partē fundatur, & fluat, nullum
impedimentū offert in qui semp pone se
quuntur eos qui eum secant, aqua verō

IN HEXAEMERON

naturam, quæ & ad victum, & ad alios usus nobis abunde suppetit, eiusque temperatam & commodam ad constituta loca colluionem, videbit. Et dixit deus, congregetur aqua quæ sub cælo est, in unum, appareatque arida. Factumque est ita, & congregatæ sunt aquæ quæ sunt infra cælum in suas congregationes, apparuitque arida, vocauitque deus aridam terram: & congregationes aquarum vocauit maria. Quantum mihi negotij exhibuisti in superioribus sermonibus? cum causam requirerem, quo tandem modo terra non esset spectabilis, cum naturaliter in omni corpore color insit, & omne corpus quod sensu percipitur sit subiectum aspectui? Ac fortasse ius non eras contentus quæ dicta sunt: terram ratione nostra sub aspectum non cadere dicis, non natura sua, propter aquæ tum vniuersam terram operientis effusionem. Ecce nunc audi scripta diuina, quæ se ipsa profe-

ORATIO III.

49

runt & explicant: Congregetur aqua, & arida appareat. Contrahuntur velle, ut aspiciatur ea quæ adhuc obtutus effugerat. Illud etiam queri potest: primum cur id quod à natura aquæ tributum erat ut in decline & in præceps irer, atque inferiora capefferet, id ad id mandatum opificis refert oratio. Quandiu enim in planicie est aqua, stabilis est atque coercetur, cum nihil habeat quo defluat. Postea vero quam decliuitatem aliquam adeptæ est statim impetum impellentis, id quod ei adiunctum est, vestigia eius rei quæ agitata est consequitur, & illius id quod insequitur: ita semper id quod impellit elabitur, & pellit id quod intercurrit: eoque celerior fit motio, quo maior est eius rei quæ deferretur grauitas, & amplior loci in quod sit influxio aluens. Quod si ea aquæ natura est, supernacaneum est præceptum iubentis, ut in unum aquæ cogerentur. Futurum enim erat omnino propter

IN HEXAEMERON

decursum naturalem ut in locum omnium maxime cōcauum ultro conflueret, nec ante staret quā superiora ad ea quarentur. Neque enim locus est tam planus ullus quam terrae extremitas. Deinde illud quæri potest, quomodo in unum dei iussu aquae concurrunt, quandoquidem constat multa esse maria, quæ etiam maximo inter se locorum intervallo disjuncta sint atque secreta. Ad priorem quidem questionem respondemus, te post præceptum domini aquæ motus cognovisse, eamque suapte sponte circumfluere, & infirmam esse ac instabilem, & in declivæ naturæ suæ ferri. Antea autem quam vim haberet, prius quā hoc imperio & iussu divino ei cursus hic esset datus & ingentus, neque ipse videras, neque à quoquam qui vidisset audieras. Intellige enim dei vocē effectricē esse naturæ, & quod imperium in primâ rerum institutione exitit, consequentiâ deinceps iis quæ con-

ORATIO III. 50

duntur præbuisse. Dies & nox semel cōditi sunt, ex illoque tempore inter se, succedere, tempusque in partes aquas & pares distinguere & distribuere non desinunt. Congregentur aquæ. Iussu divino aquæ natura fuit, nec unquam acerbum ei est præceptum illud, semperque properat: hoc de fluitante aquarum steriliū parte dico. Aliæ enim sponte fluunt, ut sunt fontanæ & fluviatiles: aliæ sunt collectiæ, quæ decurrere nequeunt. Sed mihi nunc est de iis aquis quæ impetu feruntur, oratio. Congregentur aquæ in unum. Si tibi aliquando tum cum esses ad fontem qui maximam aquæ copiam reddere, hæc incidit cogitatio, quis ex visceribus terræ aquam pellit? quis ad superiora urget? quod receptaculum est unde erumpit? quis est locus in quē influit? quī sit ut nec hæc desint, nec illæ redundant? Hæc omnia ex illa prima voce pendent, illinc aquæ

IN HEXAEMERON

fluendi data est facultas. Cum aquas omnibus considerabis, veniat tibi in mente illa prima vox: Congregentur aquae. Eas oportuit cursum tenere, ut accommodatum naturae locum obtinerent: deinde cum in constitutis locis essent, intra se cohiberi, nec longius progredi. Ob eamque causam, ut in Ecclesiastico scriptum est, omnes fluuij in mare vadunt, & mare non redundat. Nam & aquis tributum est iussu diuino, ut fluant: & mari, ut intra fines terminosque circumscribatur, idque à prima legislatione, Congregentur aquae in vnum, Ne aqua influens loca quae eam exciperent circumfunderet, ac deinde erumpens semper, aliisque ex alijs implens, perpetuando in omnem continentem redundaret ac effunderetur: idcirco iussu diuino coacta est in vnum. Ob eamque causam mare cum saepe vi ventorum quasi ad insaniam adigitur, vndarumque fluctibus in al-

ORATIO III.

51

tum iactatur: posteaquam litora modo attingit, represso cohibitoque impetu reuertitur. Mene non metuis, inquit dominus, qui arenam mari terminum constitui? Sic sabulo quo nihil est infirmius, mare, cuius vis ferri non potest, quasi freno cohibetur. Nam quid Rubrum mare prohiberet in totam Aegyptum, cuius multo sunt altiores concavitates, effundi, eiq; mari quod Aegypto adiunctum est, coniungi atq; committi, nisi iussu eius qui condidit esset impeditum? humiliorem enim esse mari Rubro Aegyptum ut crederemus, per fecerunt ij qui mare Aegyptium atque Indicum, in quo est Rubrum, coniungere voluerunt. Itaque conatum suum retinuit ac cohibuit primus qui ceperrat sesostris Aegypti: & deinde qui id efficere cogitauerant, Rex Medorum Dareius. Atque haec à me commemorata sunt ut vim diuini imperij cognosceremus. Congregentur aquae in vnum.

IN HEXAEMERON

Iam est alia prater hanc: nulla oritur, sed in primo receptaculo ea maneat que in unum cogitur. Deinde illi qui insit ut in unum aquae confluerent, multas fuisse aquas, quae multis in locis diuise essent, te docuit. Nam & montium concauitates, quae alii vallibus habebant aquarum copiam, & loca multa & plana quae a maximo mari magnitudine non distant, & infinitae valles concauitatesque aliis atque aliis figuris cauantur, cum omnes illis temporibus aquae plenae essent, exinanitae sunt, omni aqua undique iussu diuino unum in locum coacta atque contracta. Nec est quod aliquis hoc dicat: si terram circumstabant aquae, plenas omnino concauitates omnibus fuisse, quae nunc mare receperunt. Quo igitur cursum & receptum habuissent aquae, si iam aluei occupati erant? Ad quod respondemus, tum receptacula comparata fuisse, cum in unum se

ORATIO III.

52

cerni aquam oportuit. Neque enim erat mare quod est ultra Gades, neque magnum illud ac periculosum nautis mare, quod Britannia & Hispanos, qui ad occidentem spectant, circumdat: sed in ea amplitudinem, quae iam dei iussu perfecta erat, aquarum vis se contulit. Quod verò attinet ad id quod obiectum est fabricationis huius mundi periculo contrariationem, hoc quidem constat, non unum in locum omnem aquam confluere. At multas quidem easque per se cuius notas commemorare possumus, sed vereor ne ridiculum sit de his digladiari. Neque enim vel caenosae aquae, vel eas quae ex imbribus coguntur, proferre nobis debent, atque ex his existimare nostram se refellere orationem: at maximam & perfectissimam aquarum conuersionem unam aggregationem nominamus. Etenim purae sunt illi quidem aquarum collectiones, sed opere factae, quod in terrae concavas altitudines vapor insit in-

IN HEXAEMERON

fuit. Nō igitur quasuis aquarū aggregationes collectionis vocabulū indicat, sed immensam atq. maximā, in qua totum elementū coactū ostēditur, ut enim ignis & ad usum nostrū in frusta con-
cisus est, & tot⁹ fusus est in æthere: & aër in minutas ptes diuisus est, vniuersusq. terrestre locū cōplectitur: sic fit in aqua. Et si ex igne sunt quædā colluui-
nes distinctæ, at vna est certe quæ totū elementū à reliquis separat. Nā lacus & qui in Septentrionis sunt regione, &
q. in Græcia, Macedonia, Bithyniorū, agrum atque Palæstinorum comple-
ctuntur, sunt illi quidem congregatio-
nes, sed hoc tempore de omnium maxi-
mā cāq. quæ magnitudine terram ex-
æquat disputamus: quas ut habere a-
quarum vim & copiam, nemo contra-
dicat, certe maria proprie nemo unquā
appellauerit. Neque verò ulli falso sit-
pore tam propè ad Oceanum accedunt,
ut lacus Asphalticus qui est in Iudæa,

ORATIO III.

53

& Serbonitis qui inter Aegyptum
Palæstinamque locatus ad solitudines
Arabie pertinet. Lacus enim hi sunt,
mare autem vnum, ut q. narrant qui
terram obierunt. Et quanquam sunt
qui putent & Hyrcanicum & Cas-
pium mare per se diuisum esse, tamen si
habenda est fides terræ descriptioni
quā historici reliquerunt, & inter
se commissa sunt, & in Oceanum om-
nia se præcipitant: quemadmodum e-
tiam mare Rubrum cum eo quod ultra
Gades est coniungi asserunt. Quomodo
igitur ait Deum aquarum colluuiōnes
maria vocasse? quia concurrunt in v-
num: aquarum autem collectiones, id
est sinus qui ex propria forma & figu-
ra eius terræ quæ ambitur, relictī sunt,
maria dominus vocauit. Est septentrio-
nale mare, est Meridionale aliud, aliud
Orientis, rursus aliud Occidentis, &
suum cuiusque nomen est. Euxinū ma-
re, Propontinum, Hellespontinum, Ae-

IN HEXAEMERON

gæu, Ionium, Sardinicum, Siculū, Adriaticū, & sexcēta alia nomina, quæ longū est & ineptum enumerare. Et de causis deus aquarū congregationem maria vocauit. Sed huc nos prouexit rationis series: nos ad id unde digressi sumus reuertamur. Et dixit deus: Congregentur aquæ in unum, & appareat arida. Non dixit, appareat terra, ut ne rursus eam incultam doceret, quæ luto oppleta esset, & cum aqua permixta nec formā adhuc & vim accommodatam aptamque sumpserat, & simul ne soli causam exiccandæ terræ attribueremus, terræ ariditatem solis origine antiquiorem opifex condidit. Commemorare autem in hac scriptorum sententia, quod non solum ea aqua quæ redundabat a terra deriuauit, sed quicquid etiam in eius altitudine permixtum erat, idque præcepto necessario domini pariens erupit. Et factum est ita. Hac satis magnam vim habet iudic-

ORATIO III.

54

atio, ad docendum opificis vocem vim efficiendi habuisse. In quibusdam autem exemplaribus positum est: Et congregata est aqua quæ est sub cælo, in congregationes eius, & arida apparuit: quæ verba nec quisquam reliquorum interpretum exposuit, nec Hebræorum usus approbat. Etenim re vera redundat post testimonium illius, Et factum est ita. alia rursus eorundem narratio: ac certa quidem exemplaria obelisco notata sunt, quæ nota est improbationis. Et vocauit deus aridam terram, & congregationes aquarū maria vocauit. Quid ita ut ante dictum est, congregentur aquæ in congregationem unam, & appareat arida, nec scriptū est, & appareat terra sic & hic rursus, Appareat arida: Et vocauit deus aridam terram? Quia arida verbum est appropriet quasi formæ rei subiectæ propositæque naturam: terra autem nuda est rei appellatio. ut enī hoc totū, rationis

IN HEXAEMERON

particeps hominis est proprium, hominis autem verbum animal significat, cui proprium conuenit: sic verbum arida proprietas est terræ vel præcipua. Cui ergo proprie siccitas conuenit, id terra appellatum est nomine: quemadmodum id in quod hoc totum cadit, aptum esse ad hinniendum, equus appellatum est. Non solum autem id in terra dicitur, sed suam quodque reliquorum elementorum habet qualitatem, quæ & à cæteris separatur: & quale quicque sit, cognoscitur. Nam & aqua frigoris propriam habet qualitatem, & aer humorem, & ignis calorem. Sed hæc quidē quasi prima initia rerum concretarum, quemadmodum dixi, ratione intelliguntur. Quæ autem iam in corporibus insident caduntque sub sensum, concretis prædita sunt qualitatibus, nec quicquid est solitarium simplex ac syncerum eorum quæ sub aspectum & sensum cadunt: sed terra est & sicca & frigida:

ORATIO III.

55

aqua humida & frigida: aer calidus & humidus: ignis calidus & siccus. Sic enim fit qualitatis conuenientia & cōsensu, ut vis progrediatur qua alterum cum altero misceatur. Nam & in proximum elementum se quodque vertit propter communem qualitatem, & propter contrariorum propinquam cōmunionem coaptatur: veluti ut terrā quæ sicca est & frigida, frigoris cognatio cum aëre aquam coniungit & copulat: quoniam his aqua interiecta, quasi duarum impressione cum utraque qualitate adiacenti cum terræ frigore, & cum aëris humore copulatur. Rursum aer medio suo quasi sequester naturam pugnantem, ignis & aquæ sibi conciliat, aquam humore, ignem calore. Ignis porro qui calidus & siccus est calore cum aëre colligatur, siccitate in terræ societatem reuertitur. Ita orbis & progressus quidam aptus existit elementorum quæ inter se conueniunt

IN HEXAEMERON

Et consentiunt omnia. hinc proprie elementorum eis nomen accommodatum est. hac à me dicta sunt causam afferente, cur deus aridam terram, non terram aridam appellauerit: quod siccitas non posterius terræ accessit, sed in iis est quæ iam ab initio eius naturam complent. Quæ autem natura causam afferunt antiquiora & præstantiora iis sunt quæ hæc consequuntur. Iure igitur ex iis quæ priora & antiquiora erant, terræ excogitatae sunt res quæ eius naturam indicarent. Et vidit deus quia bonum, non aspectum venustum maris in deo fuisse hæc declarat oratio: neque enim oculis cernit ea quæ pulchra sunt rerum fabricator, sed quæ oriuntur summa sapientia considerat. Etenim cum albescit mare in tranquillitate stabile ac firmum, quasi æquor se præstans, & cum clementia veterum crispans superiores partes, lutem vel co-

ORATIO III.

56

ruleum colorem præ se fert cernētibus, nec propinquam terram violenter pulsat, sed quasi pacificis quibusdam verticibus eam collidit: etsi inquam tum incundum gratumque spectaculum cernētibus mare præbet, non tamen hoc patto existimare debemus ex scriptorū diuinorum verbis maris incundum aut pulchrū aspectū deo visum esse. Verum ibi pulchritudo ex fabricationis ratione iudicatur: primū quod maris aqua est fons eius humoris quem in terra cernimus. Nam per venas occultas eā mare distribuit, id quod spongiarum instar cauernose terræ iudicant. Mare enim per earum viscera & venas altas cursum suum conficiens, quando inflexis & in rectum ferentibus viis coercetur vi & impetu venti impellētis dirupta extremitate erumpit, eiusque amarus sapor in dulcem instillando mutatur. Quinetiam in ipso decursu calidiore qualitate ex metallis attracta, eadem

IN HEXAEMERON

causa quam ventus præstat, sæpe feruet, atque ignis vim obtinet. quod partim in multis insulis, partim in maritimis locis licet videre. Quod etiam locis quibusdam Mediterranei maris, in qui aquas amnium vicinas habent, ut magnis parua conferam, usu venit. Quorsum hæc mea spectat oratio? ut intelligatis omnem terram esse quendam aque ductum, quod aqua obscure per venas, quæ sensum nostrum effugiunt, à mari ducto initio, defluit. Bonum igitur mare deus approbavit, propter eum cursum occultum, quem per venas terræ conficit. Bonum etiam, quod cum sit amnium receptaculum, in se omni ex parte influxus recipit, & intra suos se terminos continet. Bonum præterea quod aëriarum aquarum dat causam atque semen, cum solis radio tepescit, seu nuemque humorem per vapores expirat: qui primum latus ad superiora, deinde refrigeratur, propterea quod &

ORATIO IIII.

57

is locus altior sit quam ut radij referri queant, & nubes umbra sua frigus intentans in pluuiam, quæ terram fertilem efficit, vertatur. Id quod nemini incredibile videbitur si lebetes subditis ignibus efferuescentes considerarit: qui cum humoris sint pleni, sæpe eo quod coquitur in vaporem redacto manes relinquuntur. Quinetiā videre licet ipsam maris aquam coqui à nautis, quæ vapores spongiis excipientes, desiderium suum modice in summa penuria leniunt. Bonum etiam deus mare probavit, propterea quod insulas circumplectitur & coercet, dum simul & ornamentum eis & tutum accessum per se affert. Deinde quod plurimum inter se distantes continentes per se coaptat, dum expeditum nauigantibus præbet commercium. quibus rebus tum rerum ignotarum scientiam, aspectumque suppeditat, tum mercatoribus diuitias, tum res quas vita desiderat: ita ut eius usu & oppor-

IN HEXAEMERON

tunitate, & res quibus abundamus exportare, & quibus egemus importare nobis liceat. Sed unde mihi totam maris pulchritudinem acriter liceat inspicere, quanta fabricatoris aspectui apparuit? Quod si mare pulchrum & laudabile deus putauit, quid cause est, quamobrem non præstantior sit & iucundior concionis eius aspectus, in qua concentus quasi cuiusdam vnde ad litus accommodata, virorum, mulierum, & infantium in nostris precibus auditur? Tranquillitas autem summa immobilem eam conseruat, sic ut aduersi venti hæreticorum sermonibus eam turbare non possint. Date ergo operam, ut hoc ordine quam optime seruato gratia & approbatione domini digni sitis, Christi Iesu domini nostri benignitate, cui gloria & potestas tribuatur sempiterna.

ORATIO III.

58

Homelia quinta, de germinet terra.

ET ait deus, Germinet terra herbam virentem, & facientem semē iuxta genus: & lignum pomiferū faciens fructum iuxta genus suum, cuius semē sit in semetipso. Posteaquā terra pōdere aqua depulso respirauit, deinceps hoc ei præceptum est, ut primum herbā, deinde lignū ederet: id quod etiā nunc fieri videmus. Hoc enim quæ tū missa est atq; illud præceptum instar cuiusdā legis natura fuit, eaque in terra remāsit, ut ei in posterū & gignendi, & fructiferendi vim tribueret. Germinet terra. Primum in eorum quæ gignuntur e terra satū est germē, deinde cum paulum extiterunt germina, herba nascitur: tū ubi creuit germē est, cum paulatim in rectum eriguntur ea quæ terra edidit, & ad seminis perfectionē perueniūt: viriditas enim similis est omnī. Germinet terra

h iij

IN HEXAEMERON

ra herbam viridem, id est, per se terra
germen edat, ita ut nullius aduenti-
um adiumentum opemque desideret:
quoniam nonnulli solem existimant
causam esse eorum quæ eduntur e ter-
ra, quod a vi caloris ad extremitatem
& ut ita dicam, superficiem ex terra
visceribus vim quandam extrahat: ob
eam causam hic ornatus terra sole est
antiquior, ut solem tanquam vitæ au-
torem adorare ac venerari desinant
qui in errore versantur. Quod si forte
credant ante illius ortum ea quæ e ter-
ra gignuntur eamque vestiunt creata
esse, id etiam portentum quod ei attri-
buunt omittant, cogitentque eum her-
ba & gramine tempore esse iuniorem.
An igitur cum pecoribus pabulum an-
te prouisum est, nostri nulla ducta est
ratio? At qui bubus & equis pastum
suppeditat, is tibi opes & voluptates
parat. Qui enim pecora tua pascit, is vi-
tae degenda tibi opportunitates & co-

ORATIO III. 59

pius amplificat et auget. præterea semi-
num ortus & satus quid aliud est ni-
si quædam rerum ad vitam tuam ne-
cessarium præparatio, ut multa eorū
quæ in herbis & oleribus habentur ho-
minibus ad victum suppetant? Germinet
terra herbam virentem, & facient
fructum, inquit, iuxta gen^{us}. Ita si quod
herbæ genus à cæteris differat, illorum
etiam ad nos quæstus pertinet, & à
nobis seminum usus declaratus est, ut
sit eorum quæ dicta sunt, huiusmodi
sententia: Germinet terra herbam vi-
rentem, & semen facientem iuxta ge-
nus. Sic omnis & verborum consecutio
restitui poterit, si structura & or-
dinis nunc videatur confusio, & eorū
quæ à natura geruntur necessitas con-
seruabitur. Primum enim germen est,
deinde viror, tum caulis incrementum,
postremo eorum quæ vi seminis creuen-
iunt absolutio & perfectio. Quo igitur
modo, dicit aliquis, omnia ea quæ e ter-

IN HEXAEMERON

ra gignitur vi seminis existere scriptura declarat: cum nec arundo, nec graminis, nec mettha, nec aliud, nec buglossa, nec alia sexcenta genera eorum quae terra eduntur, semen effundere videatur? Ad quod respondemus, multa eorum quae gignuntur à terra, in fundo & radicibus vim seminis continere, velut arundo post annum incrementum ex radicibus emittit quaedam fibrā, quae in posterū vim seminis obtinet: hoc etiā alia innumerabilia faciunt, quae per terrā diffusa in radicibus successione propaginemque nascuntur. Quocirca verius est, unicuique eorum quae terram fundit ex sese, aut semen aut vim quaedam seminis esse insitā & innatā. Neque enim fibra arundinis oliuae est effectrix, sed ex arundine alia arundo, ex seminibus ea quae eiusdem sunt generis cum iis quae primū orta sunt eduntur. Ita quod à primo rerū ortu è terra fusum est, ad hoc tempus saluum est & incolume, quod genus ipsum successio-

ORATIO V.

60

nis consequentia seruatur. Germinet terra. Intellige ex paucis verbis iussuque tam breui, terram primū frigore sterilem, omnino parturientē, quae ad fructū ferendum coagitetur: deinde ut quāpiam tristem & lugentē, vestem suā detrahentem, eāque detractā & mutatā, venustiorē suoque cultu exultantē, & sexcenta satorū genera ferentē. Volo tibi in animo molitionis institutionisque rerū miraculū penitus insidere, ut quocūque in loco fueris, & quodcūque tibi genus eorum quae oriuntur è terra occurrerit, euidentis opificis memoria tibi succurrat. Ac primum quidē cum herbā fœni florēque videris, veniat tibi in mentē humanae cōditionis imbecillitas, ei⁹ simulacri quod sapiens Esaias pponit recollectione: Omnis caro ut fœnū, et omnis gloria hominis ut flos fœni, vite enim breuitas, et brevis humanae commoditatis letitia atque voluptas, commodissimum simulacrū à propheta consecuta est. Hodie vegeto aliq⁹ est corpore, diffinit de-

IN HEXAEMERON

licius, præstantem gratumque colorem
ei flos ætatis præbet: iuuenili, contento,
intolerantique animo præditus est: cras
is ipse miserabili est specie, quam vel
tempus, vel morbus immutauit. Alius
pecuniarum abundantia suspicitur, cir-
cumsat eum assentatorum longus ordo,
cohors amicorum fictorū, qui eius au-
ram captant, multitudo cognatorum,
comitatus sequetur infinitus eorum qui
ei vel in mensa ministrant, vel reliqua
necessaria munera tuentur: quos dum
secum & in abitu & in reditu ducit,
in odium incurrit eorum qui eum ad-
eunt. Adde si placet ad diuitias poten-
tiam quandam in republica, aut etiam
regum honores, gentium gubernatio-
nem, aut exercituum principatus, præ-
conem ante eum præcinentem, lictores
fasces præferentes, ubique maximum
terrore ac metum eis qui in illius sunt
imperio incutientes, verbera intentan-
tes, publicationes bonorum, abductio-

ORATIO III.

61

nes, vincula: ex quibus intolerandus
quidam metus is qui parent oboriatur.
Quid tum consequitur? vna nox, aut
vna febris, aut pleuritis, aut pulmonis
morbus eum hominem qui omnino eri-
pi non posse videbatur, hominibus eri-
pit, eum omni suppellectili repete spoliat,
eiusque gloria illa somni instar esse de-
clarata est. Quapropter hominis gloria
ei flori, qui vnus ex omnibus est insta-
bilis maxime, propheta comparauit.
Germinet terra herbam virentem, &
facientem fructum secundum genus et
similitudinem. Nunc etiam ordo eo-
rum quæ generantur è terra primam
declarat descriptionem. Germen enim
primum est in omni gramine, in omni-
que herba. Siue enim à stirpe effunditur
ex inferiore fibra, vt crocum & agro-
stis, repululet & emergat oportet: siue
a semine, hoc etiam modo necesse est gig-
ni primum germen, deinde herbam, su-
perbeſcentem viriditatem, postremo

IN HEXAEMERON

frugem culmo sicco iam & denso erecta.
Germinet terra herbescentem viriditate.
Cum semen in terram sparsum est natu-
rum humorem & calorem accommoda-
tum naturae suae, tum id latere patens, multis
fibris terram vicinam complexu suo conti-
nens, ea quae naturae suae apta sunt &
cognata, ad se trahit. Cui autem fibris
nititur & occasione cohibetur, tum latius
etiam vim suam fundit, ita ut fibras stir-
pium demittat, culmina vero pari nume-
ro stirpium eliciat, tepere factoque semper
germine, humore qui fibris ipsis trahi-
tur, vi caloris tantum succi terrae vincti
eliciat, quantum satis sit: idque in cul-
mum, corticem, frugis vaginas, in ipsam
frugem aristasque distribuatur atque dis-
fundatur: ita sensim adolecendo & cre-
scendo suum quodque eorum quae oriun-
tur e terra modum magnitudinemque
nanciscitur, ut fruges, ut legumina, ut
olera, ut frutices. Unum fenum, vinctu-
que ac sola herba potest animum rari

ORATIO V. 62

in artis quae illa absoluit, contempla-
tione desigere: quemadmodum culmus
frumenti geniculatus est, ut quasi no-
dis quidam facile spicarum onerantur,
cum frugibus completi ad terram suo
pondere feruntur. Ob eamque causam
aenea omnino inanis est, quippe quae nul-
lo potest deprimatur frumentum autem his
nodis & quasi geniculis ab iniuriis ve-
torum natura tutata est. Quinetia semen
ipsum vaginis includit, ut ne facile sur-
ripi posset, & propterea contra aures mino-
rum morsus & iniurias munivit vallo
aristarum. Quid dicam, quid taceam? ut cu-
iusque rei difficillima est inuentio, ita
est eius iactura molesta maxime. Germinet
terra herbam virentem. Cum rebus
quae ad victum pertinent, simul perni-
ciosa edita sunt: cum frumento cicuta,
cum reliquis esculentis elleborus, aconi-
tum, mandragora, papaverisque succus.
Quid igitur commissi praedicatione bene-
fici quod ex utilibus rebus consequimur,

IN HEXAEMERON

fabricatorem de iis rebus quæ vitæ nostræ perniciem afferunt, accusabimus? nec illud cogitabimus, non omnia ventris nostri causa esse generata? sed ea alimenta quæ nobis præscripta sunt, promptu esse, atque cuius cognita: singulas autem res quæ procreatae sint, propriam quandam vim à primo ortu rationemque complere? Non enim si tibi detrimentum affert tauri sanguis, idcirco oportuit aut non præferri in lacem animal, aut ipsum sanguine vacare, cuius vim tot in rebus vitæ nostræ desiderat. Sed tibi satis est ad vitandas res perniciosas, quæ in te est ratio. Profecto enim nec oves, nec capræ ea quæ vitæ suæ nocent fugere possunt, cum solo sensu res quæ incommodant, declinant. Tibi verò qui rationis es particeps, cuique medicina utilitatem suppeditat, eorumque quæ ante capta sunt periculum rerum quæ obsunt fugam & declinatum suggerit, difficile est quæ

ORATIO V.

63

res perniciosas declinare? Atqui horum nihil est sine causa generatum, nihil ex quo utilitas percipi nequeat. Næ aut eis vescuntur aliqua rationis expertes animantes, aut à nobis ad aliquorum remedium inuenta sunt duce medicina. Cicuta enim sturnis pabulis est, eamque perniciem quæ venenum affert, facile fabricæ suæ beneficio vitat. Habent enim angusta & minuta itinera quæ ad cor pertinent, ex quo fit, ut antè cicutam deuorata concoquant, quam eius vis frigida sedem cordis attingat. Elleboro etiam coturnices victitant, cuius iniuriam temperationis proprietate declinant. Sunt etiam nobis hæc ipsa salubria, si in tempore adhibeantur. Nam & mandragora medicæ ad inducendum somnum vtuntur, & papaueris succo graues corporis dolores leniunt. Iam vero nonnulli cicuta furorem libidinis represserunt, & elleboro adhibito multos diuturnos mor-

bos expulerunt. Ita quod tu in deum
criminosum esse putabas, id tibi ad be-
neficiorum cumulum accedit. Germinet
terra herbam virentē. Quanta rerū
ad vitam pertinentium copiam sponte
nata tum in stirpibus, tum in herbis, tum
in fructibus, his verbis commemorat, quā-
tam verō vim eorum quæ agricolarū
nobis affert diligentia? Nō continuo se-
mē & fructū iussit edi, sed terram ger-
mina ferre & virescere, ac tum demum
ad semen pervenire: ut primo illo præ-
cepto quasi magistro ad eū ordinē qui
consecutus est, naturæ utatur. Sed quo
tandem modo iubet ut terra in suo ge-
nere semina edat, cū sæpe frumentū quod
sparsimus, nigrum ordinē metam? At
hoc quidē non est ad aliud genus dege-
nerare, sed quasi morbo est quidā & in-
firmitas seminis: neque enim frumentum
esse desit, sed ardore atrū factū est, quæ-
admodū etiam ex ipso nomine intelli-
gitur, nimio enim frigore exustū in alie-

rū & colorem & sapore versum est.
Quinetiā si accommodatā terræ cælumque
temperatū nactū sit, ad pristinā suā na-
turā redire dicitur. Quapropter nihil in-
tus quæ e terra eduntur, contra præscriptū
invenies effici. Quod autem lolium dicitur,
ceteraque; adulterina semina quæ frum-
entū imixta sunt, quæque scripta sacra
Tritania appellare solent, non ex frumentū
mutatione nascuntur, sed ex suo initio
et causa in suo genere constant. Atque hæc
eorū hominum præ se ferunt specie, qui
dei doctrinā adulterant, nec se legitime
eius disciplinā tradunt, sed ex improbi
disciplina corrupti iam prodeunt, sequi
sano ecclesiæ corpore permiscunt, ut clā-
re obscure suum virus in integros sa-
nosque spargant. Atque etiam dominus
eorum cui ipsi fidē habent, perfectionē
seminū in cremento comparat his verbis:
Quemadmodum cum homo semine in
terra sperso dormit, & diu noctūque ex-
cubatur, semēque eo nec opinante germinat.

IN HEXAEMERON

Et crescit. Terra enim sua sponte primum herbescentem viriditate fundit, deinde spicam, postremo spica ordine structam frugem. Germinet terra herbam virentem. Terra ut parentis leges seruaret perexiguo temporis momento, cum à germine initium duxisset, omne incrementi genus pratermisit, statimque germina ad absolutionem perfectionemque perduxit: tum et prata fani copia conuestita erant, et camporum spicae flauescerent speciem maris fluctuantis segetis commotione expresserat. Tum herba, omne olerum genus, omnes frutices, legumina omnia in terra mirabili copia emerferunt. Neque enim ista quae tum nata erant vel agricolarum imperitia, vel celi inclementia, vel alia qua alia causa vastitatis nocebat: neque verò sententia illa qua primi parentes dānati sunt fertilitati soli obstabat. Hac enim antiquiora sunt illo peccato, quo factum est, ut sententia dei damna

ORATIO V.

65

ti cum corporis nostri sudore pane vesceremur. Quinetiam lignum fructiferum, inquit, ferens fructum, cuius semine per se secundum genus et similitudinem sit in terra. Hoc iussu tum sylvae omnes crebris arboribus vestitae orta sunt, tum arbores omnes et quae ad summam se altitudinem attollere solent, ut larices, ut cedri, ut cupressi, ut piceae: et quae humiles sunt, et frutices, statim frondosi densique eruperunt: tum ea ex quibus coronae texuntur, ut rosa, myrti, lauri, omnes cum nulla essent antea, cum sua quaeque proprietate extiterunt, ea quoque iam tum et ab iis quae in alieno sunt genere, maxime perspicuis differentiis distinctionibusque separatae sunt, et ex sua quaeque cognita, nisi quod in rosa spinarum experta erat, quae post floris pulchritudini adiunctae sunt: ut cum vicinum dolorem voluptati esse cerneamus, animis nostris obseruaretur peccatum, quo terra damnata est dei sen-

IN HEXAEMERON

tentia ad spinarum carduorūq; editionem. Sed dicit aliquis, iussum esse terrā, ut lignum frugiferū funderet, quod fructum ederet, cuius semē ipsum terra in sinu suo foueret: nos autem pleraq; arbores cernere, quā nec fructum edant, nec semina. Quid ad hāc respōdebim? Primū, ea quae natura praestantiora edidit, hoc tantum loco commemorari. Deinde ei q; rē accuratius cōsiderabit, facile constare posse, omnes arbores vel semina fundere, vel aliquid qd vim habeat seminis. Nā & alni, & salices, & vmi, & populi, ceteraq; ei⁹ generis arbores fructū nullū illae quidē perspicuē ferre vidētur, sed tamē qui eas diligenter exquisierit, is in vnaquaq; earū semen inclusum inueniet. Quod enim granū sub foliis latet, quē μίσχον y q in nominibus imponendis ocium & tempus cōsumunt, appellāt, vim seminis obtinet. Quae enim a ramis nascēdi principiu habere natura duce possunt, hinc plerūque

ORATIO V.

66

fibras profundunt, seminis etiam vim habent stirpi traduces, quibus euulsis incrementi materiā ei vnde nata sunt praebent y qui serēdi studium sequuntur. Sed tamē priore loco, ut diximus, eae arbores cōmemoratione dignae visae sunt, quibus vita nostra magis contineretur, quaeq; suis fructibus homini vitae degēda rationē plenā copiosāq; praberēt. Quo ī genere est vitis, quae vinū gignit, quod hominis animū latificaret, et olea quae fructū suppeditat ad vultū hominis exhilarandū accommodatū. Quod verō eiusdē generis simul in lucem natura prouit? Quid vitū stirpes cōmemorem, palmites magnos in oēs ptes ramis frōdib⁹q; susus ac patentib⁹ qd gēmas, quid clauiculos, vna primū pacerbā gustatu, deīde maturatā et dulcē? Vitis si prouideret oculus tuus inspicitur, animo tuo potest simulacrū quoddā natura pponere. Tibi enī in mentem veniat, dei simu lacru, qui se vitē dicit patre agricolā,

IN HEXAEMERON

unumquemque nostrum qui fide insitimus ecclesiae, palmites appellat, nosque ad fructum magnum ferendum prouocat, ne inutilitatis damnati coniciamur in ignem, semperque animos hominum vitae comparat. Vitis enim, inquit, nata est dilecto in cornu in fecundo loco. Et vineam plantauit, et sepem ei circumdedit. Animos scilicet hominum vineam vocat, quibus praeceptorum firmitatem angelorumque praesidium quasi sepem circumdedit. Perambulat enim angelus domini in circuitu eum timentium: deinde quasi adminicula quaedam nobis replum defixit, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, veterumque ac sanctorum hominum illorum exemplis, in sublime sensus nostros attollens, non est passus eos humi deiici, ut digni essent qui pedibus calcarentur. Vult etiam nos charitatis vinculis quasi adminiculis quibusdam cum proximis copulari in eisque acquiescere, ut semper su-

ORATIO V.

67

pera expetamus, et quasi arbuta quaedam nos ipsi cacuminibus rerum altissimarum exaequemus. Hoc etiam a nobis postulat ut fossiores recipiamus. Animus autem foditur mundi huius sollicitudinem, quae animis nostris oneri sunt, depulsione. Itaque qui corporis amorem, et pecuniae studium deponit, vel miserae gloriolae huius auram dignam odio contemptuque ducit, is quasi fossus est, ac respirauit, quod inane terreni sensus onus deposuit. Sed omni ratione prouidendum est, ne, ut est in proverbio, luxuriemus, id est ne in genere vitae quod delegimus, geramus nos insolentius: ne ut aliorum rumusculos aucupemur: sed ut vero agricolae fructus atque actionis specimen demus. Tu vero ut olea frugifera in domo dei ita permane, ut nunquam de spe decidas, sed semper studiose salutis tuae quae fide constat consulas. Ita enim teporem sempiternum planta imitabere, vberisque tuos fructus dili-

ges, si elemosynam indigentibus omni
tempore largiarc. Sed ad indagatiōem
artificiosarum descriptionum reuertā
mur. Quot tum arborū genera repente
in sublime emerferunt? quarū alie fru-
giferae erant, alie infrugiferae: partim
ad nauigia faciēda idonea, partim ad
calefaciendum corp^o igni adhibito. In
his rursus varia est in unaquaque ar-
bore partium descriptio. Atq; etiā diffi-
cilis vniuscuiusque pprietatis inuētiō
est, difficile quoque iudiciū distinctionis
earum, quae diuersi generis sunt: quēdā
modum earum partim alte, partim nō
alte radices agunt, aliaq; in rectū cre-
scunt, & vno trunco sustinentur: alia
terram appetunt, a primāque radice in
multos caudices diuidantur, quo pacto
quarū rami longe lateque in celiū diffu-
si sunt, earū radices alta ferē orbis for-
mam efficiant, ac speciem fundamentorū
gerant eorū grauitati & ponderi quae
ex natura subiecta in caelum feruntur.

Quot verò corticum genera cōmemora-
re possum? alia enim molli et tenero, a-
lia duro sunt cortice, atque earum par-
tim simplicem, partim multiplicem cor-
ticem natura largita est. Illud autē mi-
rū est, qd in stirpibus et arboribus qua-
dam adolescentia senectutisq; hominū
simillima inueniri possunt. Nā & no-
uū ac virentib^o cortex distenditur, por-
rigitur, & veteribus quasi corrugatur
ac cōtrahitur, vt asperior fiat. Itēq;
alia si pēditur rursus germinat, alia
manent sine spe prolis, quasi interitum
quēdā eis cōfectio asserat. Quinetiā
nōnulli id obseruauerunt excisas aut exu-
scapinos, in naturā quercus transferri:
nos verò aliquarum vitia q natura de-
derat, agricolarū diligētia correctā no-
uimus, vt mala punica quae acida erāt,
aut amygdala amara, quae cum ita per-
foratur earū cortex ad radicem, vt cu-
neum ex picea p intimā medullā ptenen-
tem excipiat, tum succum ingratum in

IN HEXAEMERON

bonum suauemque mutant. Nemo igitur iniustam vitam degens desperet, cui intelligat agricultura arborum vitia corrigi, & animi posse virtutis auspiciis omnis generis vitia coercere. Iam vero tanta est frugiferarum arborum in edendis fructibus dissimilitudo & differentia, eam ut nulla explicare possit oratio. Neque enim in diuersis modo arborum generibus pomorum differentia perspicitur, sed in eodem etiam genere magna est: quandoquidem aliam pomorum quæ mares edunt, aliam eorum quæ femina formam periti notant, qui palmarum in marem, & feminam partitur. Quinetiam interdum animaduerte re licet eam quam feminam vocant, demissis deiectisque ramis quasi in maris amplexus cupide ruentem, quod cum agricolæ obseruant, solent in ramis feminæ quasi semina quædam marium florem spargere. Ita demum quasi volap tatus sensu percepto, in pristinum statu

ORATIO V.

69

tum ramos erigunt atque attollunt. Quod etiam in ficis aiunt contingere. Itaque alij agrestes ficos domesticis inserunt, alij grossis domesticarum auulsis, succo ingrato remedium afferunt, fluitantiæque etiam poma grossis adhibent. Quid hoc tibi enigma a natura sumptum significat? Nos oportere etiam ab iis qui a fide & religione nostra discrepant, aliquid fructus percipere, ut bonarum actionum aliis specimen edamus. Si quem enim Ethnicum, aut ab ecclesiæ hæresis alicuius crimine distractum tēperatē viuere cernas, & reliquarum virtutum officia excolere, tum maiore animi contentione fac virtutis operam, ut frugiferam ficum imitere, quæ agrestis præsentia vim colligit, pomæque suæ cum ne decidant impedit tum diligentius asseruat & fouet. Atque hæc sunt ut de plurimis paucissimas cōmemorem originis arborum dissimilitudines ac differentia. Earum autem

IN HEXAEMERON

fructuum quis varietates, quis formas,
quis colores exponere, quis succorum pro-
prietates, quis uniuscuiusque comodita-
tes exprimere possit? Eorum partim nu-
dos a sole maturescere, partim tectos ad
absolutionem puenire: & quarum fru-
ctus molliusculi & teneriusculi sunt,
harum folia crasso operculo tegi: quod
in ficu animaduerti licet. quarum ante
duriusculi sunt, earum folia tenui ac
molli membrana muniri, quod in nuce
cōtingit: quod & ficorum imbecillitas
plus praesidij requirebat ad se tuendam,
& nuces si densius foliorum operculis
fuiisset ex umbra cepissent detrimētum.
Quid quod vitis folia diuisa sunt, ut
& caeli iniuriis vna obsistere & solis
radios ppter tenuitatem facile & lar-
giter recipere possit? nihil profecto eo-
rum sine causa, nihil casu fieri putan-
dum est: quadamque occulta providen-
tia omnia constant & cōtinentur. Quae
autem oratio explicare possit quanta

ORATIO V.

70

cum diligentia mens humana plustra-
rit, ut & rerum omnium proprietates
notaret, & uniuscuiusque differentias
ac dissimilitudines perspicue distingue-
ret, & latentes earum causas sine erro-
re exponeret? una est aqua, quae cum à
radice trahatur, aliter radicem, aliter
caudicis corticem, aliter lignum ipsum
& intimā medullam alit atque susten-
tat: eadem & folia gignit, & in ra-
mos surculosque diffunditur, & fructi-
bus ac pomis incrementa praebet, & la-
chrymas arboris succumque gignit: qua-
rum omnium quanta dissimilitudo sit,
qua eadem exprimere possit oratio? Dā
& lentisci alius est succus, alius balsa-
mi, & alium fundunt thyrsi quadam
in Aegypto et Africa. Fama est etiā
electrum esse arboris succum, qui in la-
pidis naturam concretus est, idque indi-
cant qui in ipso perspicuntur flocci, mi-
nutissimaque bestia, quae in succo ipso
cum erat tenuis adhaeserunt, atque ut

IN HEXAEMERON

sum matim dicam, qui vsu succi dissimilitudines non didicerit, is rationem nullā qua id fiat poterit inuenire. Quid quod ab eodem humore in vite vinum conerescit & nascitur, in olea oleum. Neque hoc solum mirum est, quod hic succus dulcescat, illic autem pinguescat: sed illud etiam quod in pomis dulcibus succi differentie explicari non possunt. Alia enim in uuis dulcedo, alia in mespilis, ficis & palmis mest. Volo etiam te in hac inuestigatione cupidius exquisere, quid sit cur eadem aqua nunc leniter sensum mouet, cum in nonnullas stirpes infusa dulcescit, nunc gustatū offendit, cum in alias stirpes illata accescit: ac rursus in summum amarorem versa sensum asperitate sua labefactat, cum mixta est cum absinthio aut sciamonia, ac si glans aut corna iniiciantur accescit: si autem terebinthi aut nucis iuglandes, in molliusculum succum similemq; olearum vertitur. Quid ve-

ORATIO. V

71

rò attinet ea commemorare que dissimiliora sunt? cum in eadē ficu in qualitates maximē contrarias mutetur? Summa enim asperitas in succo mest, in pomo summa suauitas: in vitis propagimibus maxima inest acrimonia, in uuis succus gratissimus. Quanta verò in eis est coloris dissimilitudo? An non in prato cernere licet eundem terra succum in certo flore rubrum, in alio purpureum, in alio caruleum, in alio candidum? magnam rursus colorum varietatem nares multiplices odore afficientem ac mouentem? Sed ne longius insatiabili quadam rerum contemplatione ductum sermonem produxisse sentio, cui nisi fabricæ rerum necessaria oratio modum apponat, dies me deficiet maximam vobis prouidentiam ex minimis rebus colligentem. Germinet terra lignum fructiferum faciens fructum in terra. Simul atque hæc verba prolata sunt, montium cacumina herbis con-

IN HEXAEMERON

uestita cerneret, hortos & agros omni
diligentia cultos & consitos amniū ri
pas sexcentis arborum generibus crina
tas, quarū partim ad mensam instrumen
dū parata sunt, p̄tim pecorib⁹ et belluis
pabula suppeditat, ut folia, ut glandē:
alia comoditates eas quas ex medicina
p̄cipimus, nobis prabuerunt, ut succos,
lachrymas, floccos, cortices, poma, &
mala, atq; ut summatim dica, quā no
bis obseruatio diuturna inuenit atq; no
tauit, utilitatem eorū ex iis quā quanq;
rem sequuntur & comitantur collecta
et percepta, ea omnia subtilis & solers
eius qui hāc machinatus est prouidentia
cum animaduertisset in lucem p̄tulit.
Tu verō cum cernes & arbores & stir
pes tum domesticas ac frugiferas, tum
syluestres, tum eas quā aquam, tum eas
quā terram amat & appetunt, ex par
ua re magnam cognosce, & semper al
iquid admirationi affinge, tuāmq;
in eum qui hāc rerum molitionem ab

ORATIO V. 72
soluit auge charitatem & beneuolen
tia. Exquire quid sit cur arborum par
tim semper vireant, partim viriditatis
sint expertes: & earum quā p̄petua vi
riditate exultent, quibusdā folia deci
dant, nōnullis non decidant. Decidunt
enim olea & larici, etsi ita obscure ma
tantur, ut nūquam coma carere videā
tur. Palmae autem non decidunt, sed à
prima gemma ad p̄fectionem ipsam ea
de permanent. Deinde illud etiā obser
uato myricas quāsi ancipites in utraq;
sede viuere, ut et in iis arborib⁹ minue
rentur, quā aquā ament, & tamen in
solitudine naturā p̄fectionē expleant.
Itaq; iure Hieremias mores improbos,
et q; in utrāq; partem inclinant, huic ar
bori cōparat. Germinet terra. Præceptū
hoc paucis verbis explicatū, statim ma
gnam vim ac naturā, & artificiosam
rationem obtinuit, quippe quā tanta ce
leritate, quantam mens nostra non
capit, innumerabiles eorum quā ē

IN HEXAEMERON

terra oriuntur proprietates absoluerit.
Atque etiam nunc illud idem manda-
tum quod terra tum deus dedit, eam co-
git in quaque anni conuersione, quic-
quid habet virium ad herbarum, semi-
num arborumque editionem, id expli-
care. Vt enim turbo ab ea quæ prima ei
imprimitur motione, eam quæ reliqua
est volubilitatem accipit, cum immisso
quasi stimulo voluitur: sic naturæ ordo
& consecutio quod principium à pri-
mo illo imperio accepit, in omne tem-
pus consequens catenus retinebit, quo-
ad ad communem vniuersitatis absolu-
tionem peruenierit, ad quam etiam nos
omnes fructuum & bonorum operum
pleni peruenimus, ut in domo domini
sati, in dei nostri aula flores edamus,
Iesu Christi domini nostri benignita-
te, quem gloria & potentia in omne
tempus consequatur. Amen.

ORATIO VI.

73

✠ Homilia sexta de origine
luminum.

Omnes qui pugiles certantes spectant,
quandam animi contentionem et
constitutionem ad ludos asferre debent:
idque ex ludorum legibus institutisque
perspici licet, quæ confidentes in stadio,
aperto capite spectare iubent. quod, ut
mihi videtur obseruabant, ut non solum
ludorum spectatores, sed etiam pugiles
se certatoresque præberent. Itaque cum
deceat qui magnorum & præstantium
spectaculorum æstimator futurus est,
ac summa & occulta sapientia audi-
tor, domo asferre quasdam animi per-
motiones ad ea quæ proponuntur cogno-
scenda, sociumque se meorum laborum
quo ad eius potest præbere, ut non tam
iudicem se quam consortem certaminis
præstet: ne forte veritatis indagatio &
inuentio nos lateat, meisque error comu-
ne damnum eis qui audiunt asferre vi-

IN HEXAEMERON

deatur. Sed quorsum hæc mea spectat oratio? Quod cum nobis de huius mundi molitione questio, et huius universitatis cognitio proponatur, cuius principia non a mundi sapientia ducuntur, sed ab iis quibus deus cultorem sui erudiuit, quocumque aperte non per quædam involucria et obsecritates verborum locutus est, sit necessesse est profecto eorum animus, qui rerum magnarum spectatores esse cupiunt, paratus ad ea audienda quæ aguntur. Quod si aliquando noctu in summa celi serenitate incredibilem stellarum pulchritudinem et ornatum suspexisti, omniumque opificis notatione arripuisti, quisnam fuerit qui his quæ si floribus celi distinxerit, et quid sit quæobrem in iis quæ cernuntur utilitas voluptatem vincat: si rursus interdum vigili diligentique ratione dierum admirabilem descriptionem animaduertisti, et ex iis quæ cadunt sub sensum oculorum, eum qui oculorum fugit obtutum intellexisti: certe paratus et instructus venis ad audien-

ORATIO VI.

74

dum, dignusque es qui ad præclarum hoc et beatum theatrum recipere. Agite dum ut qui ignari sunt et imperiti urbium manus arrepta ad eas inspiciendas ducuntur, sic ego vos tanquam hospites ad ea quæ visenda sunt in hac magna urbe ducam. Hæc est illa urbs in qua vetus nostra patria est, ex qua nos exegit et expulit homicida demon, cum eum suis illecebris in servitutem redegerit: hic primum hominis ortum perspicies, eamque mortem quæ nos ilico invasit, quam peccatum demonis quod malo initium dedit, primigenia populus genuit. hic præterea terrenum te esse naturæ tuæ intelliges, sed diuinarum manuum operum ac molitione: viribus quidem corporis ceteris animantibus multo inferioriorem, eorum autem omnium quæ expertia sunt rationis et animi, delectum principem: naturæ quidem præsidium et adiumentum inferiorem, at rationis bono et copiam ad cælum ipsum te attollendi facultate præditum. Si hæc didicerimus, et nosmet-

IN HEXAEMERON

ipſos noſcemus, & deum, & cum qui
nos procreauit adorabimus, & domi-
no parebimus, & patrem honore affi-
ciemus, & altorem diligemus, & be-
neficum reuerēbimur, & auctorem tā
huius vitæ noſtræ quā futura vene-
ratione & obſeruantia perpetua proſe-
quemur: cum præſertim & iis opibus
humanitatis ſuæ, quas iam largit⁹ eſt,
ea quæ promiſit expleat, & ea quæ ex-
pectamus, beneficiis quæ in nos conſert
hoc tempore confirmet. Si enim ea quæ
ad tempus exiguum durant eiſmodi
ſunt, cuiuſmodi erunt ea quæ nulla tem-
pora delebunt? Et ſi eorum quæ cernun-
tur tanta pulchritudo eſt, tātūſque or-
natus, quantus eſt eorum quæ ſub aſpe-
ctum non cadunt? Si cæli magnitudi-
nem ratio & mens humana capere nō
poſteſt, quæ tandem ratio, quæ mens re-
rum æternarum naturam inueſtigare
poſſit? Si hiſ ſol qui eſſe aliquando deſi-
net, tanta pulchritudine præſtat, &

ORATIO VI.

75

tanta magnitudine excellit, ſi magna
celeritate agitatur, ſtatis & rati ordi-
nibus ſuum curſum conficit, ſi ita mo-
deratam & conueniēte huic vniuer-
ſitati magnitudinem habet, ut vniuer-
ſi proportionem non ſuperet, ſi ſua pul-
chritudine quaſi quidam oculus ſplen-
dore decoro hanc rerum machinam il-
luſtrat, ſi denique inſatiabilis eiſ eſt a-
ſpect⁹, quanta quaſo pulchritudine ſol
iſtitia excellit? Si cæco damnum aſ-
fert huius ſolis uſura & aſpectus de-
tractio, quantū peccatori malum, quā-
tam perniciem veri luminis priuatio
efferet? Dixitque deus, Fiant lumina
in firmamento cæli ad illuſtrandā
terrām, ut noctem à die diſtinguant.
Cælum & terrā antecceſſerunt, eorū-
que cauſa lux creata eſt, dies à nocte
diſcretus eſt, firmamentum ortum eſt,
terra emerſit, aqua in locum certum cō-
ſtitutūque confluxit, terra ſuis orna-
mentis expleta eſt, cum innumerabiliſ

IN HEXAEMERON

herbarum genera ex sese fudit, & omnis generis stirpes & arbores extulit. Nondum ante sol & luna extiterant, ut nec lucis autem orem et patrem solem nominarent, nec eorum quæ è terra gignuntur effectorem, qui deum ignorat eum esse ducerent. Itaque quarto die dixit, Fiant luminaria in firmamento coeli. Cum dicentem perceperis, statim audientem cum intelligentia sententiæque coniunge, Dixit deus, fiant luminaria, & fecit deus duo luminaria. Quis & dixit & fecit? Nonne duas personas animo concipis? fufum est hoc theologie decretum non sine mysterio per totam narrationem. Atque etiam usus luminum proponitur his verbis: Ad terram, inquit, illustrandam. Si lucis ortus antiquior fuit, quid est cur nunc sol rursus ad lucendum factus esse dicatur? Primum quidem proprium dicendi genus tibi risum non moueat, si consuetudini sermonis nostri non pareat,

ORATIO VI.

76

mus, neque collo catione verborum numero sam non persequamur. Neque enim apud nos verborum sculptores & ornatores, neque suavis et sonora oratio, sed apta nominum significatio tribique plus valet. vide igitur, ni quid nã satis verbo, quod dicitur, i. illustrationis sententiam expresserit. Nam per lucem lumen dixit, quod non pugnat cum iis quæ de lumine dicta sunt. Tum enim ipsi lucis natura exorta est, nunc hoc solis corpore quæ si currus quidam primigeniæ illi luci est comparatum, ut cui aliud ignis est, aliud lucerna: quod ille vim habet accedendi, illa facit ut aliis quæ desiderant, accedat: sic purissima illi sincereque luci nunc quæ si currus hæc patet sunt lumina. Quem admodum enim apostolus quidam in mundo lumina esse ait, aliud autem mundi verum lumen est, cuius communionem sancti lumina efficiantur animorum, quos ab ignorantie tenebris liberos eradiunt: ita hunc solem luci illi splendidissimæ an-

IN HEXAEMERON

nexuit vniuersi effector, mundo accendit. Nemini autem mirum videri debet quod dixi, aliud esse lucis splendorem, aliud corpus, in quo lux sit imposta: primum enim quæ ex multis naturis in hac rerum vniuersitate concreta sunt, in naturam quæ aliquid accipit ac patitur, & in eam quæ in illam condit diuiduntur omnia. ut igitur aliud est candor, aliud corpus quod candore imbuatur: sic hæc ipsa quæ commemorari, cum diuersa sint, vi eius copulata sunt qui hæc condidit. Nec verò est quod obiciatur, fieri non posse ut horum aliud ab alio disungatur. Neque enim lumen solis à sole à nobis posse diuidi concedo, sed quæ nos sola cogitatione separamus, ea etiam re ipsa ab effectu posse fecerimus. Nam tu vim vrendi quæ in igne est à lumine separare non potes: at de admirabili quadam ratione cum serui sui salutem sibi curæ esse ostendere vellet, ignem rubo adhibuit, qui solus splen-

ORATIO VI.

77

dorem ex se fundebat, cum interim vim exurendi inanem haberet, id quod psal morum auctor testatur, dicens: Vox domini diuidentis flammam ignis. Quapropter quadam nos oratio tacite admonet, cum cuique pro dignitate eorum quæ in vita gessit præmium tribuetur, fore ut ignis natura sic diuidatur, ut lumen ad bonorum gaudium, vis vrendi ad malorum dolorem referuetur. Deinde ex iis etiam quæ luna accidunt, eorum quæ quaruntur veritatem exquirere & inuenire possumus. Cum enim senescit ac deficit, non totum corpus amittit, sed lumen circumfusum tum amittendo, tum rursus accipiendo, immutationis nobis & incrementi speciem gerit. Nam ipsum eius deficientis corpus non interire, ex iis quæ cernuntur oculis clarè perspicui licet. Licet enim tibi & in liquido, & ab omni nube libero aëre, tum maxime cum in cornua figura eius porrigitur, si obserues, ani-

IN HEXAEMERON

mauertere eam ei⁹ ptem quæ splendoris & lucis expers est, tanto circuitu et orbe circumscribi, quantum cum plena est explet, ut oculi ad eius lucidam partem sinu quendam umbra aëria, similem in sublime ferre, ipse aut orbus plenus perfectusq; videatur. Nec est quod eius lumen aduentitium ob eam causam esse dicas, q^d accessus eius ad solem tenue, digressus autem plenū facit. Neque enim hoc nobis nunc exquirendum proponitur: sed illud, aliud esse eius corpus, aliud lumen. Quod etiam in sole intelligendum est, nisi quod hic acceptum semel atq; sibi accommodatum lumen nō amittit, illa autem cōinenter, quasi ex poliendo se luce, et rursus induendo et vestiendo, ea quæ dicta sunt de sole confirmat. His etiam præscriptum est, ut diem à nocte separarent. Nam et in superis lucem à tenebris deus seiunxit, et eorum naturam pugnantem contrariamq; cōstituit, ut nec misceri inter

ORATIO VI.

78

se possint, nec ullum luci cum tenebris commercium esse possit. Quod enim interdū est umbra, id tenebrarū naturam esse putandum est. ut enim umbra omnis tum à corporibus cōtraria ex pte p^rficitur, cum aliquod splendidum corpus illustrat, eaq; mane ad occasum, vespere ad orientem, meridie ad septentriones diffunditur, sic nox in eas ptes quæ radus aduerse sunt sensim cedit, nec aliud est natura sua, nisi umbra terræ. Quæ admodum enim interdū corpus quod luci oppositum est umbram efficit, ita nox nascitur, cū umbra aëra qui terrā circumfundit compleuerit. Atq; illud est, quod diximus, deum lucem à tenebris separasse: quoniam tenebræ lucis cōcursiones fugiunt, cum in prima rerum molitione hac, quā videmus inter ipsas esse, repugnātia naturalis eis esset comparata. Et nunc solem dierum spatiis præposuit, lunam autem nocti tum denique præesse voluit, cum suum or-

IN HEXAEMERON

hem lucidum nata fuisset. Ferè enim cum sol & luna inter se rectis lineis ad perpendiculum respondent: cum enim sol luna plena oritur, tum luna occidit: cum rursus sol occidit, ferè contraria ex parte luna emergit. Quòd si quis aliis figuris à luna lumine non adæquare obiciat, ei hoc respondebo, nihil mihi hoc sermone propositum esse docere, nisi eam tum cū omnibus luminis sui partibus absoluta est, & stellas illuminando, & lumine suo terram illustrando, noctis obtinere principatum, atque æquabiliter cum sole temporis spatia distinguere. Et sint in signa, & in tempora, & in dies, & annos. Necessaria sunt in hominum vita eæ, quas dant sol & luna, significationes. Etenim si quis modum in eis observandis non transgreditur, profecto ab iis quæ longo usu in eis notata sunt & animadversa, magnas utilitates percipiet. Nam ex illis sæpe quando imbres, quando siccitates

ORATIO VI.

79

quando venti magni, aut parvi, siue in toto universo, siue in parte atque regione futuri sint, præosci potest, præsertim cum dominus unum aliquid eorū quæ sol prædicit, nobis tradiderit his verbis, Tempestas erit: rutilat enim triplex cælum. Cum enim sol per caliginem cursum conficit, tum eius radij obscurantur, ipsius verò color flammæ & sanguineus videtur, quam eius speciem oculis crassus aer subicit. Aer autem crassus interim si vi radiorum dissipatus non fuerit, intelligitur plane à vaporum qui è terra exhalantur, concursu non potuisse superari, contraque propter humoris copiam tempestatem iis locis in quibus cogitur fore prædicit. Itemque luna quando densa nube obscuratur, idem significat. Atque etiam cū orbes ij qui halones dicuntur, solem cingunt & circumscribunt, aut imbres multos, aut magnos ventos pollicentur. Cū verò ij qui soles aduersi appellantur, in

IN HEXAEMERON

solis orbem incurrunt, quosdam aërios impulsus significant. Quinetiam radij q̄ qui nubibus directo ab iridis colore imprimuntur, vel imbres, vel tempestates seuas, vel omnino aëris magna ex parte mutationem indicant. Multas etiam significationes tum cum luna crescit aut senescit, q̄ obseruauerunt quibus studio fuit in his rebus aliquid operae ponere, quòd crassus hic aër qui terram circumfundit, vnà cum eius figuris necessario mutetur. Si enim tertio die tenuis fuerit, & à caligine libera, serenitatem denunciat: sin crassa quaedam nubes eius sinus occupet, vt subrutila appareat, aut copiosam pluiam, aut certe magnum Austri impetum mittatur. Signa autem haec quantum vitae nostrae utilitatis afferant, quis ignorat? Sic enim licet nauta nauigia sua in portu deligare, cum ventorum pericula prospicit: licet viatori multo ante iniurias & incommoda cœli declina-

ORATIO VI.

80

re, quae à seua eius mutatione expectat. Quid de agricolis dicam? quorum cum labor omnis & opera in seminibus arboribusque colendis ponitur, hinc omneis operis opportunitates nascuntur. Iam verò vniuersalis etiā huius dissolutionis signa dominus in sole, luna, et astris fore praedixit. Tum & sol in sanguinem vertetur, & luna non dabit lumen suum. Atq; haec quidē signa sunt finis huius vniuersitatis. q̄ autem homines qui ultra progrediuntur, hanc orationem ad Genethliacorum decreta confirmada trahunt, nostramq; vitam ex rerum caelestium motionibus pendere dicunt: ob eamq; causam à Chaldaeis eorum quae nobis accidunt tradi significationes: orationēq; scripturam q̄ simplex est, sint in signa, non ad caeli mutationes, non ad temporum spacia referunt, sed ad generum vitae inclinationes et momenta suo arbitratu traducunt. Quae nam est eo vniuersalis ratio? earum stellarum quae mouentur cum in astris quae in

IN HEXAEMERON

orbe signifero voluuntur cōiunctiones, cum in tali figura conueniunt, tales etiam ortus absoluere. Earum autem tale effigiem, contrariam vite rationē & inclinationem efficere. De quibus non inutile erit fortassis rei aperiendae causa paulo altius repetito initio distingere: in quo nihil de meo addam, sed illorum ipsorum ad eos refellendos utar decretis & sententiis, ut & iis qui in hoc errore imbuti sunt curationem quamdam adhibeam, & integris praesidium afferam, ne in eundem incidant. Huius quidem artis auctores cum intelligeret multas esse effigies ac figuras in temporis spaciis quae se fugerent, valde in angustum temporis spacia concluderunt, quasi verò a re minutissima & momento, quod ait Apostolus in diuiduo & in nictu oculi esse, maxima distinctio ducatur, qua ortus ab ortu differat. Itaque tradunt eum qui in hoc puncto temporis natus sit, & cinitatum tyrannum

ORATIO VI.

81

num fore, & populis summis opibus et dominatu praeditum imperaturum. Eo autem qui in alio temporis momento ortus sit, mendicum & inopem quendam fore, qui ostiatum ea quae ad victum pertinent quaritet. Ob eamque causam signifero orbe in partes duodecim distributo, posteaque triginta diebus duodecimam partem eius sphaerae quae inerrans dicitur sol praeterit, in triginta partes vnamquamque illarum duodecim diuiserunt, tum singulis partibus in sexaginta sectis, rursum vnamquamque illarum sexaginta sexages tribuerunt. Age nunc videamus an y qui nati tales eorum qui pariuntur posuerunt, hanc temporis diuisionis subtilitatem retinere possint. Simul atque enim infans in lucem editus est, scilicet obstetrix obseruat partum sitne mas an femina, deinde vagitum expectat, in quo est vitae partus significatio. Quot tandem vis sexaginta minutis partes hoc tempore

IN HEXAEMERON

præterisse tum Chaldaeo id quod peres-
tum est denūciat. Quot vis ponam? mi-
nutissimas partes effluxisse, dū hæc ver-
ba obstetrix pronūciat? præsertim cū si
extra mulieris cubiculum sit is qui tem-
pus obseruat, horoscopiū obseruare oportet
eum qui accurate ac diligenter tēp^{us}
velit siue diurnū, siue nocturnum præ-
scribere. Quot rursum sexagesima mo-
menta in hoc tēpore præternolarūt? Ne-
cesse est enim eum qui horoscopum obse-
uat, inuenire non solum in quota duo-
decima parte sit stella, sed etiam in qua
duodecim parte, et in quota sexaginta
minutarum, in quas singulas partes se-
cari diximus, aut potius ut certum ex-
ploratumque sit, in quota particula earum
sexaginta, in quæ prima sexaginta
minuta sunt distributa. Atq; hanc
illi tamen ita exiguam & quæ com-
prehendi non potest temporis obserua-
tionem in quaque errantium stellarum
adhiberi dicunt oportere, ut quam hinc

ORATIO VI.

81

berent ad inerrantes rationem, & quæ
inter se figurarum proportionem tum
cum partus editus est in lucem, comperi-
ri possit. Quapropter si tempus certum
& exploratum nemini esse potest, bre-
uissimi autem temporis inclinatione à
toto aberratur, profecto ridendi sunt et
y qui in hac arte quæ nulla est, aliquid
temporis consumpserunt, & y qui ab
eorum ore non secus quasi hiantes pen-
dent, ac si quid cognitum haberēt quod
scire ipsorum interesset. Sed quæ sint
horum effecta opere precium est cogno-
scere. Non solum crispum certum ho-
minem & pulchrum fore aiunt, ob
eam causam quod ad arietis horosco-
pum sit in lucem editus, quale ani-
mal illud videtur: sed etiam magna-
nimum, quod aries principatum inter
oues teneat: & propensum ad danda
beneficia: & rursum ad rem paran-
dam, quoniam hoc animal & rursus à
l iij

IN HEXAEMERON

natura facile vestitur. Quinetiam cum dicunt qui tum cum in Tauro sol cursum suum conficit, nascitur, & patientem laborum fore, & aptum ad servitutem, propterea quod iugo Taurus subicitur. Et qui in Scorpio, eum ad eadem faciendam & feriendum alios propensum fore, propter animalis similitudinem. Eum autem instum fore qui in Libra natus fuerit, propter eam quæ in libra inuenitur æquabilitatem. Quibus quid magis ridiculum potest esse? Cum enim Aries à quo tu natalem hominis sumis, cæli pars sit duodecima, ad quæ cum sol pervenerit, cum veris signis copulatur: itemque & Libra & Scorpius duodecima pars sit eius orbis qui significatur vocatur: quo tandem pacto cum illinc causas principales sumptas hominum vivendi rationibus convenire asses, ex iis tamen pecudibus & belluis quæ hic sunt, hominum cum generantur mores fingis & exprimis? Nam cum

ORATIO VI.

83

is qui in Ariete natus est liberalis sit, non quia pars illa cæli vim habeat ad hos mores gignendos, sed quia ea est omnis natura, cur hoc nobis ut persuadeas à stellis argumentum petis, & à balatu docere conaris? Si enim cælum has morum proprietates ab animalibus accipit, certè alienis principiis subiiciatur necesse est, cum causæ eius ex pecoribus pendeant. Quæ si ridicula sunt, multo certè absurdus est id conari, ut ex iis, quæ nulla societate coniuncta sunt, fidem facias disputando. Sed hæc illorum doctæ sententiæ araneorum telis per similes sunt, in quas si culex, aut musca, aut aliquid quod, ut hæc, infirmum sit incidit, irretitum vincitur: sin aliquod animal robustum propè accedat, cum id facile elabatur, tum tenues illas telas frangit & dissipat. Quinquæ ne in his quidem consistunt, sed hanc suam amentiam ad ea etiam quæ nostri sunt iudicij & appetitus, cuiusmodi sunt virtutum et

IN HEXÆMERON

vitiorum susceptiones, transferunt. Nā horum causus cælis attribuit. Quos quidem refellere, ridiculū esset omnino, nisi multorum ratio qui in hoc errore versantur, hoc necessariū officiū redderet. Ac primū quidem hoc ab illis quæremus, nū singulis diebus stellarum figura sexcentis modis mutantur atq; variantur? Nam cum ea quæ vaga et instabili ratione labuntur, perpetuo pulsū agitur, earūq; partim celerius alia alias consequantur, partim tardius orbem suum conficiant, non est quidem dubiū, quin eodem tempore sæpe & emergāt, & à nostro aspectu oblitescāt. Cūque eorūdem sententia illud multum valeat in natalibus, aut ab ea stella quæ boni effectrix est, aut ab ea quæ mali, conspici: ferē fit, ut cum id tempus quod stella bona denūciat non inuenerint, tum vnius minuiſſimæ partis ignoracione, ut mali eorum nunciam describant. Eorum enim verbis vti cogimur. Quæ

ORATIO VI.

84

quidem eorum cū amentia est, tum impietatis plena oratio. Nam cum stelle aduersæ & mali effectrices, mali sui culpam in effectorem transferant, si natura sua mala sunt, eorum artifex auctor erit mali: si ultro et voluntate sua hac mala suscipiunt, primum erūt animalia iudicio & appetitu libero prædita, quod amentia est illis falso tribuere quæ animi sint expertia. Deinde cuius amentia est malum & bonum non pro cuiusq; tribuere dignitate? sed quando stella in hoc vel illo loco fuerit, ei beneficia dare, quando ab hac stella aspicitur eidem mala portendere, et rursus & primum modica quædam figura mutatio secuta fuerit, mali auctore existere? Atq; hæc quidē hætenus. Si aut quouis puncto temporis in alia atq; alia forma mutetur, & in his innumere varietatib; sæpe in die regionū nataliū similitudines formæq; expleantur, qd erit quāobrem nō quotidie reges.

IN HEXAEMERON

nascentur? aut quid est omnino cur eorum sunt paterna successiones? Neque enim reges omnes definit e regia astorum figura filij natales accommodant. Quis enim hominum id prestare potest? Quomodo igitur Oziā Ioathā genuit, Ioathan Achāz, Achāz Ezechiam? nec quisquam eorum in tempore seruituti praefixo natus est? Præterea si etiam virtuti & vitio consentanearū actio- num in nobis non sunt initia, sed à primo ortu necessitates accipimus, frustra legistores nobis ea quæ agenda sunt, & quæ declinanda præscribunt: sine causa etiam iudices virtutem præmio afficiunt, mala poena coërcent: neque enim furis culpa ulla est, neque eius qui eadem fecit, cui quidem, etiam si vellet manum cohibere non licuerit, propter ea quod necessitatem, quæ eum coge- bat, vitare non potuerit. Quinetiam vāis- simi erunt omnium y qui artes tractāt. Nam & agricola si nec semina iactet,

ORATIO VI.

85

nec falcem comparet, vberes fructus & fruges percipiet: & mercator locupletissim⁹ erit etiam inuitus, cum ei o- pes fatum congerat. Isto etiam modo Christiani de sua spe quam magnam habent, decident: cum nec iustitia præ- mio vllō afficiatur, nec peccatū suppli- cio coërcatur, propterea quod nihil ho- mines voluntate, nihil iudicio & ratio- ne suscipiant aut perficiant. Vbi enim necessitas & fatum dominantur, nul- lus esse potest dignitati locus, in quo iu- stitia regnat maximè. sed contra illos hactenus. Nam nec vos longiorem ora- tionem desideratis, qui p̄ vos sani estis, & tempus nō patitur nos longiore vti oratione. Quare ad ea verba quæ sequū- tur deinceps reuertamur. Sint, inquit, in signa, & in tempora, & dies, et an- nos. De signis dixim⁹. Tempora autem cum significare putamus temporū mu- tationes, vt hyemis, veris, æstatis, et au- tūni, quas constantes & rata luminis

motiones rato ordine efficiunt. Hyems enim tum nascitur, cum sol in Austro cursum suum conficit, multamq; umbram noctu in his locis efficit. Itaq; qui terra circumfusus est aer frigescit, et vapores omnes cum in caelum ex his locis tracti coguntur, imbrium, gelu, niuisq; ingentem materiam causamq; praebent. Cum vero se a meridie in medium ita reuocat, ut pares dies nocti efficiat, quanto diutius in terram lumen suum mittit, tanto maiorem sensim aeris clementiam inuehit, tumq; ver incipit, ex quo quidem stirpium omnium germinis & arborum renouatio, et animalium tam terrestrium q̄ aquatiliu ordo succeSSIONis initia causaq; ducunt. Illinc autem cum ita ad astinus renouationes cursum suum ad septentriones inflectit, longissimos dies nobis efficit. Et quia tū diuissimē aëra illuminat, tum suo calore hoc caelum nostrū accēdit, tum terrā ardore exiccat, tum semina ac fruges

ad maturitatem compellit, tum summo ardore flagrat, tū breuibus umbris meridiem opacat, quod à summa celi parte haec loca illuminet. Longissimi enī dies sunt, ubi breuissima umbra sūt, et breuissimi rursus dies iis in locis sunt, quae longissima umbra opacant: idque nobis vsuuenit, qui altera solū ex parte umbra opacamur, & in septentrionibus habitamus. Nam sunt etiam quidam qui in meridie duobus totius anni diebus omnino umbra careant, quos à vertice omni ex parte sol aequaliter illuminat, ut etiam aqua quae in puteorum fundo est, per os angustum resplendeat. Itaque nonnulli eos à quibus id est sine umbra et umbrae expertes nomināt. Iis autem qui ultra Arabiā quae odores profert, utraque ex parte vicissim umbra mutatur. Soli enim eorum qui nostrum orbem incolunt, Austrū versus meridie umbrā emittit. Itaq; nonnulli eos à quibus iis. a. utraq; ex pte umbrā

IN HEXAEMERON

mittentes, vocant. Quae quidem omnia tum eueniunt, cum iam sol ad septentriones cursum suum inflexerit. Ex quo coniectura est, quantus sit, quamque multarum rerum efficiens ardor is qui à solis radiis aëri imprimitur. Hinc nos aut tūnus excipies tum aëtus nimios sensim frangit, tum pedetentim calorem propter conuenientem temperationem remittens, sine noxa hyemi nos tradit, dum scilicet ad meridiem se à septentrionibus refert. Atque haec temporum mutationes cursus solis comites vitam nostram temperant. Sint, inquit, & in dies non ut dies efficiant, sed ut dierum obtineant principatum, cum praesertim dies & nox luminibus sint antiquiores. Hoc enim nobis etiam psalmus indicat his verbis: Posuit solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Quo modo ergo sol diei praest? quia secum lumen ferens, cum in eum orbem qui finiens à nobis dicitur, peruenit;

ORATIO VI.

87

expulsis tenebris die efficit. Itaque non errabit, si quis diem definierit esse à sole illuminatum aëra, aut diem esse temporis spatium, in quo sol nostrum dimidiatum orbem tenet. Quinetiam ut annis praesent sol & Luna parati sunt: Luna quidem quando duodecies lustrauit suum orbem, anni est effectrix & procreatrix: nisi quod mensem intercalarem plerunque ad certum & iustum temporis cursum desiderat: quemadmodum Hebraei olim annum vertentem dimensi sunt, et veteres Graeci. Solis autem dies est, cum ab uno capite profectus ad idem suo cursu se retulit. Et fecit deus duo magna luminaria. Cum magnum aliquid per se & absolute dicatur, ut magnum caelum, magna terra, magnum mare: quaedam autem cum aliis collata magna dicantur, ut magnus equus, ut bos magnus (neque enim ab immensa corporis mole, sed à comparatione & proportionem quam ad res

eiusdem generis habent, magnitudinis
testimonium sumit ea omnia quae sunt
eiusmodi, quomodo hic magni notionē
intelligemus? utrum quemadmodū for-
micam, aut quippiam aliud eorum cui
paruiam corporis molem natura dedit,
magnum appellam⁹ propter eam ratio-
nem quam ad ea quae eiusdem generis
sunt habet, declarantes praestantia? an
eo modo magnū hoc loco intelligemus,
quo a prima luminis institutione eorū
magnitudo extitit? Equidē sic existimo.
Neq; enim q̄a parui stellis maiora sūt,
magna sunt, sed q̄a tant⁹ est eorū amb-
r⁹, ut splendor quē ex sese fundunt, satis
sit & ad caelum illuminandum, et ad
aēra, ut etiam toti terrae marique collu-
ceat. Nam cum ad omnem celi partem
pertineant & in ortu, & in occasu, et
in meridie, undiq; aequales eiusdemque
magnitudinis hominibus apparent. Id
quod maximam & euidētem fidem
facit eorum immensa magnitudinē

cum terra moles tam longē & latē pa-
tens, nihil eis afferat, quo maiores aut
minores esse videantur. Nam cum ea
quae longis intervallis distant, minora
quodā modo videamus, ea quae quo pro-
pius accedimus, eo maiora inueniam⁹:
tamen neminem ad solem alio propius
accedere, neminem longius alio abes-
se, sed paribus semper intervallis omnes
qui omnes terrae partes incolunt, ab eo
distare hinc intelligi licet, quod & In-
di, & Britanni eum semper aequalem
vident⁹. Neque enim solis qui ad or-
tum eius pertinent, cum occidit: ne-
que iis qui ad occasum spectant, cum
oritur, minor videtur: nec verō cum
medium caelum attingit, alium se v-
trorūque aspectui ostendit. Sed caue-
ne te id quod videtur in errorem im-
pellat, ut quia pedalis videtur, tan-
tulum eum esse existimes. Contrahi e-
nim solent & minora videri ea quae
magna sunt, cum longe videntur,

IN HEXAEMERON

propterea quod acies oculorum ad interiectum locum non possit peruadere, sed quasi absumpta sit interuallis locorum, sic paruam sui partē eis quae in se cernendi sensum cadunt offundit. Quare aspectus noster q̄ infirmus paruusq̄ est, fecit, ut parua ea esse quae videtur, opinaremur, cum imbecillitatem suam ad res oculis propositas contulit. Itaque si aspectus mentitur, certē non est verū in eo iudiciū. Redeant tibi in mētem ea q̄ tibi acciderūt, tū tibi ea quae dixi vera esse persuadebis, si quādo ex altissimi montis cacumine subiectū capū vidisti, quātula tibi videbātur aratra, q̄ breues aratrices, nōne tibi fornicarū specie praese ferebāt? Quod si etiā ē specula quae ad vastū mare spectaret aspexisti, quātula quae so tibi maxima insula videbatur? quantula verō oneraria naues, q̄ passis cadidis velis caeruleo mari ferebantur? an nō speciem columbae minorē tibi praebant, idque ob eam causam quod, ut

ORATIO VI.

89

dixi, aspectus ipse crasso aere dissipatus & imbecillus factus, earum quae videntur certam notitiam comprehendere non potest. Iam vero altissimorum etiam montium praeruptas valles rotundas leuēque aspectus denunciat, quod in id solum quod eminet, irrumpat, & incurrat, in concauitates autem interiectas aciem suam propter imbecillitatem non possit intendere. Ita ne corporum quidem figura cuiusmodi sint, obseruat, sed rotundas esse quae quadratae sunt turres, indicat. Ex quibus perspicuum est, aspectum non exploratam et certam, sed perturbatam atque confusam ex longis interuallis rerum notitiam percipere. Quapropter magnum est lumen, ut scripta diuina declarant, & infinitis partibus inani, quam videtur. Atque etiam hinc perspicue intelligere potes, quanta sit magnitudine, quod cum multitudine infinita in caelo stellae sint, tamen earum vniuersarū

IN HEXAEMERON

lumen nocturnas tenebras dissipare non potest: solus autem hic sol, simulq; in finientem orbem emergit è tenebris, atq; adèd cum ortum suum modo appropinquare denunciat, antè etià quàm in terram omnino lumen suum ex cælo mittat & fundat, tum tenebras expellit, tum stellarum lumen obscurat, tum crassum hunc & offusum terræ aëra dissipat atque diffundit. Ex quo venti prima luce, & rores cum serenum est cælum in terram influere solent. Cum porò tanta sit moles terræ, quo tandem pòtèto eam totam puncto temporis illuminare posset, nisi lumen suum ex se suoque orbe maximo funderet? hinc tu velim effectoris sapiètiàm perspicias, quod ei calorem huic interuallo aptum, & accommodatum dedit. Tantus est enim eius ardor, ut neque propter nimium magnam copiam terram exurat, neque propter nimium parvam frigore eam obrigescere, & infœcundam esse pa-

ORATIO VI.

90

tiatur. Eadem etiam te de luna subeat cogitatio. Est enim eius etiam magna moles, & secundum solem lucidissima. Non tamen semper sub aspectum eius magnitudo cadit, sed interdum orbis eius plenus atque perfectus est, interdum deficere atque imminui videtur, dum altera parte id quod deficit, ostendit. Nam & augetur alia ex parte obscuratur, & alia eius pars deficiendo occultatur. Sed incredibilem sapientiæ architecti rationem & providentiæ hæc figurarum mutatio declarat. Hanc enim eo instituit, ut rerum humanarum naturam evidenti exemplo non stabilem esse cognoscerem, sed alias esse quæ cum non essent in lucem proferrentur, alias esse quæ ad statum suum pervenerunt, & summam crescendo mensuram suam expleverunt: quæ rursus paulatim imminuntur, intereunt, atque tandem in nihilum occidunt. Ita ex his quæ in luna cernim, nostrarum rerum conditione discim inq;

IN HEXAMERON

mus: & cum mutationis rerum humanarum sensum accipimus, docemur, non extolli rebus prosperis, non gloriari potentia, non extolli incertis opibus, carnem quæ interitura sit contemnere, animo qui immortalis sit consulere, & providere. Quod si te luna offendit, & parvis detractionibus lumen amittit, maiorem tibi ægritudinem animus asferat, qui cum virtutem adeptus est, illam eam amittit negligentia, tum nunquam in eadem constitutione permanet: sed crebro propter inconstantiā mutatur. Verè enim illud dictum est, Inspiciens ut luna mutatur. Quinetiam animantium institutioni, alijsq; quæ ex terra gignuntur, non mediocrem ex lunæ mutatione commoditatem asferri existimo. Aliter enim cū luna decrescit ac senescit, aliter cum crescit afficiuntur corpora: nam cum imminuitur, tenuia & inania sunt: cum crescit & ad perfectionem adducitur, ea rursus augescunt:

ORATIO VI. 91

quod humorem quēdam calori admixtum clam in fundum inserat. Hoc declarant tum ij qui sub Luna et dio dormiunt, quorum capita nimio humore complentur, tum carnes animantium quæ recēs mactata sunt, q̄ quidē lunæ appulsu cito corrumpuntur: tum animalium cerebra, tum ostrea & conchilia, tum arborum medulla, quæ omnia nunquam posset luna sua mutatione vertere, nisi quid esset immensum, ut scripta diuina testantur, & vi excelleret. Atque etiam aeris impulsiones lunæ mutationes imitantur: id quod declarant turbines, qui cum primum luna in sinus se format, etiam in summa cæli serenitate, & ventorum tranquillitate, repente ita violenti oriuntur, ut nubes in se magno impetus incurrant: tum Euripi accessus & recessus, tum Oceani ætus, quos lunæ motu constanter gubernari accolæ compererunt. Euripus enim & accessus, & recessus

IN HEXAEMERON

suos habet in aliis lunæ figuris: in eius autem ortu ne tantillum quidem tēporis quiescit, sed ppetuo pulsū agitur, dum rursus illa emergens, consequentiā quandam accessui, & recessui præbeat. Mare autem Oceanum æstus habet nūc recedendo, nunc accedendo, quasi lunæ contrario impulsu retro ac ponē feratur, ac rursus eiusdem placido instinctu in suum locū trahatur. Hac habui quæ de luminum magnitudine, eorūq; in situtione dicerem, ut ne syllabam quiddem verborum quæ diuino afflatu scripta sunt, inanem docerem. Quamquam nihil ferē pro dignitate attigit oratio. Itaque quoniam is demum ratione multa excogitare potest quæ ad solis & lunæ magnitudinem ac differentiam pertinent, qui diligenter eorum vultus atque proprietatem exquisierit: iure infirmitas nostra reprehendi accusariq; debet, ut ex nostra oratione maxima opera æstimentur: sed ex paucis quæ com-

ORATIO VI.

92

memorata sunt, apud vosmetipsos quæta sint quæ prætermisim⁹, reputetis. Noli igitur oculis lunam metiri, sed ratione quæ multo certius & accuratius quam oculi exquirat exploratq; veritatem. Fabulæ quædam & ineptiæ ridiculæ ab aniculis temulētis traditæ sunt lunam quibusdam carminibus à sua sede dimotam in terram deferri. Quo tandem pacto veneficorū carminibus dimoueri possit, quam fundauit altissimus? Quis verò locus anulum illam cepit? Vix ex parua re eius magnitudinem deprehendere? Cum omnes quæ in hac rerum vniuersitate sunt vrbes maximis locorum intervallis inter se disjunctæ viis quæ ad ortum directæ ferūt, æqualiter lunæ lumen recipiant, profecto nisi omnibus è regione responderet, is quæ in angusto loco sita sunt rectis lineis ad perpendicularum, omnino colluceret, alius quæ eius latitudinem fugerent radios in obliquū distractos lumenque

IN HEXAEMERON

mitteret. Quod quidem in lucerna do-
mi animaduerti licet, quam cum plu-
res circumfundunt, umbra eius qui e re-
gione stat, in rectum porrigitur, reliqua
autem in partem vitraque inclinant.
Ita nisi immensus esset luna ambitus,
non aequè omnibus e regione responde-
ret. Cum enim in æquinoctio oritur, ita
y qui sub vrsa conuersionibus partem
eam incolunt quæ frigore riget, quam
y qui in concavis altitudinibus meri-
diano solis calore vsti proximi sunt, æ-
què ea participant. quibus omnibus
quoniam quasi aduersa insistit, profe-
cto sua magnitudinis dat documentum
certissimum. Quis igitur iam contradi-
cet, non immensum esse eius corpus, quod
tantis atque eiusmodi intervallis ada-
quatur? Ac de solis & luna magnitu-
dine hactenus. Nobis autem qui mentis
rationemq; dedit hoc etiam largiatur,
ut & ex his quæ minima fabricauit,
magnam dei sapientiam intelligamus.

ORATIO VI.

93

& ex magnis maiores notiones artifi-
cis comprehendamus. Quamquam sol
& luna instar culicis & formicae
sunt, si cum effectore conferantur. Ne-
que enim fieri potest ut ex his maiesta-
te diuina dignam horum omnium no-
ticiam animo comprehendamus, sed sa-
tis est, si ad paruas quasdam notitias,
quemadmodum minutissimi cuiusque
animantis atque herbae, sic horum du-
ctu progrediamur. Verum his quæ dicta
sunt contenti simus, gratiasque aga-
mus, ego ei qui mihi exiguum hanc di-
cendi facultatem dedit, vos ei qui vos
spirituali pabulo pascit, qui hodierno e-
tiam die quasi hordeaceo quodam pa-
ne nostræ orationis ieiunitate aluit: at-
que utinam vos semper alat pro fidei
portione, deique vobis aperte spiritum,
lesu Christi domini nostri nomine,
quem gloria & potentia sempiterna
consequatur.

IN HEXAEMERON

2^a Homelia siue oratio septima,
de reptilibus.

ET ait deus: Educant aqua reptilia
animarum videntium secundum gen-
suu. Luminibus iam institutis deinceps
aqua piscium omnis generis multitudine
ne complentur: ut etiam hac vniuersa
pars ornatu suo distingueretur. Nam
cum terra ex suis satis & arboribus or-
natum accepisset: celumque stellaru flo-
res, & quasi geminorum oculorum ad-
eum magnoru luminum coniunctione
decoratum esset: reliquum erat ut aqua
suis ornatus redderetur. Itaque ut pri-
mum imperium venit, & amnes, &
lacus, magnam piscium copiam in suo
quicque genere profuderunt: & mare
omnia nantium genera protulit in lu-
cem. Nec vero ea pars quae caeni plena
erat, inanis expersque fuit eius commo-
ditatis & muneris quod ei tribuit re-

ORATIO VII.

94

rum molitio. Nam & rana, & mu-
liones, & culicæ ex eis emerferunt,
praefertim cum praeteritorum ea quae
etiam nunc cernuntur, fidem faciant.
Sic aqua omni necessitatem pariendi
imperium effectorem imposuit, & quo-
rum ne genera quidem nemo enume-
rare posset, eis vitam qua statim
dauce munere fungerentur, atque na-
rent, magna & incredibilis dei vis
largita est, ita tamen, ut cum impe-
rio ingenerata sit aquis gignendo =
rum animantium facultas.

Educant aqua reptilia animarum vi-
uentium. Nunc primum animatum
& sensus particeps animal oritur.
Stirpes enim & arbores etsi viuere
dicuntur, propterea quod vim ad a-
tendum & augendum aptam ha-
bent: tamen nec animalia sunt, nec a-
nimata. ob eamque causam dictum est,
Educant aqua reptilia. Omne quidem
animal innatas, & qd in summa aquis

IN HEXAEMERON

notat, & quod in fundo aquam secat, in eorum est genere quæ repunt, cum ad aquam quasi domum naturalem ferantur. Quamquam autem cum quadam pedibus gradientia animantia in aquatilibus habentur, tum vel maxime ea animantes quæ ancipites sunt, et in utraque sede viuunt, ut vituli marini, ut crocodili, ut fluuiatiles equi, ut rana & cancri: eis tamen magis nandi vis attribuitur. Ob eamque causam dictum est, Producant aqua reptilia. Quod tandem genus his paucis verbis prætermisum est, quod non comprehensum sit imperio faciendæ molitionis: non ea quidem quæ viua pariunt, ut vituli marini, delphini, torpedines, cateraque eiusdem generis, quæ Cartilaginata dicuntur, non ea quæ oua pariunt, cuiusmodi sunt fere piscium genera omnia, non ea quæ squamis, non ea quæ testa teguntur, non ea quæ brachia habent, neque ea quæ iis carent.

ORATIO VII.

95

Ac imperium quidem, paucis verbis, aut potius nullis comprehensum est, solaque est voluntarij inclinatio & impetus: multiplex autem imperij sententia, tot complectitur, quot sunt piscium inter ipsos propria & communia: quæ omnia si quis subtiliter & accurate persequi velit, similiter faceret, ut si omnes maris fluctus enumerare, aut a quam vase metiri institueret. Producant aqua reptilia. In his sunt marini pisces & qui littora appetunt, & qui submersi in aqua viuunt, & qui ad saxa adhaerescunt, & congregati, & soluiagi, cete, immanes & minutissimi. Eadem enim vi eodemque imperio tum magni tum minuti in lucem editi. Producant aqua. Tibi eam quæ eis cum aqua est natura exponit coniunctionem. Itaque pisces si paulum ab aqua separentur, intereunt: quod respirare non possint, ut hunc aerem trahant. sed quod terrenis animantibus aer est,

id aquatilibus est aqua. Cuius causae
perspicua est & euident. Nobis enim in
pulmonibus inest quaedam similis spogii
mollitudo & raritas, quae pectoris dilata-
tione spiritum haurientes, calorem no-
strum insitum & naturalem tum tem-
perant tum refrigerant. In illis autem
branchiarum, quae aquam hauriunt et
exhauriunt, tum contractio tum dilata-
tio respirandi locum obtinet. Iam piscium
sua est & propria sors, sua natura,
sua & ab aliis distincta victus ac vi-
tae ratio: hinc nec mansuescere ullum
nantium animantium potest, nec ab ho-
minis manu omnino se contrahi pati-
tur. Producant aquae reptilia anima-
rum in suo quicque genere viventium.
Vniuscuiusque generis principia nunc
quasi semina quaedam naturae in lu-
cem proferri iubet, eorum multitudi-
nem quae successionem perpetuarent,
deinceps procurat, cum & auferere
ea, & multiplicari oportebit. Aliud

genus est eorum quae silicium duritia
teguntur, in quo sunt genere conchae,
pectines, testudines fluuiatiles, turbi-
nata, & ostrearum genera innume-
rabilia. Aliud praeterea genus est eo-
rum quae crusta teguntur, ut carabi,
canceri, & quae sunt generis eiusdem.
Aliud est etiam genus eorum quae
mollia vocantur, quorum caro tene-
ra est ac mollis, ut polypi, & sepia &
alia eiusdem generis. Horum rursus
sunt innumerabiles differentiae. Dra-
cones enim & muranae, & anguillae
quae in caenosis fluminibus & pa-
ludibus gignuntur, ad eorum repen-
tium quae pestiferum virus iactant,
quam ad piscium naturam propius
accedunt. Aliud etiam genus est
eorum piscium qui oua, aliud eo-
rum qui animalia pariunt. Animal
pariunt mustellae, & ad canicu-
lorum similitudinem accedunt, at-
que omnino y omnes qui Cartila-

ginati vocantur. Itemque cetarij pluri-
mi animalia pariunt, ut delphini, ut
vituli marini, quos quadam de causa
aiunt catulos suos etiam tum tenellos
iterum receptos ventre gestare. Produ-
cant aqua secundum genus. Aliud ge-
nus est magnorum, aliud minutorum
piscium. Rursus piscium alia sunt infi-
nita dissimilitudines in suum quaque
genus distributae, quorum & nomina
propria, & passus diuersus, & figura
& magnitudo, & carnes inter se dis-
tinctae sunt, atque in aliis atque aliis
generibus reponuntur. Quis tandem
thynnorum obseruator, generum dis-
ferentias nobis enumerare possit? etiam
si eos ferunt in magna piscium turba
etiam numerum indicare. Quis verò eo-
rum qui ad litora & oras consue-
runt, nobis possit omnium historiam ac-
curate exponere? Alia genera narrant
qui in mari Indico piscantur, alia qui
in Aegyptio sinu, alia in insularum

incola, alia Mauri. Sed omnia tam mi-
nutorum genera quam grandium, pri-
mum illud imperium, & quae nulla o-
ratione exprimi possunt vis illa in lu-
tem protulit. Multa sunt eorum viuen-
di genera, multa ad generis vniuscuius-
que conseruationem, et perpetuitatem.
Multi enim pisces non incubant ut a-
ues, multi nidos non construunt. Mul-
ti nullam curam in educandis suis ad-
hibent, sed aqua cum ouum recipit, fo-
uet atque excludit. In vnoquoque eo-
rum genere successio perpetua & im-
mutabilis manet, nec cum alia natura
miscetur. Neque enim ut in multis ter-
restribus, aut nonnullis auibz, quae ge-
nus adulterant, sic in piscibus generis
confusio reperitur. Nihil in piscium ge-
nere dimidia ex parte dentibus arma-
tum est, ut apud nos bos & ovīs. Ne-
que enim ullus piscis ruminat, prae-
ter scarum, ut quidam tradit. Omnibz au-
tem dentes dati sunt extrema parte

EN HEXAEMERON

præacuti, ut ne diuturna confectione cibus delaberetur. Futurum enim erat, nisi cito diuisus in stomachum mitteretur, ut dum paulatim conficitur, in aquam efflueret. Piscibus autem alius alius pro suo cuiusque genere pastus est datus. Alij enim limo victitant, quidam alga, nonnulli in herbis quæ in aquis nascuntur, plerique etiam alij alios vorant, ac minutissimus quisque maximo pabulum est. Quid si forte accidat, ut is qui minore superior fuit, alterius præda fiat, in unum extremi ventrem uterque delabitur. Quid nos tandem aliud agimus, dum dominati & seruitute oppressos inferiores tenemus? Quid à postremo pisce differt is, qui improba diuitiarum cupiditate incensus inopes, in insatiabilem & infinitam auaritiæ suæ voraginem & quasi Charybdim ingerit & occulit? Ille pauperis opes occupauit, at tu hunc nactus, eius opes

ORATIO VII.

98

omnes tuis addidisti. Ita & eum qui iniuriam fecit in facienda iniuria, & auarum auaritia superauisti. Vide ne te idem finis qui pisces, maneat, ut habemus, aut nassa, aut etiam rete. Nam nos quoque ut multa nefaria in vitæ gesserimus, at certe vltimum supplicium non vitabimus. Iam verò quoniam in imbecilli bestiola magnam ego astutiam dolūque perspexi, nolo tibi veteratorum fraudes proponas ad imitandum. Cancer quidem ostreum appetit, sed eius carnem propter tetram quæ tegitur, perdifficiliter capere & innuadere potest. Eius enim carnis mollitudinem ita valido operculo & quasi vallo natura muniuit: ex quo & ego & de quorū id est, testacei operculi animal, dicitur, ut cum duæ illæ concauitates inter se aptæ & copulatæ ostreum concluserunt, nihil omnino efficere serrata canceri brachia, nihil contra moliri possint. Quid ergo facit?

IN HEXAEMERON

Cum ipsum in locis tranquillis cupide
calesceri animaduertit, & ad solis ra-
dios conchas suas aperire, tum demum
clam calculo iniecto eas quo minus oc-
cludat, impedit. Sic quod vi sua minus
poterat, id astutia inuenit. Atque hic
dolus est eorum quæ muta sunt, & ra-
tionis expertia. Ego autem nolo te eam
parandorum opum rationem & in-
dustriam, quæ cancrorum est propria,
imitari, ut à proximorū iniuriis te ab-
stineas. Eiusmodi est is qui cum fraus
defratrem adit, & in proximos rebus
eorum aduersis impetum facit, alienis-
que incommodis letatur. Noli eorum
facta imitari, quos vita condemnat.
Tuis opibus contentus esto. Paupertas
quæ se ipsa verè contenta est, nec quid
amplius desiderat, temperantibus om-
ni abundantia præstantior est. Polypi
dolum & furtum non præteribo. Is
quodcumque in saxum adhaeserit, eius
colorem imitatur & obtinet: ut multi
piscis improuiso nantes in polypum ut

ORATIO VII.

99

in petram incidunt, eiusque veterato-
ris præda fiant. Moribus similes sunt ij
qui semper eos adeunt qui potestate &
imperio valent, seque pro rerum &
temporum ratione ita accommodant,
ut in proposito & sententia nunquam
permaneant, sed alios atque alios se ge-
rant. Apud temperantem temperan-
tiam laudant: apud intemperantes in-
temperatè viuunt & pro cuiusque ar-
bitratu & libidine mutant sententiam.
Hos profecto tales homines vitare dif-
ficile est, eorūque mala cauere, pro-
pterea quod in illa religionis specie &
simulatione summa lateat improbitas.
Hes mores lupos rapaces appellat Do-
minus, qui ouium speciem præ se fe-
runt. Fuge tu varios & multiplices
mores, persequere id quod verum, syn-
cerum, & simplex est. Serpens varius
erat, ob eamque causam supplicij causa
sententia dei iussus est serpere. Iussus aut mi-
nime fictus simulatusque est, qualis se iacob
pstitit: ob eamque causam eos qui simpliciter

IN HEXAEMERON

morib⁹ præditi sunt, dominus in domo collocat. Hoc illud est mare magnū & amplū, hic repentium animalium infinita multitudo, parua animantia cum magnā. Sed tamen in eis insignis est quædam & circūspecta prudentia. Neque enim pisces tantum accusare possumus, sed in eis sunt quædam imitatione dignissima. Nam singula piscium genera sibi accommodata regionem ita distribuunt, ut alij in aliorum possessione impetum non faciant, sed suis quisque terminis & finibus se continet. Geometra aut architect⁹ nullus apud eos adificia designavit & distribuit, non muri eis circumdati sunt, non certi fines dati, sed quod cuique conducebat, id eis sine labore nascitur. Nam hic quidem finis nonnullis piscium generibus, ille aliis res ad viuendum necessarias suppetit. Quorumque hic rerum magna est copia, ea apud illos nulla sunt. Nullus eos mons præacutus cacuminibus disjunct

ORATIO VII.

100

git aut separat, non amnis eorum transitum impedit, sed lex est quædam naturæ, quæ æqualiter pro cuiusque indigentia, regionem in qua viueret inter eos diuidit. Nos autem num eo simitamur? Qui imitemur, cum æternos fines, quos patres nostri posuerunt, transiliamus? Terram secamus, domos & agros coniungimus, ut eos proximis detrahamus. Tenent grandes & immensi pisces eam quam ipsis natura definiuit regionem, eis mare dedit quod nemo incolit, in quo nulla est insula, cui nulla continens quasi è regione opposita est. Itaque in nauigabile est, nec vlla unquam visendi cupiditas, nullus usus nautas impulit, ut ei se auderent committere. Illud inquam occuparunt grandes pisces, qui magnitudine altissimos montes exæquare videntur, ut narrant ij qui videntur, in eoque quasi intra suos fines ita se continent, ut nec insulas, nec

IN HEXAEMERON

maritimis urbibus perniciem aliquam
asserant. Ac unumquodque piscium
genus tanquam in urbibus aut vicis
aut veterib⁹ patris, sic in eis maris par
tibus quæ illis constituta sunt, habitat.
Sunt autem nonnulli qui quasi de com
muni omnium consilio & sententia ex
tra terminos suos egrediuntur, omnes
que uno consensu abeunt. Cum enim
tempus cōceptus venit, alij ab alijs par
tibus migrant, communique natura le
ge excitati, ad mare Septentrionale con
tendunt. Ac videre licet eos tum cum
ascendunt, quasi quendam fluxum co
pulosos per Propontidem, in Euxinum
mare delabi. Quis eos impellit? quod re
gis imperium? quæ tabula in foro pro
posita imperium exponunt? qui deniq;
eos in peregrina & longinqua loca du
cit? Vidēsne diuinam legem omnia im
plentem, & ad minutissima quæque
animantiū pertinentem? Pisci legi di
uina non repugnat, & nos homines sa

ORATIO VII.

101

lutaria instituta & documēta nō feri
mus. Noli pisces quia muti sunt & ra
tionis expertes contemnere omnino, sed
time, ne tu qui diuinis legibus resistas
magis expers quam illi rationis esse vi
deare. Audi pisces tantum non vocem
mittentes, cur hoc faciant. Nos hoc tā
longinquum iter propter generis no
stri perpetuitatem ingredimur. Non
rationis ipsi sunt participes, sed eis lex
natura constans & immutabilis data
est, quæ id quod agendum est, præscri
bit. Confluamus, inquit, in mare quod
ad Septentriones spectat. Eius enim a
qua una ex omnibus præstat dulcedi
ne. Nam quoniam sol paucos dies illud
collustrat, eius dulcedinem totam suis
radijs non elicit. Pisces autem marinos
rebus dulcibus delectari, hinc sciri po
test, quod sæpe in fluuios commeant,
& procul à mari deferuntur. Ob eam
que causam Pontum cæteris sinibus an
reponunt, quod ad paricendum & ad

IN HEXAEMERON

fetum educandum sit accommodatum. Cum autem satisfactum est cumulate ei negotio quod illuc eos traxerat, tum uniuersi domum reuertunt. Quæ autem eos causa impellat, age à mutis ipsis audiamus. Vadosum est, iniquiunt, mare septentrionale, & resupinum patet ventorum iniuriis, & pauca habet litora, atque oras præaltas. Itaque ex alto venti & procellæ ortæ, facile ipsum exagitant, ut etiam inter undas arena mixta fluitare videatur. Quinetiam hyeme multis magnisque qui eo insuunt amnibus augeatur. Quocirca cum æstate quantum satis erat, sese in ea oblectarunt, rursus hyeme alti repetunt amœnitates, eaque loca quæ solis radiis patent, declinatogue septentrionali mari, quod ventorum procellis & tempestatibus infestum est, ad eos sinus delabuntur, qui minor vi ventorum impelluntur. Vidi ego hæc, & dei in omnibus sa-

ORATIO VII.

102

pientiam admiratus sum. Si animantia rationis expertia salutis suæ consilium, eamque timent, & pisces quid expetendum sit, quid fugiendum intelligit: quid nos afferemus, qui & rationis sumus participes, & legem præcipricem habuimus, & promissis impulsuimus, & spiritu docti atque instituti? Præterea pisces qui longius à rationis motu abhorrent, res suas recte & ordine gerunt. Siquidem rerum futurarum quædam habent providentia: nos autem propter rerum futurarum desperationem in pecudû voluptate totum vitæ tempus conterimus. Piscis totum vitæ obit, ut aliquid quod pdesse possit, inueniat, quid tu dicturus es qui vitam in ocio & torpore degis? Atqui ocium initium est & fons vitiorum omnium. Nemo ignorationis excusatione utatur. Ratio nobis à primo ortu insita est, quæ rebus in quæ bonæ sunt, nos conciliat, ab alienatque à contrariis.

IN HEXAEMERON

Non discedam ab exemplis piscium,
quandoquidem ea nobis proposita sunt
ad considerandum. Audiuero à quo-
dam qui mare accolebat, cum diceret
marinum Echinum, minutum omnino
& nullius precy animal, plerunque
tranquillitatis & tempestatu nauigan-
tibus esse indicem. Eum enim comme-
morabat cum ventorum tumultus præ-
sens erit calculi quenda et lapilli in-
signis magnitudinis arripere solitum,
atque in eo quasi in anchora valide in-
niti, ne facile fluctuum impetu deiiciatur,
quod cum nauta vident, prænoscent
futuram ventorum procellarumque tem-
pestatem. Nemo astrologus, nemo ma-
thematicus qui ex stellarum ortu aeris
& ventorum tempestates notat, Ech-
inum hæc docuit, sed maris ventorum-
que dominus in paruo etiam animali
evidens magnæ suæ sapientiæ vestigi-
um impressit. Nihil est omnino quod non
in dei providentiam & curam cadat.

ORATIO VII.

103

omnia oculus qui nunquam dormit, in-
tuetur, omnibus adest & præsens est,
& quod cuique commodum est ac sa-
lutare suppetat. Si deus Echinum à
suo conspectu liberum esse non fuit, an
non tua intuetur? Viri diligite uxores:
quod si profugi et alienati inter vos in-
nuptiarum societatem communionem-
que convenistis, naturæ vinculum iu-
gumque quod laudi ducitur, alienorū
sit coniunctio. Vipera infestissimum ani-
mal eorum quæ serpunt, cum marina
murena congregitur, sibiloque se adesse
significans, ex profundo eam ad concu-
bitum euocat. Hæc autem morem ge-
rit, & cum venenata bestia copulatur.
Quorsum hæc spectat oratio? ut intelli-
gamus si durus & feris moribus sit vir
cum esse uxori ferendum, nec coniugium
vlla ex causâ dirimendum. Obiurgator
est, at vir: vinolentus, at naturæ lege
coniunctus. Durus & morosus, at iam
membrum tuum est, atque omnium

prestantissimum. Audiat etiam vir-
monitionem quæ ad ipsum pertinet. Vi-
pera virns euomit quod vreatur, ne
careat concubitu: tu animi inclemen-
tiam & inhumanitatem ne concum-
bas, non depones? In aliam etiam no-
bis utilitatem affert viperæ exemplum,
quod adulterium quoddam est naturæ
viperæ atque murenæ concubitus? Di-
scant igitur ij. qui in aliena coniugia
inuadunt, cuiusmodi bestię sint simi-
les. Num hoc mihi propositum est, om-
ni ex parte instituire Ecclesiam. Lu-
xuriosorum perturbationes & terre-
nis & marinis exemplis ad mediocri-
tatem reuocentur, atque contrahantur.
Hic me dicendi finem facere tum
corporis infirmitas cogit, tum tempus.
Multa enim p̄terea admiratione digna
eorum causi qui attentè studio seq̃ an-
diunt, de iis quæ in mari nascuntur, &
de ipso mari commemorare possum, ut
aquam in sal cogi atque concrefcere.
Prestantissimū lapidem corallium her-

bam esse in mari, quæ cum in aëra ela-
ta sit, ad lapidis diuitiem perueniat. In
ostreo exiguo animali à natura insitū
esse lapidem magni precij margaritā.
Quæ enim regum thesauri capiunt, ea
in litoribus, in locis maris saxosis, &
confragosis rupibus, dissipata, ostreo-
rum intimis visceribus concluduntur.
Hoc etiam possum dicere, aureum vel-
lus pinnas alere, quod pictor nemo imi-
tatus est: conchas regibus purpuram
largiri, quæ etiam flores pratorum co-
loris bonitate vincunt. Educantur a-
quæ. Quid non eorū quæ necessaria sunt
extitit? quid non eorū quæ habentur in
precio, suppeditatū est ad vitā? partim
ad vsum hominū, partim ad rerū mira-
bilū quæ creata sunt, cōtemplationē alia.
terribilia et horribilia, quæ nostrā igna-
tiā erudiant. Fecit de cete grādia. Nō
quæ maiora sunt squilla et mana, ob eā
causam magna dixit: sed quæ altissimis
motib⁹ magnitudine corporis exaquantur.

IN HEXAEMERON

quandoquidem saepe etiam insularum
speciem praebeant, cum ad summam a-
quam nando appropinquant. Atque
haec tanta non in locis petrosis, nec in li-
toribus habitant, sed mare id quod
Atlanticum vocatur, incolunt. Cuius
modi animalia ad metum & admira-
tionem nostram extiterunt. Quod si
quando audisti maximas etiam naues
velu & remis concitatas echeneidem
pisciculum ita facile sitisse, ut immobi-
les diu maneant, quasi stirpes in mari
egerint, an non in hac etiam bestiola po-
tentiae auctoris documentum perspicitur.
Nam non solum gladij, ferrae, canes, ha-
lena & Xygana terrorem asserunt, sed
etiam turtur marinae idque mortuae
aculeus, & lepus marinus non minus
admirabiles sunt, qui celerem eumque
necessarium interitum asserunt. Sic te
vniuersitatis huius effector vigilare
vult in animantibus omnibus, ut Dei
humanitate fectus eorum iniurias vi-

ORATIO VII.

105

tes. Sed enim cum ex profundo emerge-
mus, in continentem confugimus. Ete-
nim cum alia ex aliis molitionis mira-
cula nos occupent, orationem nostram
quasi undas quasdam perpetuis & con-
nexis vorticibus, in profundum demer-
gunt. Quamquam autem mirari possum,
nisi mens & ratio nostra maioribus
miraculis continentis occupata, rursus,
ut est apud Ionam, in mare delabatur:
tamen mihi videtur oratio cum in sex-
centa miracula delapsa sit, prouecta
esse longius, idemque ei contigisse quod
nauigantibus, qui cum navigationem
modo nullo & meta desinierint, saepe
quantum decurrerint nesciunt. quod
quidem nobis vsuuenisse videtur, pro-
pterea quod per harum rerum molitio-
nem excurrente oratione, multitudinis
vorum quae dicta sunt sensum non acce-
pimus. Quod si gratum fuit hoc praecla-
rum spectaculum, seruatorumque auri-
bus iocunda fuit magnarum mirabi-

IN HEXAEMERON

lūmque rerum quos domini gesserunt, expositio: hic orationem quasi soluiamus, expectemur; lucem, ut reliqua persequamur. Surgentes autem omnes gratias agamus pro iis quae dicta sunt, & ut ea quae restant perficiantur, postulemus. Faxit autem deus, ut vos et in capiendo cibo ea narretis omnia quae nos vobis tum mane, tum vespere, dicendo exposuimus: & dum de his cogitatis somno oppressi, diurna letitia etiam dormientes persuamini: ut vobis dicere liceat, Ego dormio, & cor meum vigilat, medians die ac nocte in lege Domini. Cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Oratio VIII. de volucribus,
& aquatilibus.

ET dixit deus, Producat terra animam viventem secundum genus, quadrupedia, & serpentina, & bestias secundum

ORATIO VIII. 106

genus. Et factum est ita. Imperium quod dicitur & ratione progreditur, additum est, suumque ornatu etiam terra est consecuta. Illic, producant aquae serpentes animarum viventium: hic, producat terra animam viventem. Num animata terra est? & stultissime Manichaeis aliquid loci relinquitur, quod terra animata inducant? Non quando dixit, producat id quod ipsi insiti erant, in lucem protulit, sed qui praecipit, etiam vim edendi ei largitus est. Non enim cum terra audiuit, Germinet herba virentem, & lignum fructiferum: herba quam occulta et latente habebat, extulit, nec palmam, aut quercum, aut cypressum, in intimis partibus abstrusas in lucem edidit: sed diuinus sermo, natura eorum est quae sunt. Germinet: non quod habet proferat, sed quod non habet accipiat dei benignitate, qui dat vim operandi. Sic etiam nunc producat terra animam, non insitam quidem, sed eam quae ipsi data est dei munere per imperium. Pra-

IN HEXAEMERON

sereis eis repugnat oratio. Si enim animam efflavit terra, seipsa anima privavit. Sed eorum nuge detestabiles hinc perspicui possunt. Quid ita aqua serpentes animarum viventium edere iussit sunt, terra autem animam viventem? Nantium quidem animalium naturam imperfectam quodam modo vitæ participare ratione duce esse intelligimus, propterea quod in aqua quæ crassa est, degant. Nam & auditus eis datus est infirmus, & imbecilles oculi qui per aquam vident. Nec memoria eorum est, nec visum, nec consuetudinis sensus ullus. Ob eamque causam verba illa quodam modo indicant vitam aquatiliam, quæ quasi carnalis est, motionum animi habere principatû. In terrenis autem bestiis, quod earum vita sit perfectior, animus omnem principatum obtinuit. Nam & sensus eorum integriores sunt & acres celerisque rerum quæ adsunt notitia, & in plerisque quadrupedibus

ORATIO VIII. 107

præteritarum acris viget recordatio. Itaque in nantibus quidem corpora animo prædita nata sunt in rerum motione. Serpentes enim animantes animalium vivetium edita sunt ex aqua. In terrenis autem animi qui corpora gubernent, ut fierent, imperatum est, & plus vitalis facultatis ea quæ in terra degunt, sint adepta. Esi enim expertes rationis sunt terrena bestia, tamē una quæque ea quam natura dedit, voce permulta eorum quæ animus patitur indicat. Nam & gaudium, & dolorem, & consuetudinis notitiam, & ei bi indigentiam, & eorum qui una paſcuntur, disunctionem & sexcentas affectiones sono significant. Nantes autem bestię non solum mutæ sunt, sed mansuescieri & doceri non possunt, nec aptæ sunt ad omnem vitæ causam hominibus societatem. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. At pisci nunquam altorem agno

IN HEXAEMERON

scit. Intelligit consuetam vocem asinus, nouit viam quam saepe ingressus est, & aliquo in loco etiam ducem se erranti homini interdū prabet. Animal autem huius acres aures alia bestia terrestris nulla habere dicitur. Camelorū autem iniuriarum recordationem animum ferocem, diuturnamque iram q̄ piscis imitari potest? Quondā aliquando Camelus male tractatus cū lōgo tempore animū retinisset, dato tempore, iniuriā ultus est. Audite iracundi qui malorū memoriā vt virtutē segmini, cuius sitis similes, cum offensione proximorū quasi scintillā quandam in cinere, eatenus in animis reponitis, quoad data facultate, tanquā flammā aliquā animū incēdatis. Producat terra animā viuētē. Cur terra animā viuētē profert in lucē? vt animi bestia et hominis discas dissimilitudinem: paulo post quomodo hominis animus constiterit intelliges. Nūc audi de eorū animo q̄ sunt

ORATIO VIII. 108

rationis expertia. Quoniam vt scriptū est, omnis animalis animus, est eius sanguis, sanguis autem cōglobatus, in carnem verti solet, & caro cum corrupta est, in terram occidit, iure mortalis est animus bestiarum. Producat igitur terra animā viuētē. Vide consecutionem, animi & sanguinis, sanguinis & carnis, carnis & terrae. Rursusque retexens eadem regredere à terra in carnem, à carne in sanguinem, à sanguine in animum: tūque animum bestiarum terram esse inuenies. Noli putare eum fabrica corporis ipsorum esse antiquiorem: nec post corporis interitum remanere. Fuge ex ostentatoribus philosophis nugatores eos, quos non pudet suos & canum animos in eodem genere ponere, qui aiunt se aliquando & mulieres fuisse, & fructes, & pisces marinos. Ego verò an pisces aliquando fuerint, nunquam dixerim. At eos cum hæc

IN HEXAEMERON

scripserūt, magis caruisse ratione, quam
piscēs, hoc omni ratione contenderim.
Producāt terra animam uiuentem.
Multi fortasse mirantur, cur in magno
cursu orationis, non paruo tempore ta-
cuerim, sed taciturnitatis causam non
y qui paulo attentius audiunt, igno-
rant, quomodo enim illi ignorent, qui q
aly alios aspiciunt idque cum nutu, me
ad se conuerterunt, & in eorum quae
præterita sunt, sensum ac notitiā com-
pulerunt. Species enim tota creatura,
eāque non minima hac nos fugit, &
pene perit, cum eam prorsus intactam
reliquisset oratio. Producāt enim aquae
reptilia animarum uiuentium iuxta
genus, & uolatilια uolantia in terrā
in firmamento cæli. Diximus de nan-
tibus bestiis quantum heri uespere no-
bis licuit. Hodie ad terrenarum bestia-
rum considerationem uenimus, nos vo-
lucrum genus in medio fugerat. Necessē
est igitur, quemadmodum y qui iter

ORATIO VIII.

109

faciunt, cum aliquid quod per occasio-
nem adire debent, præterierunt, etiam
si multum progressi sunt, rursus ean-
dem uiam ingrediuntur, dignāque
negligentia pœnam hoc modo labo-
rem uia perferunt: sic nos ad eandem
regredi. Etenim quod prætermissum est,
contemni non debet, sed tertium genus
uidetur esse molitionis animalium. Si-
quidem tria sunt animalium genera,
terrenorum, uolucrum, & nantium.
Producant, inquit, aquae reptilia ani-
marum uiuentium iuxta gen^o, & vo-
latilia uolantia supra terram in firma-
mento cæli iuxta genus. Quid ita ex
aquis uolatilibus etiam originem de-
dit? quia uolucris cum piscibus est
quædam quasi cognatio. Etenim ut pi-
scēs aquam diuidunt motu branchiarū
cum antè progrediuntur, caudæ autem
mutatione obliquos rectosque cursus si-
bi dirigunt: sic in uolucris uidere li-
cet, quæ eodem modo alis aëra secant.

IN HEXAEMERON

Itaq; quoniam in virisq; eade est diuidentur proprietas, una etiam eius originis ex aqua data cognatio est, nisi quod nulla auis pedibus caret, propter eam; omnibus terra videtur fundit, et omnes necessario pedum egent munere. Nam et ea quae ex raptu viuunt, unguium aduncitate egent ad praedam; et reliquis ad pastum super pedendum, et reliquum vitae cultum necessarium pedum munus datum est. Paucae autem aues agris sunt pedibus, ut nec progredi, nec praedam pedibus capere commodè possint, cuiusmodi sunt hircodines et falcule, quibus victus comparatus est ab eis quae libero caelo feruntur; hircodini autem datum est pro pedum munere volatus terra proximus. Sunt etiam auium sexcenta genera, quae si quis eodem modo exprimat, quo singillatim piscium rationem attigimus, is cum nomine commune auium inueniet, tum innumeras eorum et magnitudine, et figura, et colore dissimilitudines, item

ORATIO VIII.

110

que victus, munerum, morumque earum inter ipsas incredibilem varietatem. Iam quidem nonnulli conati sunt ex nomina imponere et construere, ut quisi caute res quibusdam ignota et peregrina vniuersuiusque generis appellationis proprietatem cognoscere ac genus quoddam pennarum incisuram vocauerunt, cuiusmodi sunt aquila, aliud pennarum ex cute et corio, ut noctuas: quoddam membrana sicca volans, ut vespas, aliud pennis incrustatis, ut scarabaeos, quae in involucri quibusdam nata, rupta crusta et vagantur, libere volant. Nobis autem satis est ad generum proprietates indicandas, communis usus et munus eorum, eaque descriptiones quas scriptis sacris de mundis et immundis auibus habemus. Igitur aliae carne vescuntur, aliaeque est fabrica rationi earum victus accommodata, unguium et rostri aduncitas, alarumque pernitas, ut et corripere praedam facile possint, et quod dilaceratum est,

IN HEXAMERON

discerptumque vorare, alia est earum
animum fabrica qua semina legunt, alia
earum, quæ ex eo quod occurrit, escam
parant. Atque harum plurima sunt distin-
ctiones ac differentiæ. Alia enim cõgrega-
ta sunt pter eas quæ ex raptu viuunt, qua-
rum nulla cõgregationes, nisi concubitus
tempore expetit. Innumerabiles autem
alia societatem in vita sequuntur, quo
in genere sunt columbæ, grues, monedula
et estumi. Rursus harum partim
ducem nullum habent, et legibus suis
viuunt, partim duci subiciuntur, ut
grues. Iam verò alia etiam quædam
earum dissimilitudo est, ex qua alia
in alias regiones migrare, et in locis
habitare dicuntur. Alia longissime so-
lent discedere, et cum hyems appetit
locum mutare, ut multa. Multa autem
quorum fera natura est, cum à nobis
aluntur, mansuescunt. exceptis imbecil-
libus, quæ ob nimiam timiditatem et
ignauiam, nunquam feros mores pos-

ORATIO VIII.

III

sunt deponere. Quinetiam nonnulla ho-
minum consuetudine delectantur, is-
demque in adibus in quibus nos, habi-
tant. Alia montes incolunt, et solitu-
dines capeunt. Maxima autem cuius-
que earum in voce differentia est. Alia
enim garrulae sunt et loquaces, a-
lia mutæ, et partim earum canunt, va-
riosque sonos edunt, partim omnis sunt
cantus expertes. atque illarum partim
voces hominum aliarumque rerum so-
nos imitantur, idque faciunt vel natu-
ra sua, vel consuetudine partim unum
vocis sonum eumque immutabilem e-
dunt. In Gallo insignis est ostentatio,
in pauone species et decor, in colum-
bis lasciuia, et in domesticis, quæ omni
tempore ad concubitum toto impetu fe-
runtur, perdix astuta et suspiciosa in
amore, venatoribusque in captanda præ-
da astute opitulatur. Peculiares sunt in
eis ut dixi, et officiorum et viuendi
generum differentia. Quædam etiam

IN HEXAEMERON

eorū quæ rationis sint expertia, rēp. imi-
tantur. Siquidē reip. ppriū est ad finem
vniū cōmunem ea quæ quisq; gerat re-
ferre. quod quidē in apib⁹ animaduerti
licet. Earū enim cōmune est domiciliū,
cōmunis volatus, vniū omnium officium.
Quodq; maximum est, regis et ducis im-
perio munera obeunt, nec ante in prætā
exire solent, q̄ regem primo volante vi-
derint. Eug⁹ est rex nō suffragiū decli-
nat⁹ & delect⁹. sape enim populus q̄ iu-
dicio nihil valet, deterrimū quēq; mā-
gistratū p̄ficere. Nec verō sortitō im-
perium accipit, in sortitū enim casibus q̄
sape ad omnium ineptissimū imperiū
trāsferi, nullā ratio dominatur, nec iure
paterno et hereditario in solio regio se-
det. Nā hi etiā imperiti et expertes vir-
tutū oīm, mollicia animi et aſſerātione
ad multitudinis imperitā mores trāsfe-
rūtur, sed naturālē obtinet in oēs princi-
patū, cū et magnitudine differat, & ſi-
gura et clemētia. Est enim regi aculeus,
sed eo ad vlciscedum non vititur. Sunt

ORATIO VIII. 112

hæ meturæ leges nō scriptæ, ut quisque
maxima est potētia p̄dictus, ita tardū
ad animaduertendū esse oportere. Quin
etiā apes quæ p̄ceptis regis non pa-
rent, celeriter dementia pœnas luunt.
Aculei enim ictu moriuntur. Audiant
Christiani, quibus p̄ceptis est, ne ma-
lū malo remetiatur, sed beneficio malū
iniuriāq; vincat. Imitare apes quæ ex
suo viuunt, nec in singēdis ceris ulli no-
cent, aut fruges alienas labefaciāt. Nā
& pala o floribus cerā colligunt, et mel
rore imitante humore floribus insuſam
ore cellulis alueorū imittunt. Itaq; pri-
mū humidū est, deinde tempore progre-
diere coactū, ad accōmodatā suamq; cō-
formationē ac voluptatē peruenit. Hæc
bestiola a Salomone p̄claras cāsque
dignas laudes cōsecuta est, q̄ppe q̄ pru-
des et effectrix nominetur. Sic laboriosē
et accuratē cibū comportat, cui⁹ labores
inquit, & reges & priuati homines
medicina valētudinisq; causa offerunt.

IN HEXAEMERON

sic prudenter locos in quibus mel condatur, construit. In tenuem enim pelliculam & membranam cerā diffundens, crebras easque inter se coherentes camere adificat, ut frequentia vinculi minutissimarum quæ inter se intextæ sunt, in toto valli speciem præbeat. Vnaqueque enim cellula cum altera coheret, tenui cum ea septo coërcetur, & coniungitur. Deinde binis ternisque distinctæ contignationibus, hæc crates aliæ aliis fulciuntur. Hoc enim prouisum est, ut ne una perpetua camera fieret, ne gravitate humor extra delaberetur. Considera ut geometria inuēta prudētissimæ apud opus sit aliorum causa comparatum. Nam cella fauorum quæ senis angulis paribusque lateribus oēs distinctæ sunt, non in rectum aliæ aliis nituntur, ut ne una partes interuallis aptæ & coherentes onus ferre non possint, sed anguli earum cellarū quæ infra senis angulis distinguntur, superiores fulciunt & suffi-

ORATIO VIII.

113

ment, ut & tuto pro sua parte pondus attollant, & priuatim suis cuique camere humor infundatur. Sed quo tandem pacto tibi exponam omnes auium proprietates. Grues nocturnas vigilas vicissim agunt, earūque aliæ dormiūt, aliæ circumuolando omne periculum in somno facile vitant. Deinde cum vigiliarum tempus completū est, tum una voce edita dormitum se confert, altera labori succedit, quanque securitate nacta est, eam vicissim reddit. Eandem etiam in volatu ordinem licet considerare. Aliquando enim alia itineris diuicem se præbet, cūque statō tempore in volatu principatum obtinuit, ac ponē circumuolauit, ei quæ eam sequitur viatradit principatū. Quod autem ibes faciunt non est alienum à prudentia humana, sic vno tempore omnes in hæc loca veniunt, sic vno quasi consensu omnes abeunt. Cum volant, eas quasi armati quidam cornices stipant, officique

IN HEXAEMERON

causa deducunt, mihiq; videntur auxilium quoddam eis ferre in aues quae illis aduersantur. Idq; ex eo primum perficitur, qd illo ipso tempore cornix omnino non videtur, deinde qd redeunt cum vultu neribus, quae mutui auxilij tutelaeque perspicua sunt argumenta. Quis tandem apud eas hospitalitatis leges et iura constituit? Quis eis desertae acies actione minatus est, vniulla prosequendi officium desereret? Audiant haec qui vix vllum inuospitij seruant, foresq; ocludunt, nec domum suam hyeme et noctis hospites recipiunt. Caterarum autem in senes et iuvenes studium, potest liberos nostros, si modo attentos se, docilesq; praebere velint, amantes parentum reddere. Nemo est enim omnino sic prudentia inops, qui non deforme iudicet, se ab auius quae longissime a ratione absunt, virtute separari. Illi quidem patrem cuius praesentia nequitia a se decidunt, circumstantes a suis suis fouet, passusque et copiose pra-

ORATIO VIII.

114

parant ac suppeditant, quodque possunt in volatu auxilium ferunt, ita vt leniter utraque ex parte eum alis sustineant. Idque sic omnium voce celebratum est, vt iam quidam referenda gratiae officium antipater argosin nominent. Nemo inopiam acerbè molesteque ferat, neque de rebus ad viuendum necessariis desperet, qui nullis domi facultatibus relictis, hirundinis industriam considerabit. Ea enim cum nidum construit, ore minuta ligna desert: sed quia caenum pedibus tollere non potest, primum extremis pennis aqua madefactus, deinde tenuissimo puluere infuso, ita demum coeni usum inuenit, pedetentimque minutis lignis luto quasi glutine quodam inter se colligatus, in eo pullos educat. Eorum vero si quis oculos euellat, habent quandam à natura medicinam, quae pullorum oculis, pristinum aspectum restituit. Haec te admoneant,

IN HEXAEMERON

ne inopia coactus te ad maleficium conuertas, nec in grauiſſimis morbis ſpe omni abiecta, nihil agentem te ocioſumque præſtes, ſed ad deum confuge, qui ſi hirundini tanta concedat, quanto maiora iis qui ſuum auxilium ex toto animo implorant? Halcyon auis eſt quæ mare accolit: ea cum in ipſis maris litoribus parere ſoleat, in arena ova deponit, nidumque facit media hyeme, tum cum multis & vehementibus ventis mare terram alluit. Sed tamen tum venti omnes ſe remittunt, vnda maris ſedatur, cum halcyon ſeptem diebus incubat. Totidem enim ſolum pullos excludit. Cum autem cibum appetunt, alios ſeptem dies ad pullorum incrementum miniſtratiſſimo animalis liberalis deus concedit. Itaque hoc omnes qui mare nautigant, ſciunt, eoſque dies halcyonias appellent. Hæc tibi eo ſancita & comparrata ſunt à dei in ea quæ rationis experientia ſunt, prouidentia, ut te hortarentur

ORATIO VIII.

115

ad ea petenda ab eo, quæ ad ſaluæ perſtinerent. Quid eorum quæ opinione maiora ſunt, non factum & paratum eſt tua cauſa, qui ad dei ſimilitudinem factus eſ: præſertim cum propter auem a deo paruam magnum ac terribile mare coërcetur, ac iuſſu dei media hyeme ſedatur? Turturem dicunt ſi forte à patri diſunctus ſit, nunquam in poſterum cum alio inire ſocietatem, ſed ſine cœlibem coniugio manere, quod ſuperioris coniugis recordatione alterius coniunctionem reſpuat. Audiant mulieres caſimoniam viduitatis, etiã apud ea quæ ratione non vtuntur, in maiore eſſe precio & honore, quàm multarum nuptiarum deformitatem. Aquila in educando partu maximum præ ſe fert iniuſtitia documentum. Cum enim duos pullos excludit, alterum in terrâ pennarum ictibus deiicit, alterum vero tantum ſuum eſſe ducit, eaq̃ id quod præcavit propter laborem qui ad parandum paſtum neceſſarius

IN HEXAEMERON

est, auersatur. Sed hunc fulica, ut ait,
mori nō patitur, eūq; colligit ac vna cū
suis educat. Eiusmodi sunt duri & in-
clemētes patētes, q; inopia coacti, infan-
tes exponūt: aut v; etiā qui in diu diuā
hēreditate iniquissimi sunt in liberos.
Aequū est enim eos, ut ex aquo suum
cuiq; statū in gignēdo tribuerunt, sic ea
etiā quę ad vītū p̄tinent, equaliter ex-
p̄bere. Noli imitari aues aduncitate vni
guī p̄dicat, quę cū pullos suos animad-
uertit id in posterū volare posse, eos ex
nido eiciūt, penniq; verberant ac pul-
sant, nec deinceps eis vllō modo cōsultūt.
Laudāda est cornix in pulli charitas,
quę etiā volātes iam comitatur, eis
quę pastum diu parat & prabet. Mul-
ta autē genera nihil ad cōcipiēdū ma-
riū coniunctionē desiderant. Ac in aliis
quidē sunt ad procreādū minus idonea
quę vix vix, id est, oia irrita nomi-
nantur. Vultures autem ferunt ut mul-
tas alias aues sine concubitu factus ede

ORATIO VII.

116

re, eosque vitę diuturnitate p̄ditos:
quippe quibus vitā vsque ad centesi-
mum fere annum prorogetur. Hoc tu
mihi in anima tuo seruū cōfiguratū de
antiqua historia, ut si forte nonnullos my-
sterium nostrum irridentes videris, an
quā a natura sit alienum fierique nō
possit, ut virgo pariat, ea quę se-
minis viri expers sit salua virgini-
tate, cogites, eum cui vīsum est stul-
tia p̄dicatione eos qui crederent, ser-
uare, innumerabiles ex natura occa-
siones ad rerū admirabilium fidem
nactum, fundamenta iecisse. Edu-
cant aquę reptilia animarū vīven-
tium, & volucres volantes in terra
& in firmamento celi. In terra qui-
dem iussa sunt volare, propterea quod
omnibus terra res ad vīuendum ne-
cessariā fundat & suppetit. In
firmamento autem celi, quod quem-
admodum sup̄a exposuimus, cō-
tinuū hoc loco aer sit appellatus.

IN HEXAEMERON

Firmamentum verò, q̄ crassior sit quo
dāmodo æthereo corpori, & magis con-
structus is aër q̄ capiti nostro imminet.
Habes igitur ornatū cæli, terrā vestitā
mare, is rebus quas ex se fundit et se-
creat, refertū, aëra plenu auium quæ
eum volant, quæ omnia nutu dei ex ni-
hilo in lucē prolata sunt, omniāq̄ quæ
nūc p̄termisit oratio, q̄ cōmorari in his
diutius nolit, ut ne modū transire vide-
retur. Quæ tu quoties tecum reputabis,
dā opera ut in is omnib⁹ dei sapientiā
perspiciens, ea semper mirere, & in om-
ni creatura fac eum laudibus afficiat,
qui hæc omnia molitus est. In tenebris e-
tiā parata sunt tibi auiū genera q̄ no-
ctū victū parāt, in luce ea quæ diu. Ves-
pertilionibus enim, nocturnis, & nyctico-
racib⁹, nox vitæ lex constituta est. Itaq̄
tibi licet per occasiōē, cū te somnus no-
pprimit, earū tum volatus, tū proprie-
tates exquirere, ut eū laudes qui p̄crea-
uit. Hæc autē cōsiderare potes ac mirari

ORATIO VIII.

117

qui fieri possit, ut philomela cū incubat
in omnes noctes in p̄petuo cātū cōterat:
ut vespertilio eadem & quadrupes, et
volucris esse possit. Ut una ex auiibus de
tibus utatur, et animal gignat ut qua-
drupedia, versetur autē in aëre nō pen-
narū sed pelliculæ cuiusdā adminiculo.
Ut etiā amore quodā mutuo eas inter se
natura coniuxerit, & quasi vna inter
se vespertiliones cohereant, eorūq̄ vna
ab altera pendeat, quod in nobis homi-
nibus nō facile est perficere. Quod enim
separatū et p̄p̄riū est, à pleriq̄ ei quod
comune est & vni anteponitur: deniq̄
quæadmodū simile aspectum nocturnæ ha-
beant y q̄ in inani sapientiā versati sint.
Ut enim illi⁹ aspect⁹ noctū valeret, in me-
dia aut solis luce restiguitur: sic horū ra-
tio ad falsam inanēq̄ scientiā accerrima
est, ad verā lucis intelligentiā hebes atq̄
tarda. Interdū autē admodū etiā facile
est tibi vndiq̄ auctoris sapientiā collige-
re. Nam ad opus te excitat ea auiū quæ

IN HEXAEMERON

una nobiscum habitat, quae clara voce solem etiam procul suum cursum conficientem significat, quae viatoribus lucem adesse indicat, & agricolas ad messem vocat. Anserum etiam vigilantium observas genus, est ad eorum etiam qui ignoti sunt sensum accerrimum, qui quondam regiam urbem servarant, cum hostes quosdam ignotos, qui per occultos cuniculos iam Romae Capitolium erant occupaturi, clangore indicarunt. Quo tandem in avium genere non proprium aliquod miraculum natura ostendit? Quis quaso vulturibus hominum mortem praedicat, cum inter se acie decertant? Cernere enim licet sexcentos vulturum caetus qui exercitum sequuntur, & ex armorum apparatu essentium augurantur, quod non procul abest a ratione humana. Quo tandem modo horribiles locustae exercitus tibi exponam? quae cum quasi signo dato infesto exercitum tota aliqua regione

ORATIO VIII.

118

quatenus in latum patet occupavit, non ante solet fruges fructusque attingere, quam ad ea praecceptum divinum pervenerit. Quae etiam tibi oratione commemorabo, quanta cum volente Seleucis, remedium huius mali praestatur, cum insatiabili quadam devoranda cupiditate sit paleta, quam ei hominem amans deo pro sua in illos benignitate concessit. Quis vero in cicada cantandi est modus? an non meridie se ipsae cantando superant aeris tractu, cuius respiratione modos, petiore sonum edere, distinguunt. Sed enim plura videor oratione meum avium miracula praetermittere, quam si pedibus earum celeritatem explicare conarer. Cum eas volucres quae insecta dicuntur videris, ut apes & vespas (sic enim appellatur, quod incisuras quasdam ubique habeat) cogita in eis neque anhelitum esse neque pulmonem, eaque omni ex parte ex caelo cibum capere. Itaque oleo infuso intercut, si meatus obtureretur: contraque si aceto mixto, vires aperiantur, remittunt.

IN HEXAEMERON

Nihil ampli⁹ quam vsus ferret, nec ve-
rò quicquā quod alicui eorū quæ neces-
saria sunt, deesset, de⁹ noster procreauit.
Rursus si aquatilia cōsideres, aliā in eis
fabricationē inuenies. Pedes partim nō
habent fissos, vt cornix, partim non in-
flexos, vt ea aues quæ ex prada viuūt,
sed latos & membranīs quibusdam ap-
tos & herentes, vt facile nēt in aqua,
& tāquam remis quibusdam sic pedū
membranīs aquā depellant. Quod si per-
spexeris, quēadmodum cycnus demisso
in profundum collo, inde sibi cibum pe-
sumque profert, tum denique cōditoris
inuenies sapientiam. Ei enim collū pe-
dibus procerius ob eā causam affinxit,
vt quasi funiculo quodam demisso, præ-
dam quæ in profundo latet, expediat.
Omnino verba scripturæ quæ lecta sūt,
longæ qdā sunt syllabæ. Producat aqua
volatilia volatīa super terram & in
firmamento cali. Cū autem eruitur ver-
borum sententia, tum magnum sapien-

ORATIO VIII.

119

tia conditoris miraculum existit. Quot
animi dissimilitudines differentiāque
prouidit? qua ratione eas inter se gene-
re distinxit? vt vnumquodque diuer-
sis proprietatibus insigniuit? Descit me
dies exponendis vobis earum animan-
tium quæ cælo libero fruuntur, miracu-
lus. Vocat nos continens ad bestiarum,
reptantium, & pecorum exponendam
hystoriam, quæ parata est vicissim ea
ostentare, quæ eiusdem generis sunt, cu-
ius res quæ oriuntur è terra, cuius nan-
tium genus & aues. Producat terra a-
nimam viuentem, iumenta, & bestias
& reptilia secundum species suas. Quæ
vos oratione vtimini, qui paulo de mu-
tatione quæ in resurrectione futura est,
non assentimini, cum multas aues for-
mam et speciem mutare videatis? Quæ
multa literarum monumentis de ver-
me Indiæ, qui cornua gerit, prodita
sunt? qui in caulem primum mutatur,
deinde progressu temporis paruos bom-

IN HEXAEMERON

lyx efficitur, nec verò hanc formam
seruat, sed laxus & latus foliis adiectus
pennarum adiumento tegitur. Itaque cum se-
dentes horum opificum mulieres rete-
xerint, filaque quae nobis Seres ad confi-
cienda vestimenta mollia mittunt de pe-
ditibus, ex huius vermis commutatione
evidentem claramque resurrectionis no-
titiā haurite, nec eā immutationē im-
p-
bate quā Paulus omnibus pollicetur.
Sed orationē modū egredi sentio. Ac cum
eorū quae dicta sunt magnitudinē con-
sidero, me longius prouehi animada
uerto. Cum autem rursus sapientia
quae in operibus elucet varietatem con-
templor, initium narrandi fecisse me
nō existimo, simulque illud etiam mihi
persuadeo, non esse inutile hic nos diu-
tius commorari. Quae enim in re id tem-
pus quod reliquū est ad vespertinū, conte-
retur? Nō vos urgent, qui vos ad cœ-
nam vocarunt, nō vos expectant conui-
uia. Itaque si videtur, ieiunio corporis ad

ORATIO VIII.

110

animorum letitiam abutamur. Sape
corpori ministrasti ad voluptatem,
hodie animo indulge. Oblecta te in do-
mino, & tibi id quod animus tuus
petit, concedet. Si diutius studes, ha-
bes diuitias spiritus iudicia domini ve-
ra, iustificata in semetipsa, deside-
rabilia super aurum & lapidem pre-
ciosum multum. Si voluptatis es ap-
petens, habes eloquia dei, ei qui sen-
su spiritali valet, dulciora super mel
& fauam. Si vos dimittam, &
hunc cœtum abire sinam, alij ad ta-
xillorum ludum se conferent, ubi
periuriorum, contentionūque acer-
barum, dolorūque ex studio pecu-
niae plena sunt omnia. Illic demon-
præsto est, qui osibus quae punctus di-
stincti sunt furorem incendit & in-
flamat, translatq; ad utranque par-
tem eadem pecunia, alias hunc vi-
ctoria extollit, illi merorem affert: a-
lias rursus illum superbum, alterum

IN HEXAEMERON

abiectionem reddit. Quis fructus est ieiunij eius quod ad corp^o pertinet, si animum vitis malis infinitis refeciamus? Qui autem taxillis se non dedit, aliterque nihil agentem prabet, quæ non utitur futili & vana oratione, quæ tandem aliena & absurda non audit? Ocium enim sine dei metu improbitatis est magister iis qui rationem nullam habent temporis. Atque ex iis quidem quæ à me commemorantur, aliquid fructus fortasse percipietis. Si minus, at certe ex hoc nostro negotio vobis à peccando liceat desistere. Itaque diutius hic vos remorari, aliud est nihil nisi vos diutius à malis abducere. Satis etiã multa sunt ea quæ adhuc commemoravi, sapienti iudici, si quis non diuitiarum, sed nostræ imbecillitatis rationem duxerit, quantumque satis sit iis qui huc conuenerunt ad oblectationem. Terra ea nobis protulit, quæ ex se fundit, mare pisces, aer aves. Solum paratum est similia nobis vi-

ORATIO IX.

121

cissim præbere. Sed matutinarum epularum hic sit modus, ut ne nimia satietas hebetiores tardioresque vos reddat ad vespertinam voluptatem. Qui autem per vniuersitatem eam quæ fabricatus est, diffudit, in nobisque omnibus euidentiæ miraculorum suorum vestigia impressit, animos vestros omni gaudio spiritali compleat, Christi domini nostri causa & nomine, Cui in perpetuum honor & potentia tribuatur, Amen.

✠ Oratio IX. de terrenis animalibus.

Quæ tandem vobis ante meridiana verborum mensa visa est? Mihi enim venit in mentem, mea comparare cuiuspiam hominis inopiam, qui alios ad cœnam aut prandium inuitat, munificentia, qui cum in quodam numero eorum qui liberaliter alios accipiant, esse studeat, inopia epularum cõquisi-

tarum conuiuius offendit, tenui apparatu large mensam extruat, ita ut studiū laudis in sordum crimen ei vertatur. Eiusdē quidē generis hoc totū est quod molior, nisi vobis aliud videtur. Sed tamen quāliacunque sint nostra, minime repudianda sunt. Neque enim Eli-seum tāquam minus laute se exciperet, y auersati sunt quos inuitauerat, quāquam olera agresstia amicis apponeret. Teneo leges allegoriae, etsi eas non meo Marte, sed aliorum in laboribus versas didici: quibus y qui communes eorum quae scripta sunt notitias nō approbāt, aquam non aquā appellant, sed aliquā aliam naturam, piscēmque arbitrati suo interpretantur, gradientiūque ac bestiarum genus ex animi sui libidine exponunt, non secus atque soniorum coniectores, qui eorū quae in somno videntur, interpretationem ad sententiam suam propositūque dirigūt. Ego vero cū sennū audio, sennū intelligo

Et stirpem, Et piscem, Et bestiam, et auem. Omnia ut dicta sunt, accipio. Non enim me pudeat euangelij. Nec quia y qui de mundo scripserunt, multa de terra figuris differuerunt, sitne orbis, an cylindrus, an etiam disco similis, omnique ex parte equabiliter sit quasi torno leuigata, an lucernae formam praeferat, mediaeque concavitates habeat, (in his enim omnes sententias y qui de mundo scripserunt, adducti sua quisque refellerunt) idcirco adducar ut nostram mundi motionem deformiorem esse dicam. Et sine ulla dignitate: etsi dei seruus nihil de figuris differuit, nec exposuit terram patere in circuitum centum Et octoginta millia stadiorum, nec eius umbrā quantum aeris spaciū altitudinemque occupet, tum cum sol infra eam mouetur, dimensus est, eamque cum lunae offunditur, defectiones efficere dixit. Quia ea quae

IN HEXAEMERON

nihil ad nos attinebant, ut nobis inuitia, tacuit, num idcirco minus honoris & gloria in spiritus oratione, quam in stulta sapientia inesse arbitrabor: an maiorem gloriam laudemque ei tribuam, qui mentem nostram non in inanibus scitisque rebus exercuit, sed omnia ad animorum nostrorum eruditionem perfectionemque instituit literis mandari? Quod cum nonnulli minus intellexissent, mihi videtur dedisse operam, ut quibusdam deductionibus & tropologis maiestatem quandam scriptis sensui arbitraturque suo affingerent. sed hoc est eius qui se verbis spiritus sapientiorum esse vendidet, & qui specie narrationis sua inuehat. Ita igitur ut scripta sunt intelligantur. Producat terra animam viventem pecorum, bestiarum & reptantium. Intellige verbum dei, quod per ea quae procreata sunt peruat, quodque tum coepit agere & ad hoc usque tempus agit, ad extremum-

ORATIO IX.

123

que peruagabitur, quoad hac omnis vniuersitas suis omnibus partibus absoluta sit. Ut enim globus cuius quopiam primus pulsus est, deinde procliuitate aliquam natum, fabrica sua suorumque pondere & loci comoditate deorsum fertur, nec ante consistit, quam aliquis eius capus planicieque exceperit. sic rerum natura vno iussu nutumque coniuncta, per ea omnia quae oriuntur & intereunt aequabiliter vagatur, generumque consequentias & connexiones vim similitudinis conseruat & tuetur, dum finem suum consequantur. Nam & equum equi successionem efficit, & leonem leonis, & aquilam aquile, & vnumquodque animal successionibus consequentibus conseruans ad vniuersitatis perfectionem perducit. Nullum tempus animalium proprietates obscurat, sed tanquam hoc tempore natura structa esset, sic semper noua cum tempore progreditur. Producat terra animam viventem. Huic

IN HEXAEMERON

praecepto terra pareat, nec parenti seruire desinit. Alia enim successione eorum quae antecesserunt, propagantur, alia hoc etiam tempore ex ipsa terra animalia gigni videntur. Non enim solus cicadas cum pluit, profert ex sese, nec alia innumerabilia genera eorum quae peninarum admiculo in aere vagantur, quorum plurima propter paruitatem nomen non habuerunt, sed mures etiam randsque gignit. Nam ad Thebas Aegyptias cum estate summus caloribus interiectis diebus pluit, plena est regio murum, quos terra culta profert. Anguilas autem non ex alia re nisi ex caeno oriri cernimus, quarum nec ovum nec ulla alia ratio successionem perpetuitatemque continet, sed earum ex terra ortus ducitur. Producat terra animam. Pecudes terrena sunt, quaeque in terra ad pastum abiectae sunt. Homo vero caelestis origo, quantum figura corporis tantum etiam animi dignitate praestit

ORATIO IX.

124

uit. Quadupedum qualis tandem figura est? Caput eorum in terram demittitur, ventrem spectat, eiusque voluptates omni ratione persequitur. At caput tuum in caelum erectum est, oculi tui superiora spectant, ut si quando corporis voluptatibus perturbationibusque te ipse sedaueris, ventri serviens usque quae infra alium sunt, pecudibus non intelligentibus compariere, earumque similis habere. Alia te digna cura est: ea quae supra sunt querere, ubi Christus est, res terrenas mente animoque superare. Qualis tibi figura data est, talem etiam vitam tuam effice. Versare in caelis. Hierusalem caelestis vestra tua patria est. Cives et tribules tui et omnes sunt, qui te antecesserunt, ascriptique sunt in numerum caelestium civium. Non igitur in terra animus eorum quae rationis expertia sunt, remansisse videtur,

IN HEXAEMERON

sed una cum precepto constitit. Animus autem unus est eorum quæ ratione caret. Quod enim unum eum insigniuit, est rationis vacuitas. Proprietatibus vero diuersis unumquodque animans distinguitur. Bos fortis est & robustus, piger asinus, procliuus equus ad equæ libidinem, lupus cicut fieri non potest, versata et astuta vulpes, timidus ceruus, formica laboriosa, canis gratus & beneficus memor. A primo enim ortu suum cuique natura proprietatem largita est. Leoni insitus & innatus est animus ei furor, vitæque solitudo, & negata est vitæ cum iis quæ eiusdem generis sunt communio. Tanquam enim rex tyrannus quidam bestiarum præ contemptu qui ei à natura insitus est, pari dignitate & honore multos non patitur, nec verò pastum in posterum diem seruatum capit, nec reliquias prædæ suæ absomit. Ei verò eiusmodi vocis instrumenta natura affinxit, ut multas animantes,

ORATIO IX.

125

quæ celeritate eum vincunt, saepe solo stridore ac rugitu superet & capiat. Pardus vehemens est, celerique impetu fertur. Ei corpus aptum adiunctum est, idque humore ac lenitate cum animi proprietatibus motionibusque consentit. Pigra est natura sua versa, proprium est ei ingenium, idque versutum, atque tardum. Simile ei corpus adiunctum est graue, crassum, deforme, dignum fera quæ obrigescens se occultit. Quod si oratione explicemus, quanta in iis quæ ratione non utuntur, insit, quam nemo docuit, nisi natura, vitæ suæ cura, aut quam diligenter nos ipsos custodiant, nostrorumque animorum salutem consulant, certe animis commouebimur, aut potius accusabimur, cum ab earum quæ rationis expertia sunt imitatione inueniemur abhorrere. Versa saepenumero grauissimis vulneribus sauciata, sibi medetur, contactu herbas, quæ herba sicca est. Videre etiam licet

IN HEXAEMERON

vulpem lachrymis & glutine pini se-
curantem. Testudo vero vipera carni-
bus satiata, contra veneni incommoda
ab origano remedium petit. Et serpens
adhibito feniculo, oculorum vulneri-
bus medetur. Mutationis autem cæli
prænotiones quam non intelligentiam
rationis indicant? Oves hyeme instante,
pastu se continentes infarciunt, & qua-
si armant contra futuram herbarum pe-
nuriam. Boves cum diu hyme conclusi,
tandem aliquando ineunte vere suapte
natura mutationem cæli præsentunt,
omnes quasi uno cōsensu ex præsepib⁹
in qua egrediantur crebro aspectu ex-
quirunt. Tam verò quidam studiose di-
ligenterque etiam Echimum observant
duas sibi respirandi vias excogitasse, ita
tamen ut quoties aquilonem flaturum
præsentit, tum eam viam aperiat quæ
ad meridiem: quoties austrum, ad eam
se conuertat, quæ ad Septentrionem
pertinet. Quid tandem ex his homines

ORATIO IX.

126

debent discere? Certe non solum ad
omnia conditoris curam providen-
tiamque peruenire, verum etiam in iis
quæ intelligentia rationisque sunt ex-
pertia, quandā rerum futurarum sen-
sum inesse, ut nos quoque non in hac
vita hæreamus, sed in futura om-
nem curam nostram studiūque po-
namus. Non studiosus eris tui? Non in
hac vita recondes futura quietem at-
que tranquillitatem, formicæ exem-
plo? quæ æstate ea quibus hyeme vi-
ctiter, reponit, nec quia nondum hye-
mis incommoda adsunt, tempus per
negligentiam ociūque trāsmittit, sed
perpetuo quodam studio se ipsa ad opus
compellit, quoad quantum satis est ad
vitam tuendam reposuerit. Neq. id in-
ertia et ignavia vlla facit, sed prudenti
quadam consideratione qui res ad vi-
tūm necessaria diutissime satis esse pos-
sint, excogitat. Sui enim ore id quod in
mediis fructibus est, verberat, & secat,

IN HEXAEMERON

ne si germinaret, nihil ipsi ad victum
conducerent: eosque siccat, cum illos hu-
midos esse senserit, nec eos quouis tem-
pore profert, sed tum denique cum cœ-
lum serenum præsenferit. Nunquā im-
ber ex nubibus delabi videri potest, quā-
diu frumentum ex formicarum cauer-
nis prolatū est. Quæ oratio explicabit,
quæ auris capiet, quod denique tempus
satis erit ad ea exponenda omnia, quæ
deus mirabiliter fabricatus est? Dica-
mus nos etiam cum propheta, Quā mag-
nificata sunt opera tua domine, omnia
in sapientia fecisti. Quī tandem nobis
satis iusta et idonea defensio illa reli-
qua est, nō literis nobis tradita esse qua
profuit, cum natura lege quæ non do-
cetur, eius quod utile est sensum iudi-
ciumque; perceperimus? Nostim' quid tu
boni proximis efficias, qd tibi ab altero
vis fieri? Scisne quid sit malū, quod tu
ab altero perpeti nolis? Nulla ars quæ
in radicibus amputandis posita est, nec

ORATIO IX.

127

experientia herbarum rebus mutis &
rationis expertibus rerum utilium disci-
plinā inuenit, sed animalia sua quod-
que natura duce salutis suæ consulunt.
Sunt etiam in nobis naturales virtu-
tes, ad quas non hominum disciplina,
sed natura duce aptos animos habem⁹.
Vt enim nulla nostra ratio docuit morbum
fugere & odire, sed sponte ea quæ no-
cent, aspernamur, & declinamus: sic
animi est qdam quā nemo docuit, mali
declinatio. Malum autem omne morb⁹
animi est. Virtus verò rationem habet
sanitatis. Recte enim desinierunt quidā
valetudinem esse optimum statum mu-
nerum officiorumque naturæ: quod qui
ad animi etiam firmam constitutionē
& affectionem transtulerit, non aber-
rabit à decore. Hinc animus id quod si-
bi naturæq; accommodatum est, sine vllō
doctore appetit. Quocirca laudanda est
omnibus temperantia, approbanda iu-
stitia, admirabilis fortitudo, omni su-

IN HEXAEMERON

alio & animi cōtentione cōparāda prū
dētia est, quæ animi magis ppria sunt,
quā corporis valetudo. Filij diligite pa
rētes. Parētes nolite ad iracūdiā libe
ros prouocare. An nō natura etiā hæc
loquitur? Nihil noui Paulus admonet,
sed natura vīcula repetit. si leana ea
quæ procreauit, chara habet, & lupus
p suo fœtu pugnat, quid homo afferre
potest, qui & pcepto nō paret, & na
turā adulterat, cū vel liberi parētis se
nectuē cōtēnunt, vel pater propter al
terū cōiugiū superiorū liberorū obliui
scitur? Non est inuētum cuiusquā amor
& eorū quæ procreata sunt, et eorum
quæ procreatus inter se, in ijs quæ sunt
expertia rationis. Itaque qui ea fabri
catus est deus, rationē qua carent, sen
suum acrimonia compesauit. Vnde enī
agn⁹ cum ex ficu desilit, inter sexcētās
oues matris vocem internoſcit, et ad eā
properat, ipsosq; lactis fontes exquirat,
cōtēnūque est fœminis matribus, quæ

ORATIO IX.

128

macilentæ sunt, si eas nanciscatur, etiā
si māmās graues plenāque percurrerit?
& mater inter agnos innumerabiles
suum agnoscit? Vna vox est, idem color,
odor similis omnium, quantum no
stro olfactu iudicamus. Sed tamen est
in eis sensus quidam nostra cognitione
acrior, quo id quod natura cuiusque ac
commodatum est internoſcitur. Nondū
dentes fœtus lupi habet, & tamen eum
qui iniuriā sibi infert, morsu appe
tit. Nondum cornua vitulo creuerunt,
& scit ubi sibi arma nascentur. Quæ
omnia declarant naturas omnium sine
doctore extitisse, nihilq; in iis quæ sunt
ordine & modo carere, omniq; intra
se vestigia ferre sapiētiae cōditoris, quæ
indicent ea facta esse ad suæ salutis pro
curationem. Expers est rationis canis,
sed tamen sensum qui idem valet quod
ratio, obtinet. Quæ enim in magno ocio
sedētes mundi sapientes vix inuenerūt,
ratiocinationū cōnexiones dico, ea canis

IN HEXAEMERON

à natura didicisse ostenditur. Cum enim fera vestigia indagat, eaque multis modis flexa inuenit, posteaquam e diuerticula quæ in quamque partem ferunt persecutus est, vocem prope mitit, quæ concludit quid sibi faciundum sit. Aut hac fera elapsa est, aut illac, aut illa parte. Non hac nec illac. Relinquitur igitur eam hanc tertiam viam tenuisse. Ita refellendo eo quod falsum est, verum inuenit. Quid amplius efficiunt y qui in diagramatibus sedent, et lineas in puluerem imprimunt, sublatiſq; ac refutatis duabus ppositionibus ex tribus, in ea quæ reliqua est, verum inueniunt? Memoria autem beneficij in hoc animali, quem ingratum in eum qui contulit beneficium non pudore afficit? Prasertim cum multi canes cum domini in solitudine interfecti essent, dolore mortui esse dicantur. Nonnulli etiam cade recenti, duces iis fuerunt qui eos qui cadē fecissent exquirerent, se-

ORATIO IX.

129

eruntque vt scelesti ad supplicium agerentur. Quid y dicturi sunt, qui deum parentem & altorē non amant, quintiam iis familiarissimē vtūtur, qui in deum dicunt, in eademque mensa acumbunt, & propter eundem cibum conuicia quæ in altorem iaciuntur, perferunt? Sed ad cognitionem eorum quæ procreata sunt, reuertamur. Vt quæque animalia faciliſimē capiuntur, ita pluriſima pariunt. Ob eamque causam lepores multa pariunt, & capreae, & ones agrestes geminos fetus gignunt, vt ne genus ab iis quæ crudis vescuntur, conſumptum intereat. Quæ autem alia vorant pauca pariunt. Hinc vix vnius leonis leena mater inuenitur. Extremis enim vnguibus dissecto laceratōque vtero, sic in lucem profertur. Vipera etiā dicuntur vteris excessu oriri, in quo dignam parente mercedem accipiunt. Ita nihil in rebus prouidentiam fallit & fugit, nec quicquā expers est curæ quæ

ipsum attingit. Quod si ipse animatus singillatim consideres, nihil profecto inuenies a parente rerum aut frustra additum esse, aut detractum, quod esset necessarium. Animantibus iis quæ carnibus vescuntur dentes acutos dedit, propterea quod tales ad pabuli genus desiderabant. Quæ autem media ex parte vallo dentium munita sunt, iis multa & varia cibi receptacula construxit. Quoniam enim in primo non satis extenuatur cibus, hoc eis dedit, ut infra etiam eum demitterent, quod ruminando extenuatus, natura sit accommodatior. Stomachi, echi ni, reticula, & intestina, non frustra data sunt iis animantibus, quæ ea habent, sed necessarium usum unumquodque eorum præstat. Procerum est camelus collum, ut pedibus trahat herbam unde uiuat. Breue est uersæ & armis adiunctum, itemque leonis, tigridis, ceterorumque generis eiusdem, propterea quod non vescuntur herbis, nec necesse

est eos in terram caput abicere, cum carnibus vescantur, & feris contenti sint. Quis usus proboscidis in elephante? Quia magnum est animal, omniumque terrenorum maximum, ad eorum quæ extra incidunt stuporem factum, crassum ei corpus atque aptum compositumque dari oportuit. Ei si magna et proportionem pedum ceruix adiuncta esset non fuisset habilis nec opportuna nimia grauitati, semperque in terram depressa esset. Nunc uero caput paucis colli uertebis cum tergo coniungitur, proboscidemque habet quæ ceruicis munus usumque expleat: quæ cibum attrahit, & potum haurit. Quinetiam pedes eius sine commissuris quasi columna coniuncti graue corpus fulciunt. Si enim laxa ei & infirma membra data essent, perpetuæ fuissent articulorum, commissurarumque in eo et claudicante & attollente distorcionem, cum corporis tantæ molis attollere non possent.

IN HEXAEMERON

Nunc brevis calx pedi elephanti subiecta est, nec tamen in aliam nec in genu deflectit. Non enim membra lubrica & infirma animantis crassitudinem, quæ ei magna adiuncta est eaq; tremula, sustinere potuissent. Itaq; proboscide illam quæ ad pedes demitteretur desideravit. An non animaduertis eos in prælio quasi turres quasdam animatas exercitus præesse, aut tanquam colles quosdam ex carne, impetu qui sustineri non possit ferri, hostiumque arcem dissipare? Quibus nisi data essent proportionem corporis inferiora membra, nullo tempore superessent. Nunc vero nonnulli iam literis mandauerunt, elephantem trecentos etiam annos eoque amplius vivere. Ob eamque causam crassa eis nec composita membra sunt data. Ea autem quæ ad victum pertinent proboscis, ut diximus, à terra in sublime perfert, cum sit natura sua & anulosa & laxa. Ita verum est verbum il-

ORATIO IX.

131

lud, nihil in rebus quæ procreata sint, quod aut superet, aut absit, posse reperi. Hoc quidem animal cum tantæ sit magnitudinis, tamen ita nobis subiecit dens, ut & si doceatur, discat, & verbera perferat: quæ quidē re apertè nos ipse docet omnia à se subiecta esse nobis quod ad conditoris simula crum simus effecti. Nec verò in magnis solum animantibus sapientia, cuius vestigia nulla persequi possumus, perspicitur: verum etiam ad minutissimum quodque admirationem transferre possumus. Ut enim non magis admiror magna montium cacumina, quæ quoniam nubibus proxima sunt perpetuo statu frigis continent & conseruant, quam concavitatem vallium locorumque præruptorum, quæ non solum flatus horridos qui sublimia loca petunt, declinat, verum etiam calorem cæli semper continet: sic in animantium molitione, non est mihi magis admirationi elephantis, quam

IN HEXAEMERON

mus, quod leo eum timeat: vel minus
simus scorpij aculeus quem admodum
ab artifice quasi forame ita cauatus sit,
ut eo in ea quibus vuln^o influctum est,
vir^o ingeratur. Nec verò est quòd quis
quam accusare parentem rerum debeat
ob eam causam, quòd animalia quæ vi
rus mittunt, perniciofa & inimica vi
ta nostra procreauerit. Isto enim pæ
dago etiam accusare licebit
qui adolescentia facilitatem & proci
uitatem in officio contineat, plagis que
ac verberibus intemperantiam castiget.
Argumento sunt animantia. Confidit
in deum, Super aspidem & basiliscum
ambulabis, & conculcabis leonem &
draconē, & habes eam quā dat fides po
testatem, ut super serpentes & scor
pios ambules. An non vides viperam
quæ ex sarmento quod Paulus collige
bat, extitit, nullum ei detrimentum at
tulisse, propterea quòd sanctus vir fidei
plenus erat? Quod si perfidus sis, time

ORATIO IX.

132

non magis animal quàm tuam perfici
diam, quate ipse omni malo & interi
tus obnoxii reddidisti. Sed sentio à me
ea iam dudum postulari, quæ ad homi
nis ortum originemque pertinent, ac mi
hi videor audire propemodum eos qui
audiunt animis suis vociferantes, nos
nostrarum rerum qualis natura sit
didicisse, nos qui simus ignorare. Ita
que depulso omni metu qui nos im
pedit, de eo dicere cogimur. Ve
rum enim est nihil esse difficilius, quàm
nosse seipsum. Oculis enim ea quæ
extra sunt cernens, non solum in se
ipsum oculorum munere non fungi
tur, sed etiam ipsa mens nostra cum
accuratè acriterque aliena peccata cer
nit, tarda est ad vitiorum nostrorum
considerationem. Ob eamque causam
nostra hæc oratio cum diligētè aliena
exposuerit, tardè & timide ad ea quæ
nostra sunt & propria cōsideranda in

IN HEXAEMERON

greditur. Quancū non magis ex cælo
& terra deus cognosci potest, quā ex
nostra fabricatione, ab eo qui sapienter
se ipse considerarit, id quod ait prophe-
ta, Notitia tui ex me facta est mirabi-
lus, id est, cū me ipse perspexi, excellētiā
sapientiæ tuæ didici. Et dixit deus, facia-
mus hominē. Vbi nūc Iudæus, qui cum
in iis quæ sub aspectū cadunt, quasi per
fenestras quasdā diuinum lumen collu-
ceat, secundāq; personæ obscurē se osten-
dat, nondū euidenter ac perspicue, contra
veritatem pugnat, vt dicat, deū ipsum
secum loquentē? Ipse dixit, inquit, et ip-
se fecit, fiat lux, & facta est lux. Erat
igitur etiam tum in iis quæ ab eis dice-
batur perspicua absurditas. Quis enim
excusor, aut faber, aut sutor cū ad in-
strumenta artus suæ solus sedet, si nemo
cū eo opus agat, dicat ipse sibi, Faciam
gladiū, aut conficiamus aratrū, aut effi-
ciamus calceos? ac nō potius tacitus ipse
opus perficiat? Nūq; profecto sint, ali-

ORATIO IX.

133

quem ingenuū, ac liberū hominem, atq;
præfectū sedere, qui domini ritu vehe-
menter sibi ipse in opere inslet. Sed tamen
qui in ipsum dominū calūniās strue-
re nō dubitarunt, a quibus cōiciis absti-
nebunt, cū linguam in mendacio exer-
citātā habeant? Quancū hæc vox eo-
rum os obstruit, Et dixit deus, faciam
hominem. Num etiam hoc loco, quāso,
persona solitaria est? Dīo enim scriptum
est, Fiat homo, sed faciamus hominem.
Ad illud vsq; tempus, cū nōdum exti-
terat qui doceretur, in profundo demer-
sum erat diuinæ cognitionis præconiū.
Cū verò hominis ortus expectatur, fi-
des aperitur, veritatīsq; decretum pla-
nius explicatur. Faciamus hominem.
Audis hostis Christi, deū colloqui cum
socio molitionis, per quē fecit et seculā,
q̄ portat omnia verbo virtutis suæ. Sed
enim nō tacitus religionis verbum reci-
pit. Vt enim eæ bestię quæ hominū gene-
ri infestissimæ sunt, cū in caneis incluse

IN HEXAEMERON

sunt, impetu feruntur in saxa quæ volu-
untur, quo naturam tetra atq; feram
declarant, furorem autem explere non pos-
sunt: sic Iudei veritatis hostes, cum in an-
gustias compelluntur, multa, inquirunt, per-
sonæ sunt, quibus cum deus verba fece-
rit. Angelus enim qui ei præsto erat, di-
cit, faciamus hominem. Commentum est
Iudaicum, & quæ illinc ducitur facili-
tatis fabula, ut ne unum probent, mille
inductum, cumque filium improbent, mi-
nistros consilij auctoritate attribuant, eosq;
qui serui sunt ut nos, dominos faciunt
nostræ institutionis: perfectus homo, ad
angelorum dignitatem traducitur. Quod
ante opus par esse potest ei qui fabricat
est? Vide etiam quod sequitur, Ad ima-
ginem nostram. Quid ad hæc respondes? Nū-
quid etiam imago una dei & angelorum? Filij
enim patrisq; eadē forma sit necesse est,
intelligendo scilicet formam eo modo, qui
deo dignus est, non in figura & specie hu-
mana, sed in proprietate diuinitatis. An

ORATIO IX.

134

Ad etiam tu qui nouam sectam sequeris,
qui quæ Iudeorum doctrinam specie reli-
gionis Christiana prædicas: cui tandem
dicit, Ad imaginem nostram? cui alij,
nisi ei qui splendor est gloriæ & figura
substantiæ eius, qui dei inuisibilis est si-
mulacrum. Sua igitur imagini, quæ vi-
uit & dixit, Ego & pater unum su-
mus, &c. Qui videt me, videt patrem:
huic, inquam, dicit, Faciamus homi-
nem ad imaginem nostram. Vbi una
imago est, quā dissimilitudo esse po-
test? Et fecit deus hominem. Non fe-
cerunt. Hoc loco personarum multi-
tudinem vitauit, ut illis Iudeos doce-
ret, his verò gentium errorem exclu-
deret. Tutò ad unionem confugi-
mus, ut filium cum patre intelligas,
& multitudinis eorum periculum
effugias. Ad imaginem dei fecit eos.
Rursus personam eius qui se in ope-
re socium præbuit induxit. Non
enim dixit ad imaginem suam, sed

IN HEXÆMERON

ad imaginem dei. Quæ autem in re habeat homo dei simulacrum, quòque modo fiat similitudinis particeps, deinceps deo iuvante dicetur. Nunc hoc tantum dicam, si una est imago, quid tibi venit in mentem, ea quæ tolerari non possint, impiè profiteri: ut dicas filium patri esse dissimilem? ò ingratum animum. Cum in similitudinis factus es particeps, eam non fers acceptam ei qui eiusmodi beneficium in te contulit. Et rata tibi manere putas oportere ea quæ tibi gratis delata sunt: domino autem eam quæ à natura tributa est, similitudinem cum patre communè habere non concedis. Sed silentium nobis indicit vespers, qui in dudum solem ad occidentem misit. Quapropter nos hic finem dicendi facimus, contenti iis quæ dicta sunt. Atque hoc quidem tempore quandiu licuit amorè vestrum excitare, eatenus locuti sumus. Accuratiùs autem de iis quæ proposita sunt iis sermonibus qui supersunt, iu-

ORATIO X.

135

uante spiritu differemus. Abite igitur leti concio cui Christus charus est, & pro omni opsonio, variisque gule iritamentis, eorum quæ dicta sunt recordatione magnificas vestras mensas instruite. valeat qui filium patri dissimilem proficitur, erubescat Iudæus, pius decretis veritatis exultet, Deo gloria, honor & potestas sempiterna tribuatur, Amen.

De hominis fabricatione & molitione, Oratio X.

Vetus debitum dissoluturus venio, cuius dissolutione distuli, non oblivione instituti mei, sed corporis imbecillitate, officium hoc et necessarium est maxime auribus vestris, & debitum. Etenim per iniquum sit & indignum, nos qui ea quæ & bestias, & nates animantes, et pecora, & aues, & cælum, eaq, quæ in cælo sunt, & terram, & quæ in terra

IN HEXAEMERON

Ex terra eduntur attingunt, tradiderimus, non etiam ea quæ ad ortu nostrum pertinent, ex scriptis quæ à deo tradita sunt, in luce proferre. Vt enim oculi nostri cum ea quæ extra sunt, cernant, seipsi non cernunt, nisi aliqua re quæ solida sit adhibita & obiecta, & illic aspectus reflexus ac relatus quasi aduerso fluxu eos sibi metipsis videndos quasi e regione proponit, sic mens nostra cum cetera videat, seipsa non cernit, nisi se ad scripturas conferat. Quod enim lumine inde reflectitur, causa est cur unusquisque nostrum cernatur, quandoquidem stulti sumus, & ignari nostræ molitionis, cum id quod simus & quid simus, ignoramus. Nosmet enim ipsos omnino negligimus, cum eorum quæ ad nos pertinet, cognitioque facilia sunt, & vel minima, cognitione non habemus. Multa artes esse suum studium in humano corpore conspiciunt. Quod si medicinam persequere, inuenies quanta nobis medici de rerum naturarum usu exponant, quot de interiore

ORATIO X.

136

nostra fabrica in anatomis vias occultas obscure coherentes inuenerint, conspiratione unâ à corpore, spiritus receptacula, sanguinis riuos, respirationis tractum, sedem caloris in corde, impulsum perpetuum spiritus cordis, innumerabilia denique ab illis tradita sunt, quæ nemo nostrum nouit, propterea quod nullam operam oculumque huic parti disputationis tribuat, nec quisquam qui sit, intelligat. Cælum enim potius quam nosmetipsos studemus noscere. Quapropter noli id quod in te mirabile est, contemnere. Paruus enim tuo quidem iudicio es, magnum autem inueniet quæ sequitur deinceps oratio. Itaque sapiens David qui seipsum accuratè ac diligenter considerare sciebat, Mirabilis, inquit, facta est scientia tua ex me. id est ex arte quæ in me est, quantæ sapientiæ corpus meum conglomeratum sic cum perspexissem, ex hac parua conglutinatione magnum opificem intellexi. Faciamus hominem ad imaginem nostram.

IN HEXAEMERON

*Et similitudinem. Demonstratum est
manere in transcurso, & satis demonstra-
tum est, quisnam loquatur, & qui cum
sermo conferatur, habetque Ecclesia ha-
rum rerum probationes, aut habet potius
fidem demonstratione firmiorem. Facia-
mus hominem. Considera te ipsum, hinc
sumpto initio. Nondum de alia fabri-
ca hæc vox scripta est. Lux facta est, et
imperium simplex fuit, Dixit deus, fiat
lux, cælum, & sine consilio cælum: lu-
mina, & nullum ante de luminibus co-
siliium capium est: mare, pelagus immen-
sum iussu & nutu prolata sunt in lu-
cem. Omnia piscium genera nutu facta
sunt, bestia, pecora, & volucres, dixit
& extiterunt. Hic nondum homo erat,
nec consiliium de homine. Non dixit ut
de cæteris, fiat homo. Considera digni-
tatem tuam. Non præcipuit Deus ortum
tuum imperio, sed in eo deliberatio fuit,
quemadmodum nobile clarumque ani-
mal in vitam lucemque proferendum*

ORATIO X.

137

*esset. Faciamus. Sapiens ne deliberat, ar-
tífex cogitat, utrum desit ipse arti suæ
& sollicitus velit absolutum & perfe-
ctum & accuratū artū suæ quod cha-
rum haberet opus efficere? an hoc poti-
us facit, ut tibi planū faciat, te apud deū
quasi finem esse & perfectionem cate-
rorum operum suorum? Didicisti duas
esse personas, eum qui loquatur, & eum
qui cum loquatur. Cur non dixit, fac,
sed faciamus hominem? ut domini ius
et potestatem intelligas, ut ne patre agni-
to, filium ignores: ut intelligas patrem
fecisse per filium, & filium paterna vo-
luntate procreasse, patremque in filio,
& in spiritu sancto filium gloria &
honore afficias. Sic commune opus exti-
tisti, ut virumque simul adores, nec ve-
nerationem diuidas, sed coniungas diui-
nitatem. Vide historiam speciem, re autem
vera theologiam. Et fecit deus hominē.
Faciamus. Et non dixit. Et fecit, ut ne
multitudinis deorum captes occasione.*

IN HEXAEMERON

Si enim personam pluralis numeri adiunxisset, homines multos sibi deos non dubitassent collectos proponere. Nunc autem ait, faciamus, ut patre, filio, spirituumque sanctum agnoscas: fecit Deus hominem, ut coniungas diuinitatem, coniungas autem non personas aut res singulas, sed virtutem, ut unam gloriam tribuas sine venerationis diuisione, nec in Deorum multitudinem, venerationem diuidas. Non dixit, Fecerunt Deum hominem, sed fecit Deus. Sua patris & propria est persona, sua filii, sua spiritus sancti. Cur ergo non tres? Quia una diuinitas. Quam enim in patre intueor diuinitatem, hanc etiam in filio intueor: et quam in spiritu sancto, eadem etiam in filio, propterea quod forma una in utroque est. Et principium a patre in filio idem, ob eandem causam etiam apud nos una est et venerationis & gloria. Initium ortus nostri, vera diuinitas est. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ad imaginem Dei facti sumus. *¶* tan

ORATIO X.

138

de ad Dei imaginem? Detestemur cor sententiamque trita, comprehensionem indoctam, indoctamque de deo opiniones. Si ad Dei simulacrum effecti sumus, inquit, eiusdem forme cuius nos, est deus. Oculi Deo tribuuntur, aures, caput, manus, denique, vertebrae coxarum, in quo insistant. deus enim in scriptura sedere dicitur. Pedes quibus ingreditur. Num talis deus? Elicite ex animo deformes opiniones. Dele sententiam quam dei magnitudini non conuenit. Caret figura deus, est simplex, expers est molis, et quantitatis: noli in eo formam fingere, noli potius efficere eum quam magnus est more Iudaeorum, noli deum notitius ad corpus pertinentibus circumscribere, noli eum tuo sensu describere. Comprehendi non potest magnitudine, magnus enim intellige, ita tamen, ut magno potius addas quam quod animo comprehenderis, et maiori amplius, rationique, tua persuadeat, eam non posse ad ea quae infinita sunt puenire. Noli figuram intelligere. Ex virtute deus intelligitur, simplicitas naturae in eo est, non
f iij

mole prædita magnitudo, ubique est, et
vniuersitatem superat, nec tactu clau-
di & terminari potest, quodq; in tuum
animum non cadit, nec magnitudine cō-
prehenditur, nec figura delineatur, nec
virtute finitur, nec temporibus circum-
scribitur, nec terminis clauditur. Nihil
Deo ut nobis conuenit, quo igitur pa-
cto dixit scriptura nos ad Dei simula-
crum effectos esse? Si ea quæ ad Deum
pertinent edocti simus, quæ nos ipsos at-
tingunt intelligemus, nos illud ad Dei
similitudinem nō in forma corporis ha-
bere. Cum enim corpus interit, forma
etiam interit & perit. Neque verò fi-
gura eius quod interire non potest, in
eo quod interit expressa reperitur: non
est id quod interit, eius simulacrum quod
interire non potest. Corpus crescit, de-
crescit, senescit, commutatur, aliud est
in iuuentute, aliud cum bene constitutum
est, aliud cum est in morbo, aliud cum
timet, aliud cum confidit, aliud cū va-

enium est & esurit, aliud cum plenum
est, aliud in pace, aliud in bello, alius co-
lor vigilantis, alius dormientis, illius e-
nim rubor efflorescit, quod calor ad par-
tes exteriores se conferat, huius calor re-
frigeratur, contrahiturque in partes in-
timas: itaque pallida sunt dormientium
corpora. Quis ergo fieri potest, ut ei quod
immutari non potest, id quod potest, si-
mile sit? Ei quod semper sui simile est,
eiusdemque modi, id quod nunquam sta-
bile ac firmum est? Nos fugit & de-
serit ut ea quæ fluunt, ante quam visi
cognitque fuimus, abiimus, aliud atq;
aliud corpus humanum videtur. Ad
imaginem nostram. Quo tandem pacto
seruari poterit immutabilis natura mu-
tabile simulacrum? eius quæ omni for-
ma & figura caret, id quod forma est
particeps? Quibus ergo in rebus simili-
tudinem requiremus? In quibus ipse Do-
minus requirendam esse dixit. Si quid
de meo dicam, nolite approbare. Si id

IN HEXAEMERON

¶ Deus tradidit, approbate. Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem, & dominetur piscibus. Corpore anne ratione? in animone, an in carne inest principatus? Corpus hominis imbecillius est, quam multorum animantium. Qui comparari potest hominis corpus cum camelo? hominis cum bouis? hominis cum cuiusvis beluæ corpore? Facile vinci capique potest corpus hominis, si cum beluæ corpore conferatur. Sed in quo inest principatus? In rationis præstantia. Quanto corporis viribus superatur, tanto rationis præstatio præstat. Quibus tandem rebus magna onera homo transfert, industriane, an corporis contentione & viribus? Faciamus hominem ad imaginem nostram. Hominem interiore & rationem significat, cui ait, Faciamus hominem. Sed dices, cur nobis de ratione non dicitur hominem dixit ad Dei imaginem: an verò ratio homo est? Audi apostolum dicentem,

ORATIO X.

140

Et si homo noster qui extra est corrumpitur, at certe homo qui intus est renouatur de die in diem. Quo tandem pacto duos homines declaro? Vnum enim qui videtur, alterum cum quem is qui apparet occultat, eum qui intus est, effugientem obtutum oculorum. Habemus igitur intus hominem, duplicemque sumus quodammodo, utrumque est verbum quod dici solet, Intus nos esse. Ego enim sum is homo, qui intra me est. Ea quæ extra me sunt, mea sunt, non ego. Non enim sum ego mea manus, sed ego animi ratio: manus autem pars & membrum est hominis. Itaque corpus hominis est instrumentum, animi instrumentum, homo autem propriè ex ipso animo nominatur. Faciamus hominem ad imaginem nostram, id est demus homini rationis principatum, & præsit: non, faciamus hominem a l imaginem nostram & succenseat, & concupiscat, et de leat. Non enim perturbationes in dei similitudine

IN HEXAEMERON

assumpta sunt, sed ratio domina perturbationū. Et praesit piscibus. Vt primum in luce prolatus es, effectus es princeps. Et praesit. Vnius anni potestatem a rege homo ab homine accepit, mortalis a mortali, accipitque ab eo qui non habebat. Quod enim in animum homo imperium, quod ius accipit? Tu quidem a Deo accepisti non in tabulis scriptum, non in chartis quae intereunt a tinesq; roduntur, sed natura diuinam vocem non scriptam continet, Praesit. Principatus hominis haec sunt omnia. Praesit piscibus, bestiis terrae, volucribus caeli, pedibus, animantibus in quae in terra repunt. Non dixit, faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et edat omne lignum fructus ferax, quod in se fructum habet. Secundum locum ea quae corpus attingunt, obtinent: primum ea animi quae tenent principatum. Primum nobis mandata est principatus potestas. Animal es homo, na-

ORATIO X.

141

tum ad principatum, cur perturbationibus seruus? cur dignitatem tuam abiicis peccatig; seruus efficere? cur te ipse diaboli captiuum facis? Princeps omnium quae procreata sunt, delectus es, et naturae tuae splendorem magnificentiamque obscuras? Seruus vocatus es? quid te offendit seruitus corporis? Cur de te magnifice non sentis, eo dominatu qui tibi Dei munere concessus est, cum rationem habeas dominam perturbationum. Cum dominum tuum voluptatis seruum esse vides, te vero temperatum, scito seruum te esse tantum nomine, ille autem verbo quidem dominatum habet, re autem vera stabilem habet seruitutem. Illi cernis a scorto trahi, te scortum contemnere. quid causae est, quin tu voluptatis sis dominus, ille vero seruus quae a te victae sunt voluptatum. Quapropter illud, Faciamus hominem, et praesit, indicat, ubi sit vis principatus, ibi dicitur esse simulacrum. Praesit pisci

bus. Primum nobis datus est ferarum principatus. Non dixit, Praesit cicuribus animantibus, sed piscibus. Degunt enim in aquis. Piscium igitur nobis primum principatus est datus. Quo tandem modo piscibus imperamus? Sicubi te in stagnis plane demonstrasti, ut umbra tua omnia turbauit? Quis unquam patrum familias cum domus plena est turbatus, si statim coerceat, ita eam pacauit, omniaque sua praesentia in pristinum statum mutauit? Quo pacto omnis nantium natura viso uno homine statum suum formamque mutat? non iam vitam degit liberam, non audet ad summum maris aut stagni nando euadere. Delphis cum alicubi in propinquo hominem spectauerit, etsi ex nantibus animantibus unus maxime regis specie ac principatus praese fert, tamen pudore quodam affici dicitur. Sic datus est homini nantium principatus. Cum porro vides rationem tuam ad omnia peruenire, omniaque imperio tenere

et gubernare, quid causa est, cur non praesit piscibus? Animaduerti ego in eo industriam humanam, quod retia quadam fabricantur, in eaque primum escam pro magnitudine magnorum piscium ingerunt, deinde summis illis funibus quibus pendent retia ad alteram ripam utres statibus compellunt, solutisque summis illis funibus in profundum sublimes demittunt. Magni igitur pisces escis capti et deliniti, atque retibus per se implicati, urnas in profundum trahunt, sed quoniam urnarum natura levis est contra in summum trahit, illi vero sua esca irretiti, in omnesque partes fluitantes, profundaque turbantes, reperiuntur. Profunda dimetiuntur, multaque contentione frustra suscepta, tandem rete illo capiuntur, itaque labore domiti, fame capti, mortui cum urnis trahuntur, sicque capienti magni paruo, imbecillo immensi praeda fiunt. Quid ita? Quia cum rationis

IN HEXAEMERON

præstantia vim principatus nactus sit,
vt malos fugituos imperium detrecta-
tes rapit ad supplicium, eosque qui non
possunt mansuetudine adduci, vi in ser-
uitutem compellit. Ita ubique vis prin-
cipatus à deo parente homini concessa
dominatur. Hinc glady, Xyana, bala-
ne, ferra, boues, omniæque illa horribi-
lia cetorum nomina, hominis potestati
tradita sunt. Præsit piscibus maris, be-
stiarumque terræ. Non vides leonem,
animal ingens, rugiens, cuius & nome-
ferri non potest, & rugitus terrâ mo-
ueri cogit? cui tandem est ita ferendum,
vt eius impetum sustinere possit? Ani-
mal profecto nullum tantum sibi de vi-
rium suarum præstantia persuadet, vt
leonis impetum sustineat. Sed tamen
illum vides in paruo viuario caueâque
inclusum. Quis enim coercuit? Is qui
paruum carcerem magno animali ex-
cogitauit. Quis tenuit staminum il-
lorum ex ligno belua spiritum fabrica-

ORATIO X. 143

tus est, vt non suo spiritu suffocetur, sed
spiritum liberum ducat, & tutum?
Quis nisi homo beluas vel atrocissimas
eludit? Nonne pardas decipit, cum in
statua hominis chartam ponit, & illi
chartam lacerant, homo verò in in-
fidius loco inferiore positus, belua a-
mentiam ridet? An non omnes ho-
mo præstantia superat? Quid tibi aues
cōmemorem? Homo in aërem ille qui-
dem non conscendit (neque enim penas
habet) sed tamen vi animi & mentis
quasi pennis quibusdam volat: nihil ra-
tionē cohibet. Ea quæ in profundo sunt
scrutatur: quæ in terrâ, venatur: quæ
in aëre, occupat. Animaduertisti inter-
dum in summo ramo auem infidētem,
quæ homines rideret? Freta enim penna
pernitate hoc facit. Sed tamen sæpe
puer visus est arundinē arundini subii-
cere, appensoq; visco in extremitate aru-
dinum, ita tamen vt ramis & foliis
viscum occuleret, cum sublatis in cæ-

IN HEXAEMERON

lum oculis autē observasset, manu avem capere, & quod in aëre volaret, id vin-
ctis visco ducere. Homo est humilis, &
manus eius terram spectat, at eius mens
supera capefit: idēq; arte omnia asse-
quitur, retia tenduntur avibus, sagit-
tary volucres assequuntur, inescantur
ea quae paulo sunt edaciores. Non ob-
servasti aliquando etiam aquilam in
prædam aperte inuolantem primum,
deinde laqueo in terra implicatam?
Sic id quod altum excelsūque est, de-
orsum in terram escū humana arte ex-
cogitatis illeſtum demittitur. Sub ho-
minis ditione redegit omnia, quod-
que molitus est, cōplevit, nec hominem
imperij expertem fecit. Noli hoc dicere
ea quae libero cælo fruuntur, quāto mihi
præstant? Ratione enim illa quoque tibi
parent. Et reptilibus quae sunt super ter-
ram. Vides ubinam illud, ad Dei simu-
lacrū & imaginem effectum esse, cir-
cūferas? Et fecit Deus hominem. Quid

ORATIO X. 144

tandem homo est? Eum ex iis quae le-
gimus & audiimus, definiemus. Ne-
que enim mihi iam necesse est alienas
definitiones mutuari, neque ea quae
vanitatis sunt, in veram rationem
inducere. Homo est opus dei, ratio-
nis particeps, effectum ad auctoris si-
mulacrū. Num quid absit ab hac
definitione, si qui multum opera con-
sumpserunt in percipienda mortali sa-
pientia, viderint. Ad Dei imagi-
nem homo effectus est, & benedi-
xit Deus homini, dixitque, Crescite
& multiplicamini, & replete ter-
ram. Haec ad pisces benedictio per-
tinet. Et dixit Deus, Producant aquae
reptilia animorum viventium, & fa-
ctum est ita. Deinde etiam Deus di-
xit, Crescite, & multiplicamini &
replete aquas. Quid ergo amplius? Ne-
cessario haec, quaeque communia sunt,
tibi data sunt, teque manent pro-
pria. Cresce enim quemadmodum etiā

IN HEXAEMERON

cetera animantia, & a parvis initiis
parvis accessionibus progrediendo ad fi-
nem perfectionemque peruenis. Sic &
equi & canes, sic & aquila & cygni,
omniaque quae commemorare posui, a
primo paruoque ortu paruis progres-
sionibus usque ad perfectionem perue-
nerunt, rursus decessione ad minorem
modum reuertuntur. Quae igitur natura e-
rant communia, ea etiam nobis Dei mu-
nere concessa sunt. Crescite, id est cibum
capite, parui generati estis, magni estote,
finisque ac terminus esto crescendi. Non
enim cum in primo septenario numero
alimur, progredimurque ad secundum
et atis septenarium numerum, iam debe-
mus eodem modo in omni parte vitae no-
strae, in septenarios numeros etatem per-
tineri. Primus septenarius numerus pue-
rilem etatem continet. Terminus infan-
tiae apertus est, dentium mutatio: quo-
rum alii cadentibus, alii in eorum lo-
co oriuntur atque succedunt. Secundum

MORATIO X. III 145

progressum excipit incrementum, durat-
que usque ad decimum quartum annum.
Deinceps est puerorum aetas. Primum
animus est infans, deinde puer, tum eph-
ebus, tum vir a quattuordecimo anno, hic
tertij progressionis terminus. Crescite er-
go. Non si centum annos vixeris, idcir-
co a primo ad centesimum annum cre-
scis, sed hoc verbis. Crescite, sapienter di-
ctum, ad providentiam pertinet. Cresci-
te. Quod ad tempus? An non terminus
crescendi constitutus est? A prima com-
positione quae in ventre instituta est, ra-
tio etiam crescendi incipit. Non enim
postea recentius est aetatis beneficium quod
accedit, sed prima quae in ventre ortus
habent institutiones, status habent ad
augescendum commoditates. Deciderunt
alicui dentes, cum ad tantam magnitu-
dinem crevisse novimus. Tres annos in-
fans natus est. Dimensus est pater, scit
cum duplam magnitudinem cum ad
perfectum pervenerit, esse consecuturum.

IN HEXAEMERON

Quantus enim est trimus, his tam magnus erit, aut rursus tam magnus erit in perfectionem incrementi. Hæc meta est humanæ naturæ usque ad finem, usque ad terminum, à primo septenario ad secundum. Hic deinceps calor maior copia, corporis tenerior humor immiscuitur, membra firmanentur, homines robustiorum æquales dici incipiunt, nondum tamen omnibus suis partibus cõplentur. Corpus enim eorum etiam tum novum est, et ad labores ferendos minus idoneum. Atque id quod leve est, & mutabile, deinceps animal accepit. In tertio autem septenario deinceps, crescendi in eo munus absolvitur, præterea corpus post tertium septenarium proceritatem istam adipiscitur, postea vero quàm natura proceritatis adipiscenda laborem subiit, ad latitudinem deinceps se ipsa conferre incipit, & quasi fundamentum erecta corpori substernere, eique addere crassitudinem, firmam, mem-

ORATIO X.

146

bra efficere. Atque hæc quidem cum natura lege ac consecutione sua faciat, extiterunt tamen initio iussu Dei, quodque tum latuerat, per omnem naturam ad finem usque vagatur. Crescite & multiplicamini. Crescite dixit, ut ne id quod editum in lucem est, uno crescenti termino omne desiniatur, in eoque consistat. Multiplicamini autem, ne in uno homine, sed in multis consisteret. Et replete terram. Replete autem, non habitando, (sic enim in angustias quasdam deducti essemus, si tanta erat terra, quanta nos dimittitur) sed replete potestate. Nobis hoc ipso, replete terram, terra imperium dedit. Non eam homines necessario complent, sed complendi nobis dominatum & potestatem dedit, eamque ratione complemus. Cum intelligimus quanta sit eius pars illa quæ propter nimios solis ardores est inculta & inhabitabilis, cum scimus quanta sit Aquilonaris plaga, quæ

IN HEXAMERON

propter nimium rigorem inculta est et inutilis: an non terram complemus? nõne eo quod vtile est delecto, id qđ inutile, in vitā hōim deduxim? Quocirca illud, Replete terrā, dominos nos fecit. Non si toti⁹ terrā vsū nō habem⁹ ppter ea toti⁹ nō habem⁹ imperiū atq; dominatū. Neque enim tu cū tritici emisti, nō toti⁹ domin⁹ es, qā in tritico aliud esū aptum est, aliud vt inutile abiicit, aut lapillos vt inutiles abiicit, et siquid aliud admixtum est esū minime accommodatum, paleā que cribro abiecta, lolioque delecto, quicquid purum est ac sincerum, id ad vitæ cultū eligis. Ita terra quæ concessa est ad domicilium necessariorum præstantior est, quæ autem ad agriculturam, necessaria: alia etiam ad quadrupedum pabulum relicta est. An non mihi, quæso te, licet qđ liber constituere ac facere: cum dei qui me procreauit, concessit ac munere donum horum omnium factus sim? Et

ORATIO X. 147

replete, & præ sint piscibus maris, & volucribus celi, terraq; bestiis. Hæc reliqua est benedictio et precatio, hæc lex, hæc dignitas q̄ nobis a deo concessa est. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. An non significauit designari probationem? Faciamus hominē ad imaginem nostram & similitudinem. Consilium duo habuit, ad imaginē & similitudinem, effectio vnū habet. Num alitur voluit, & aliter mutauit sententiam? num penitentia quædam comes fuit molitionis? num interuenit remissio effectoris, qui aliud suscepit et voluit, aliudq; fecit? an verò nuga sunt in verbis? fere enim hoc dicit, Faciam⁹ hominem ad imaginem & similitudinem. Cum enim dixisset, ad imaginem, non dixit, ad similitudinem. Vtrumlibet elegerimus, scripturam reprehendemus. Si enim hoc dicit, superua canēū est bis eadem dicere. Verbū ociosum & ignominium in scriptura dicere, blasphemia est.

IN HEXAEMERON

grauissima. Atqui non utitur verbis
superuacaneis. Non igitur necesse fuit
hominem fieri ad imaginem & simili-
tudinem. Cur non efficit quod voluit?
Cur non dictum est, Et fecit deus homi-
nem ad imaginem Dei & similitudi-
nem? An effectoris potentia remissa est?
Impium est verbū. An verò pœnitentia
in eū cecidit, cui propositū erat hominē
efficere? Magis impia cogitatio. At di-
xit, & mutauit sententiam? Minime
vero. Nec igitur hoc scriptura dicit, nec
effectoris vires debilitata remissaq; sunt
nec consilium inane fuit. Quæ tacitur-
nitatis ratio? Faciamus hominem ad i-
maginem nostram & similitudinem.
Ac illud quidem à prima institutione
ortūque nostro habemus, hoc autē iudi-
cio ac voluntate perficimus. In prima
rerum molitione hoc nobis datum est,
ut ad Dei simulacrum effecti simus. Volū-
tate autem iudicioque à nobis efficitur,
ut ad Dei similitudinem simus. Huius

MOORATIO X. 148

autem, voluntate ac iudicio, vis in no-
bis inest, actione verò nostra id nobis ad
iungimus. Cum dominus nos efficeret,
nisi preoccupatio dixisset, Faciamus,
& ad similitudinem, nisi vim qua ad
similitudinem efficeremur, nobis conces-
sisset, nunquam nostro arbitrio similitu-
dinem Dei accepissemus. Nunc autem
vobis vim ingenerauit, qua aptos ani-
mos haberemus ad dei percipiendā si-
militudinem, quod cum fecit, hoc nobis
concessit, ut effectores operariique simus
diuina similitudinis, ut operis merces
sit angelus, ut ne simus tanquam si-
mulacra effecti à pictore, temere po-
sita, ut ne ea quæ ad similitudinem
nostram pertinent, alij laudem asse-
rant. Cum enim statuam vides accu-
rate ad primam speciem & exemplar
effictam, non tum statuam laudas,
sed pictorem admiraris. Ut igitur
admiratio mea esset non aliena, hoc
mibi relinquit, ut ad Dei similitu-

IN HEXAEMERON

dinem accederem. Ab imagine accepi,
quod sim rationis particeps. Ad simili-
tudinem fio, cum efficior Christianus.
Estote perfecti sicut pater vester cœlestis
perfectus est. Scisne ubi dedit nobis do-
minus illud, ad similitudinem? quod so-
lem suū oriri facit super bonos & ma-
los, & pluit super iustos & iniustos. Si
tu malos oderis, si iniustus obliuiscare,
nec memineris inimicitarum quas tecum
proximi pridie exercuerunt, si denique
fratrem ames, eiusque malis comoneare
tum denique ad Dei similitudinem ac-
cedes. Si inimico ex animo ignoueris, si-
milis deo fies. Si eum te in fratrem qui
tibi iniuriam fecit, præstes, quem se in
te peccatorem præstat Deus, misericor-
dia qua in proximos commouere, deum
imitabere. Quapropter illud quidem ad
imaginem ex eo habes, qui rationis es
particeps. Ad similitudinem autē effi-
ceris, ex eo quod benignitatem accepisti.
Accipe viscera misericordie benigni

MORATIO. X. II. III. 149

tatem, ut Christum in duas. Quo-
rum enim causa misericordia com-
mouere, per eos Christum induis, tuā-
que cum eis coniunctione deo coniun-
gere. Sic historia vitæ humanæ quædā
institutio est. Faciamus hominē ad ima-
ginem. Habeo igitur in molitione ima-
ginem, proposito autem ad similitudinē
efficior. Ubi tua gratia? cur tu corona-
beris? si enim effector ac parens omnia
dedisset, quo tandem pacto tibi regnum
cœlorum apertū esset? Nunc illud qui-
dem tibi datum est, hoc relictum est in-
choatum, ut cum omnib⁹ tuis numeris
te ipse absolueris ac perfeceris, dignus
sis eo præmio quod a deo es consecutu-
rus. Quo tandem pacto efficiemur ad si-
militudinē? Euangelium. Quid est Chri-
stianismus? Dei similitudo, quātum pa-
tetur humana natura. Si hoc accepisti,
ut sis Christianus, fac ut sis deo similis,
Christum indue. Quomodo autem in-
dues? Qui baptismum non accepit, qui

vestimento se immortalitatis non ornauit, is diuinam amittit similitudinē. Si hoc tibi dicerem, faciam ut ad Regis similitudinem propè accedas, nonne me tibi beneficium dedisse iudicares? Quoniam similem te dei efficere volo, orationem qua te deum efficit, obturatis auribus contemnis, ne verba salutaria audias. Et fecit Deus hominem ad imaginem, τοῦ ἀρχαγοῦ, inquit, Mulier dicet, quid ad me? vir efficiebatur. Non enim dixit, τοῦ ἀρχαγοῦ, sed verbo hominis marem significauit. Sed ne quis insciter & imperitè hominis appellatione in viro tantum uteretur, adiunxit, marem & feminam fecit eos. Mulier etiā ad imaginem dei facta est, ut vir. Eiusdem sunt natura honorisque & dignitatis, pares sunt in eis virtutes, paria premia, similis poena. Ne dicat, infirmus sum, infirmitas carnis, in animo virtus est. Quoniam igitur par est honoris simularum diuinum in viroq; & ar. etiā

virtus sit i. bonorū operum exemplum. Excusatio nulla reliqua est ei qui corporis imbecillitatē proferre velit: neque id simpliciter, sed tenerū, ppter rerum oīm in patiēdo cōmunionem, contentum in tolerantia, contentum in vigiliis. Quando tandem viri natura ad mulieris, quae vitam toleranter degat, naturam potest accedere? Quando mulierum in ieiuniis contentionem vir imitari poterit, laborēque in precibus, lachrymarum copiam & abundantiam, in beneficiis conferendis studium, Vidi ego mulierem, quae clam res praeclaras surripiebat, easque sine viro arbitro pro viro, familiāq; amplificatione largiebatur, & pro liberorum salute dabat viro inscio, eius causam profundeabat, eique non enuntiabat. Quod enim faciebat, eo teste faciebat, qui ea videt quae clam sunt, remotisq; arbitris, nec beneficentiam suā publicè ac palam praeedicabat.

IN HEXAEMERON

Proba mulier dei simulacrū habet. Noli hominem cum qui extra est, spectare, est enim hoc quoddam integumentum, animus sedet intus sub velo teneroque corpore. Animus tamen utriusque similis est, in velis est dissimilitudo. Da igitur operam, ut benignitate deo similis sis, patientia, beneficentia, mutuo amore, charitate, odio malorum, vincendis peccati perturbationibus, ut tibi adsit principatus. Et præsit piscibus. Datum est tibi imperium in pisces rationis expertes, ut perturbationi à ratione alienæ imperes. Et præsit bestiis, omnium bestiarum principatum obtines. Quid? inquires, Suntne in me bestiae? Innumera biles verò in te sunt. Nolim putes hoc quod dico contumeliam esse. Paruāne tibi bestia videtur ira, cum animo allustrat atque obsistit? Nonne omni cane est sauior? Frax autem vrsæ, quæ in animo versipelli habitat, an non omni bestia quæ in lustris agit, truculentior est?

ORATIO X. 151

nonne hypocrisis est belua? Qui verò propensus est ad libidinem, nonne est scorpius? Et qui clam ad propulsandam iniuriam rapitur, an non vipera est acerbior? Avarus autem nonne est lupus rapax? Quæ tandem in nobis non est bestia? Qui mulierosus est, nonne equus est ad insaniam adactus? Equi enim, inquit, ad femina concubitum toto impetu feruntur, unusquisque ad proximi sui uxorem hinciebat. Transtulit se ipse homo in naturam eorum quæ rationis expertia sunt, ea voluptate, quam sequitur. Multæ igitur bestie in nobis sunt. Præsta igitur te cum qui præsitis bestiis. Si iis præsitis quæ extra te sunt, ea autem quæ intus sunt tibi culpa tua non parebunt, quis futurus es, qui cum ratione quidem leonem sapias, & eius rugitus contemnas, ferra es quæ dentes obtusos vocemque imbecillam mittit? cum ira intus tota simul contendit, erumpere? quid hac acerbius quæ ne cōtinere qui-

IN HEXAEMERON

dem se intus velit, cū homo à p̄urbatione superatur? cum ira ratione contempta, ipsa animi potestatem accipit. Princeps igitur procreatus es, princeps et dominus p̄urbationum, dominus bestiarum, dominus volucrum. Nec cogitationes tuae in sublime ferantur, nec mens tua intus levis sit, & instabilis. Datum est tibi in volucres imperiū. Absurdum est ineptus es, si extrinsecus volucres captes & deprimas, ipse vero leui suspensū sis; sis animo pradius. Noli tollere animos, noli maiora de te sentire, q̄ natura humana patiatur. Noli cū laudibus afficeris, nimis extolli, noli de te ipse dicere, noli magnū quiddā te esse existimare. Isto enim pacto futurus es animi instabilis, & genitūq; volubilitate huc atq; illuc impellere. Da operā, ut eas p̄urbationes quae in te sunt superes, ut praesīs rebus omnibus. Sic imperiū qd nobis in beluas datum est, nos eo dirigit et impellit, ut nobis ipsis imperemus. Absurdū est enim

ORATIO X.

152

eum qui domi pareat, gentibus imperare, cui sortū intus praesit, eum in republica praesse, qui domi pecunias non recte expendat & tractet, remq; familiarem recte & ordine administrare, & ita demum alius imperare. Alioqui ab iis qui in eius imperio erunt, hoc verbum circumferetur, Medice cura te ipsum, si domini sine ordine perturbata sint omnia. Nos metipso primū cūremus. Nemo qui leonem non cepit, in reprehensionem incurrit. Qui autem animū non vicerit, is ludibrio est omnibus. Itaque qui animi sui p̄urbationibus non est superior, culpatur. Qui autem feris bestiis superior esse non potuit, is nondum aliquid fecisse reprehensione dignum videtur. Qui autem instituit ut esses dominus, qui exigua ac imbecilla lingua nostra concessit, ut tandiu vobiscum verba faceret, qui denique per infirmam mentem nostram magnos vobis thesauros

IN HEXAEMERON

in paucis veritatis adumbrationibus significavit: det & vobis parvis rebus magnas, paucis seminibus, perfectam scientiam, & nobis voluntati perfectam mercedem, & vobis voluptatis quam ex divinis verbis cepistis fructum uberimum. Cui gloria & potentia sempiterna tribuatur. Amen.

De hominis molitione & institutione, Oratio XI.

Salomon ille sapiens non accommodatis ad persuadendum humane sapientie verbis, sed doctus à spiritu sancto, iis verbis quæ modo à nobis recitata sunt, hominem summus laudibus efferebat, in hanc vocem erupit, Magnum quiddam homo est, et vir misericordiae præditus, res est honorabilis. Ego vero frustra mecum reputabam, quæ & animo concipiebam de homine, & à scriptura didiceram. Ipse enim cogitabam

ORATIO XI.

153

quæ fieri possit ut magna res sit homo, animal caducum & mortale, sexcentis malis opportunum & obnoxium, quodque à primo ortu ad senectutem innumerabilium miseriorum calamitatumque quasi examen exantlaret, de quo dictum esset, Domine quid est homo, quia innotuisti ei? Ac psalmorum quidem auctor eum, ut abiectum animans contemnit, proverbium autem ut magnum quiddam effert laudibus. Sed hanc mihi disputationem ortus hominis historia quæ recitata est, sustulit. Modo enim deum lutum terræ sumpsisse, hominemque finxisse audivimus. Ex quo verbo virumque comperi, & nihil esse, & magnam rem esse hominem. Si naturam tantum spectes, nihil eum esse, nullaque estimatione dignum, si dignitatem quam consecutus est, magnum hominem iudicabis. Quam tandem? Dixit Deus, Fiat lux & facta est lux. Confer hominis ortum cum lucis origine. illic dictum est, Fiat

IN HEXAEMERON

firmamentū. Magnū cælum supra nos
extentū est, deiq; verbo generatū, stella,
sol, luna, omniq; quæ oculo intuemur,
omnēque magnitudines quas in supe-
rioribus locis esse cognoscimus, verbo in
lucem edita sunt, mare & terra, eorū
ornatus & descriptio, animantiū q̄ nec
ra omnia, eorū quæ terra fundit ex se-
se varia distinctiones, verbo hæc omnia
existerunt. Homo verò quo tādē mo-
do? Nō est dictū, Fiat homo, vt fiat fir-
mamentum, sed quiddam amplius in ho-
mine animaduertis. Lucem, cælum, lu-
mina, omnia deniq; longe multūque
superat hominis origo. Sumpsit Domi-
nus Deus. Hunc honorem habuit deus
nobis, vt manu sua corpus nostrum sin-
geret, non angelo imperauit, non sponte
sua nos terra vt cicadas ex se extulit.
Non dixit huic aut illi, vt vires admi-
nistras fingēdi causa adhiberet, sed ipse
manu sua studiosē nos effinxit. Terram
sumpsit. Cū id quod sumptū est, cōside-

HORATIO XI. VI 154

rus, quid quæso est homo? Cū eū qui fin-
xit, animo & ratione cōplecteris, homo
magna res est. Itaque & q̄ nihil sit, &
materia habet, & q̄ magnum quid ac
præclarum, ab honore ac dignitate. Et
accepit Deus. Sed quo tandē modo. Illic
superioribus verbis, Et fecit, inquit, ho-
minem Deus, hic verò rursum hominis
origo, tanquam nihil de homine didice-
rimus, exponitur. Et sumpsit Deus lu-
tum terræ. Et finxit Deus hominem. Iā
nonnulli dixerunt illud Finxit ad cor-
pus, Fecit autem ad animum pertinere,
quæ fortasse non abhorret à vero sen-
tentia. Vbi enim dictum est, Fecit -
quæ Deus hominem, ad imaginem Dei
fecit eum, dictum est, Fecit. Quo
autem loco deinceps de corporis na-
tura loquitur, Formauit dicit. In-
teresse autem inter effectiōem &
formationem aut effectionem, Psal-
mographus docuit his verbis, Ma-
nus tuæ fecerunt me, & finxe a

IN HEXAEMERON

runt me. Fecit interiore[m] hominem, ex-
teriore[m] verò finxit. Effictio enim lu-
to, effectio autem imagini conuenit. Ita
fit, ut ficta sit caro, animus verò factus.
Ergo cum supra de animi institutione
dixisset, nunc de corporis effictione dis-
seruit. Habeto hanc quoque rationē. Qua-
nam alia est illa superiora summam
dicuntur, hæc verò quemadmodū effectus
sit, exponit. Itaque supra effectū eū esse
dicit, hic etiam quemadmodum eū Deus
effecerit. Si enim omnino dixisset, effecis-
se, effecisse cum ut pecora, ut bestias, ut
serpes, ut deniq; herbā existimasses. No-
n igitur ab ea qua tibi cū bestiis est socie-
tate & cōmunionē declines, propriam
quantā in te efficiēdo Dei prastantiam
oratio tradidit. Sumpsit terræ lutū de-
us. Illic dixit fecisse, hic quemadmodū effe-
cerit. Lutū sumpsit terræ, sulsa manib[us]
effinxit. Cogita quemadmodū factus sis.
Naturæ effectiōne reputa. Te Dei man[us]
accepit: quod à Deo factū cōpositūq;

ORATIO XI.

155

est, id cura ne vitis inquinetur, ne pecca-
tus immutetur, ne tu e manu Dei elaba-
re. Ras es à Deo factus & cōpositus, tri-
bue Deo gloriā. Neq; enim alia de cau-
sa factus es, nisi ut instrumentū sis diui-
næ gloriæ accommodatū. Etenim hæc re-
rum vniuersitas est quasi liber quadam
inscriptus, qui Dei gloriā enunciat, oc-
cultamq; atq; oculos fugientē Dei ma-
gnitudinē per se tibi qui metis es cōpos,
exponit; ut qđ verum est intelligas. Fac
igitur ut omnī quæ dicta sunt memi-
neris. Et benedixit eū Deus, dixitq; Cre-
scite & multiplicamini, & replete ter-
ram. Duplex est incrementū, vniū corpo-
ris, animi alteri. Sed animi incrementū
est ex doctrina ad summū gradū p[ro]gres-
so. Corporis autē incrementū est ex par-
ua mole ad staturā accommodatā p[ro]gres-
so. Crescite igitur, iis quidē animatibus
quæ sunt expertes rationis, pro corporis
absoluta perfectaq; proceritate & mo-
le, p[er] naturæ extremo ac perfectione di-

IN HEXAEMERON

stum est. In nobis autem ad ei⁹ hominis qui intra nos est progressum illud crescere pertinet ad eū progressum, qui in deū fert, qualis erat Paulus, qui ad ea quae ante oculos erant, vires ingenij intēdebat, ea autem quae praeterierant, oblivione obruebat. Haec est illa perceptorum contemplationūque progressio, religionis ac pietatis accessio, ad maiora contentio, ut semper eorum quae vere sunt, cupiditate lucamur, id quod antegressum est post se relinquere, quod superest pietatis, id quo ad fieri potest, exquirere. Cuiusmodi Isaacus fuit, de quo hoc elogium scriptum est, Progressum in dignitate faciebat, quo ad magnū exiit. Non enim destitit, nec cum paulum processisset, cōstitit, sed magnos semper progressus faciebat. Peruenit ad virtutis munerā, ad temperantiā magno processu cōtendit, a de⁹ est institū, hinc ad fortitudinis arcē ascendit. Et siq; progressionib⁹ vsus, vir iust⁹ ad summi ho-

ORATIO XI.

156

ni cacumē puenit. Crescite igitur, ea ab soluta forma q̄ ad Deū ptinet, q̄ interioris hominis est ppria. Multiplicamini, Ecclesiae laus ac benedictio. Dō uno homine dei verbū circumscribatur, sed in toto orbe terrarū salutis euāgeliiū praedicetur. Multiplicamini. Quinā? q̄ qui euāgelio generati estis. Replete terrā, corpus quod vobis ad functiones & munera obeūda cōcessum est, bonis operib⁹ ornate: oculus ea quae honesta sunt, cernat, man⁹ referta sit bonis opibus, pedes ad visendos egros adhibeatur, ad eāq; facile ac libetē veniat, q̄ decet. Omnis mēbrovū nostrorū institutio, plena sit functionū q̄ praeceptis cōgruūt. Hoc est, replete terrā. Cōmunis vox est etiā eorum q̄ sunt expertia rationis, ppria autē sit & nostra, tū cū illo quo ad imaginē effecti sum⁹, & ea dignitate q̄ nobis concessa est, vivimur. Illa enim corporis incrementō crescunt, nos autē spiritus progressionib⁹. Et illa quidē terrā multitudinē impleat, nos coniunctam nobis terram,

IN HEXAEMERON

ad est corpus quo ministro utimur, optimis operibus muneribusq; cōplemus. Ecce dedi vobis lignum quod habet fructū in seipso, vobis erit in cibū. Nihil praetereat Ecclesia, legitima sunt omnia. Nō hoc dixit, Dedi vobis ad victū pisces, dedi vobis pecora, repētia animalia, quadrupedia. Nō horū, inquit, causa, homine instituit: sed prima lex, & institutio fructū vsum cōcessit. Digni enim etiā paradiso iudicamur. Latet autē hac in re quoddā mysteriū. Nobis enim, bestiis, auib; q; celi, & omnibus terrenis bestis herba fructusque concessi sunt. Et quanq̃ his temporibus multas bestias videmus, quae fructib; nō victitant (quis enim fructus pardo victū suppeditat? aut quis fructus leoni esse pabulū potest?) hac tamē cum legi natura pareant fructibus victitabat. Postea verō q̃ homo rationē viuēdi, sineq; sibi cōcessos transiit, cum post catachysmū inundationemq; aquarū Deo a parsimonia

ORATIO XI.

157

abhorrentes homines cognouisset, vsum omnium concessit. Hac omnia ut olera herbarū edite. Hac etiā cōcessione cetera animatia vescendi sumpsere licentia. Ex illo tēpore deinceps leo praedari cōpit, cadauera appetūt vultures. Nō enim vultures cum primū animalia cōperūt esse, terrā spectabāt, quippe cum nihil dum eorū quae à Deo significabatur vel ortū acceperant, excessisset ē vita, ut ex iis vultures victū pararet. Neq; natura partes dirimebat, erat enim robusta, neq; venatores pradā vllā cēperant, nondū enim illa hominū ars inuēta erat: neque bestia aliā ab aliis diuilebatur, nondū enim ex pradā vivebat. Vulturi autē hoc natura dedit, ut cadaueribus victitet. Itaque nondū erat cadauera, nondū teter odor, nondū is cib⁹ erat vulturū, sed omnes cyenorum efra victitabat, omniaq; animatia in pratis vivebat. Et quemadmodū videm⁹ canes curationis causa saepe herbā quae a-

IN HEXAEMERON

grosius dicitur depascere, nō quia aptus
est cibus, sed quia quadā naturae di-
sciplina, quā nemo docuit, ad id quod
utile est animalia rationis expertia se
conferunt: ita animātes quae ex praeda
uiuunt, tum herbis vitam propagabāt:
nec aliae aliis insidias parabant, qualif-
que futura est postea instauratio, talis
prior origo fuit. Homo autem ad pristi-
num statum suum redit, improbitate de-
relicta, & vita hac quae plena est cu-
rarum, & animi iis in rebus quae ad
vitam pertinent seruitute. His omni-
bus depulsis, ad vitam illam, quae in pa-
radiso à carnis voluptatibus erat liber-
rima reuertitur, ad vitam liberam, di-
uina similem, angelica parem. Hac
igitur nobis dicta sunt, non quod ab u-
su ciborum quem nobis Deus concef-
sit, excludi velimus, sed ut prateri-
tum tempus felix beatūque ducā-
mus. Qualis erat vita quae rem nul-
lam requirebat? Quā paucis homi-

ORATIO XI.

158

nes ad vitam degendam rationem egebat?
An non variam aetatis degendam ra-
tionem nobis peccati causa secum attu-
lit? Postea enim quā a veris deli-
ciis quae in paradiso erant, excidimus,
falsas adulterinasque delicias nobis
excogitauimus. Postea etiam quā
iam lignum vitae non intuemur, nec
pulchritudine illa gloriamur, dati
sunt nobis deinceps voluptatum de-
liciarūque causa coqui, panifices,
bellaria, odores, aliaque eiusdem ge-
neris, quae casum illum nostrum con-
solantur. Ut aegri cum à graui mor-
bo deiecti debilitatique sunt, nec af-
fuetam voluptatem percipere possunt,
odoribus aliisque eiusdem generis me-
dicorum opera & consilio eam per-
cipiunt. Quoniam enim maiorem
voluptatem amiserunt, & qui eorum
sensibus blandiuntur, rebus multo
minoribus & imbecillioribus similia
conquirunt & excogitant. Quāquam

IN HEXAEMERON

etiā nūc cum vitā ad quā in paradiso
degebat imitatio ē & exemplū nos
transfere volumus, declinata hac quā
ex ciborū varietate percipitur volupta
te, ad illam nos vitā, quā ad eius fieri
potest, traducimus, fructibusque ac semi
nibus, & iis quā baccis continentur, in
vitā utimur: quod autē prater ea est, id
ut minus necessarium repudiamus. Nō
enim detestabilia sunt propter eū qui cō
didit, nec rursus expetēda ppter carnis
ad ea propensionem. Et requieuit Deus
ab omnibus operibus suis die septimo.
Dicant y qui in numerorū ratione ver
sati sunt, quique in his curam studiūq;
posuerūt, eiusq; rei scientiā magnopere
comendarunt, numerū quidem sena
riū vnā cum orbis molitione extitisse:
eū enim secundū esse, multasq; numero
rū figuras ex se gignere, absolutūq; es
se omnibus suis partib;: omniāque quā
Arithmetici de senario in scholis dispu
tant, ea si cui vacat, dicantur. Dicant

ORATIO XI.

159

etiā de septenario, in eo sterilitatem esse
quandā, q̄ nec ipse ex se gignat, nec ab
alio gignatur. Itq; ut ne longā oratio
nē consumā, praterita ea quā vobiscū
est disputatione, ad ea quā magis consen
tanea sunt veniā. Quod si quis horū e
tiam vsu valet, is sic habeat, thesaurū
etiā eorū apud nos reconditū esse. Ita
que si magna res est Arithmetica, hic
sunt Arithmetica semina. Nos autem
nō his videmur ex mūdī esse sapientia,
vel ppter mundi sapientiam. Qui enim
hac sequimur, cū parua hinc furto absto
lerūt, his reb; ipsi ut magnis gloriātur.
Itaq; ut doceam; quā ab illis elaborata
sunt, & diligēter exculta, ea à nobis cō
temni, silētiō eā disputationē quā de his
habetur, pteribimus. nec verō popul; o
mnis hāc disputationē capere potest. Ad
est enim cōcio populi, nō ut admirabiles
arduāsque disputationes audiat, sed ut
quærat earū questionū quæ ad vitā in
stitutionē ptinent, explicationes. In p̄cio

IN HEXAEMERON

quidē & honore fuit septim^o dies. i. sab-
batū. In honore etiā est apud Iudeos nu-
merus septenari^{us}, in quo scenopegia, tu-
ba, diesq; propiti^{us}, septim^{us} etiā annus
apud illos in magna veneratione habi-
tus est, q^{ui} vocatus est remissionis. Licebat
enim annis sex terrā colere, septimo autē
iis quē spōte sua terra gignit ex se, contē-
ti erāt, cum terrā eam q^{uam} promissa eis fue-
rat, possederūt. Sex annos Hebræus ser-
uiebat, & septimo à seruitute liberaba-
tur. Septuagesimo anno apud eos soluta
est & adempta captiuitas. Reliquū est
ut nostra videamus. Septies, inq^{ui}t, cadet
iust^{us}, & surget. Sic nos septenariū nu-
merū vedicam^{us}. Septimus à mūdī origi-
ne Enoch nō est mortu^s, sacramentū est
Ecclesie. Septimus ab Abrahamo Moy-
ses legē accepit, vita hac mutatio est, in-
gratus liberatio, ad iustitiā aditus, pere-
grinatio à Deo, ordo in mūdū inuelt^{us},
institutio rerū agendarū. Septuagesimo
septimo ab Adamo ortu Christi^{us} appa-
ruit & extitit. Nouit Petr^{us} septenari^{us}.

ORATIO XI. 160

mysterium. Quoties, inq^{ui}t, peccabit mihi
frater meus, ut ei ignoscā? an septies, nec
eō amplius? Domin^{us} autē ei respondit, Nō
dico tibi, septies, sed septuagies septies.
Paulū nouit sacramentū, nodū didicit.
Est enim etiā discipulus. Septies. Nō di-
scedit doctor à septē, dixit ut intellige-
bat discipulus. Domin^{us} lōgē multūmq;
superauit. Quoties peccabit, et ignoscā?
Quid ita nō dixit, sexies, aut octies, sed
septies? Cur Dominus nō respondit, decies
millies: sed septenariū numerū in se du-
xit? Nec Petrus aliū rogauit, nec Domi-
nus regulā septenari^{us} trāsīit. Obseruauit
Petrus regulā antiquā esse, qua tradeba-
tur septenarius alicui^{us} rei habere signi-
ficationē, ut venia peccatorū pfecta re-
quirit^{ur}, cui^{us} signū sit sabbatū, septimus
ab orbe cōdito dies. Petr^{us}, an septies, ro-
gauit, domin^{us} septuagies septies respon-
dit. Ob pētā supplicii septies sumitur.
Ita omnis q^{ui} eam interfecerit, nō septem
pēnas pteribit, nec illic octo, sed septē. Re

IN HEXAEMERON

scilicet paulū et mysteriū inuenies. Primitiū peccatū punitur septies. Secūda cades q̄ Lamech fecit ex Cain septies punita est. ex Lamech aut̄ septuagies septies. En tibi hic septima venia apud Petrū, q̄ supplicio qd̄ de Cain sumptū est, respondet. Concessa venia a domino septuagies septies, vt septuagies septies Lamech cōdē natio. Quātū delictū est, tāta et gratia. Vbi leue peccatū, ibi exigua etiā venia. Cui enim paulū ignoscitur, is etiā paulū admodū diligit. Vbi mai⁹ graui⁹q; peccatū, ibi multo etiā maior fuit cōdonatio et gratia. Quod tādē est mysteriū octau⁹ dies dicitur iudiciū saeculū, i quo pētor septies, q̄ aut̄ magnis scelerib⁹ irretit⁹ est, septuagies septies punitur. Iust⁹ septies honore afficietur, q̄ aut̄ valde iniust⁹ est, septuagies septies. Dei humanitas nūc illa quidē obscurē nobis res futuras significat, tū verō in aduētū p̄ficiat̄ apta, erit veritas. Quis enim qd̄ dign⁹ sit, ostēdet. Septuplū igitur nobis pētorib⁹ supplicium debitis Domin⁹ remittet. s̄

ORATIO XI.

161

hic a nobis cōfessione et pōnitētia placeat. Quapropter cū horribilē illū diē cognitū habeam⁹, eā pōnā q̄ pētorib⁹ reserata est, eāq; mēsurā quā vicissim p̄ meritū scelerū de⁹ metietur, occupem⁹, pōnitētiāq; scelera obliterem⁹, vt ibi multū plicē pōnā vitē. Septimū ergo ip̄sus diē illi⁹ octauī quo saeculū cōsummabitur, dixim⁹. Et regeuit de⁹ ab operibus. In illo diē non iā opera mūdi cernētur, nō nuptiae erunt, nō rerū q̄ cōtrahuntur mercaturae, nō agricultura, sed oīs terra exterrita, omnis creatura sollicita, sudor q̄ exprimi nō potest, rursus iusti solliciti q̄ tandē sentētia p̄ ip̄sis p̄ferēda sit. Abraham⁹ etiā in magna tū expectatio ne erit, nō vt in geennā mittatur, sed in quo iustorū ordine, in primo, in secūdo, an in tertio, sit collocandus. Dominus ex caelis, et celi dissipatur atq; rūpuntur, potestas occultitur et obscuratur, oīs res quae i luce edita est, tremore obstupefit. Quis tū metu vacabit cū angeli etiā ip̄

IN HEXAEMERON

si se sistat, nō deo rationē reddituri, sed
tamē gloria plen⁹ aduēt⁹ oībus tremore
incutit. Nō audis Esaiā dicentē, Si cāliū
aperias, mōtes p̄ timore tuo tremor inua
det. In hoc aduētū mare cōcrescet, i hoc
omnis res cōdita ociosa erit, natura mor
tua, tū iusti rapiētur, tū curr⁹ iustorū nu
bes erūt, tū iustorū comites erūt angeli.
tū iusti vt stella à terra in cāliū euehen
tur, improbi autē vincti, p̄torū suorum
pōdere irretiti et impediti p̄cipites dabiū
tur. Ille igitur septenari⁹ ab hoc septena
rio significatur. Et requirit de⁹ ab oībus
opib⁹. Nō iā ea q̄ in hac vita gerūtur il
lo die videbūtur. Sepultae erūt recentio
res cupiditates, nō iā nuptiae pponētur,
p̄creationis liberorū nulla iā erit cupidi
tas, auri cōgerendi cura nulla. Obliniscere
auare mar sup̄, memoria tibi q̄ mul
ta possides excidat. Noli gloriā, tu q̄ ni
mia gloria cupiditate ducern cogitare.
Ex animo exciderit illa oīa. Animus in
timēte erit vt expectet mala ip̄en dētia.
Mer⁹ enim expellet oēm eā q̄ in animis

ORATIO XI.

162

nostris versatur p̄turbationē. Vbi timor
dei est, oēs ex aīo nostro eiecta sunt volu
ptatū macula atq; sordes. Hic septena
ri⁹ illi⁹ septenarij significatio est. Acce
pit igitur de⁹ hominē: nō absoluta est or
bis molitio, nō est intermissa cōsequētia, vt
nostri inducatur narratio, sed dictū est.
Fecit de⁹ hoiem. Et requirit ab oīb⁹ opi
b⁹. Et posteaq; regēte induxit, docet nos
quemadmodū fecerūt. Accepit de⁹ lutū
terra. Cū lutū audiuēris, discē vacuita
tem metus. Hoiū vultū noli itelligere.
Quid de te magnifice sentis? Cum subie
rit te cogitationes q̄ animi tumore affe
rēt, veniat tibi tū in mentē qualis sis ef
fect⁹. Sumpsit de⁹ limū terra, et forma
uit de⁹ hoiem. Quādo itādē tui obliuisci
potes? Tū deniq; tui obliuiscēre, cū dis iū
et⁹ eris à terra. Sin nūq̄ à terra dis iuge
ris, sed terrae cōiūct⁹ es, i terra ambulas,
in terra regēte agis, iudicaris in terra:
qcqd facis siue magna rei, siue parua,
id in terra facis, haud p̄cul demissionis
tua tibi p̄posita x iij

IN HEXAEMERON

imago et significatio est. Ad cōtumeliā
et irā pelius es. Vnde tibi? ex vacuitate
gloriæ? Nō sustinuiſti audire te eſſe igno-
bile? Statū tibi anim⁹ efferbuiſt? Cupis pe-
ius dicere, q̄ audieris? Demitte aspectū,
et tibi irā deſerbuerit. Vide terrā et cogi-
ta, Ignobile me dixit, q̄ ex terra ſim eſſe
t⁹. Min⁹ dixit q̄ fert natura mea. Non
enī ē terra me, ſed ab hoīe generatū eſ-
ſe dixit. Quāto aut̄ hō aiāt⁹ terra q̄ cal-
catur pſtator eſt? Ego verò antiquā ma-
trē terrā cerno. Itaq̄ nō eſt cōtumeliā, ē
ſeruo natū eſſe. ſed gloria aiātū eſſe ge-
neratū. Qui aut̄ cōtumeliā ſe magna ira
me iacere exiſtimauit, ignorauit id ex
quo cōtumeliā me affecit, maiore mihi
afferre dignitatē. Ego enī me a natura
coſci⁹, q̄ ſim et vnde ſim, ſcio. Itā ea re-
cordatio, qua venit nobis ī mētē, ē terra
nos genitos eſſe, nō ſinit irā excādeſcere.
Sociā ſit cogitationi tuæ terra q̄ ſemper
adeſt et ſug gerit. Cū aliquo te cupiditas
trahit, cogita quō ſis reuerſur⁹. Si cogi-
tes reſiſſurū te ī terrā, iſana deſiſſet cū

ORATIO XI.

163

piditas. Terra es, & in terrā reuertēris.
Veniat tibi in mētē, ea mēbra q̄ tū inflā-
mata cupiditate rapiātur, aut corp⁹ cu-
piditatē paulo poſt nō futurā, cū mēbra
diſſoluta erūt, et in terrā occiderit. Fac
memineris natura, tū oīs mali delet⁹ e-
rit appetit⁹. Hac nobis cautio ſit ī omni
pētō, cōmētatio. Formauit de⁹ hoīem de
limo terræ: pēlara eſt hac abiectio, natu-
ralis cōmētatio. Si dixiſſet, Finxit deus
hoīem ē cælo, quādo illud itueremur, vt
natura noſtra nobis in mētē veniret? In
pōptu eſt nobis nihili noſtri cōmētatio,
cū id pedib⁹ teram⁹. Cū terrā ſpectaueris
te ex eo qd̄ ei⁹ ſcāe generis eſt cui⁹ terra,
qd̄ amiſſū ſit, fictū eſſe cogita. Quid no-
bis vili⁹? qd̄ nobis magis ſe debet cōtem-
nere et p̄ nihilo putare? Vidisti quempiā
multū ſibi ſumētē, veſte pēlara induitū:
cui⁹ man⁹ annulo fulgeret, q̄ palā ex ge-
mis pſtātibus geſtaret, q̄ ei atos tollerēt?
Vidiſti veſtibus ex ſerico fulgentē crine
ſoluto eōq̄, ſtano, calamistratoq̄, clientib⁹
ſtipatū, torq̄s ex auro ſerentē ī collo?

IN HEXAEMERON

i sella ex argento sedetens? icesu graui,
voce ppè tragica, clientū multitudi-
ne gloriātem, cui⁹ aures assentatorū sermo-
nes demulcet i mensa cōg sitisimus epu-
lis extructa accūbentem, ppter salutadi
officiū qđ ei oēs i foro pstat, tū y qđ sub-
sellis ei assurgūt, tū y qđ ei obuia pdeūt,
tū y qđ eū deducūt, tū lictores? cū cernis
hos magistrat⁹ a pcone clara voce lau-
dari, cū eos vides hunc atq illū terrere,
ac ferire, alteri⁹ bona publicare, illumq
morte mulctare, noli ea q vides extime-
scere, noli his in rebus eū q impauit ex-
horrescere, fac ne te aspect⁹ ē statu tuo di-
moueat, cogita eū finxisse hoīem ē limo
terra. Si qđ aliud est, ptimefce. si puluis
terra, cōtēnito. Formauitq; de⁹ hoīem.
Nō cōtinuo hac vox, Finxit, artificiosā
quandā dei in hoīe actionem nobis indi-
cat. Formauit de⁹. An ita finxit, vt y
solent, q vasa ē luto fingunt? vt y q as
fundūt. Atq statua effictio, g ypsi⁹ de
lincatio vsq; ad extremitatē imitationē
cōtinet. Animaduertisti quemadmodū

ORATIO XI.

164

statua cū qđā morū imitatione statuta
est? aut iracūdiā indicat militis statua,
aut muliebri affectionē et ai cōstitutio-
nē, as cū in mulieris habitū figurāq; ver-
sum est sine qđ aliud ars potest, imitatio
ne mores animi formā i primit et attri-
buit. Dei aut molitio non est eiusmodi,
sed hoīem finxit, eiu⁹q; vi⁹ efficiēdi p-
gressa in ptes etiā intimas, oia mēbra di-
gessit. Si mihi tantū ocy esset, vt tibi ho-
minis institutionē ostēdere, pfecto ex te
dei in te fingēdo sapiētia ita disceres, vt
verē puū mudū hoīem appellatū esse cō-
fiterere, pclarēq; fecisse eos, q illū hoc no-
mine extulerūt. Quātā q so hac in re cu-
rā operāq; cōsumpserūt medicorum ser-
mones de natura, et eorū q athletis exer-
cendis p sunt obseruationes, aut de ppor-
tione, aut de apta mēbrorū inter se cōpo-
sitione, aut de carnū crassitudine? Hac
oia ad hoīs molitionē ptiēt. Vnde autē
mihi tanta dicēdi copia suppetat, vt ac-
curatē explicare possim, quātā hoc vno
verbo finxit cōtinetur? Eā verō q in prō

IN HEXAEMERON

ptu sunt, etiā me tacēte intelligis. Finxit
de^o erectū, p̄cipuā hanc tibi figurā p̄ter
cetera animantia cōcessit. Quid ita? q̄
p̄cipuā etiā tibi actione officinā erat da
tur^o. Cetera enī ad p̄stū nata sunt, &
quō eorū natura fert, eō etiā eorum spe
ctat institutio. Ovis nat^o est ad pabulū,
caput ei^o deorsum vers^o abiectū est, ven
troq̄ spectat, eāq̄ q̄ sunt infra vētre, quo
niā vētris satietas et voluptas illū p̄fe
licitate p̄posita est. Hō autē nō vētre spe
ctat, sed ad sup̄a caput ei^o elatum est, ut
celeste cognatione cōtepletur. Oculi non
ad terrā demissi sūt. Noli igitur aliū te
facere atq̄ natura instituit, noli terrenas
res spectare, sed celestes, ubi Xps est. si v
nā cū Xpo, inq̄, excitati estis et surrexi
stis, q̄ sursum sunt q̄rite, ubi Xps est. Ita
fact^o fidei^oq̄, es. Ipsa institutio docet, quē
ad finē sis nat^o. Fact^o es, ut deū cōteple
re, nō ut in terrā vita tua trahatur: nō
ut pecudiū voluptate p̄suare, sed ut ce
leste rēp. efficias. Ob eāq̄, causā sapientis
oculi in ei^o capite sunt, ut ait sapiēs Ec

ORATIO XI. 165

clesi. Cui^o autē nō ī capite sunt oculi? sed
in capite sunt. i. ut sup̄a spectet. Qui autē
sup̄a nō spectat, sed res terrenas, ei^o oculi
terrā spectat. Oculi q̄d rotūdi sunt ī ca
pite q̄d in humeris sedē habet, neq̄ ipsū
accline, ut ne sit humile et abiectū, sed
p̄stati cervicis colūna sustinetur ac niti
tur. Caput sup̄iora spectat. Oculorum ge
mina iacula. Nō satis erat vni^o sed ocu
li duo alter alteri succedit, ut vni^o amis
sio ab altero habeat subsidū & cōsola
tionē, p̄terea cernēdi vis ab vno manās
ibecillior est, ex duob^o autē quasi fortibus
cōmiss^o impet^o, cōtērior redditur. Aspect^o
enī cū p̄funditur tū innariū p̄pugnacu
lo et arce q̄scit, tū p̄grediendo cōiungi
tur. Quasi enī curr^o q̄dā ab utroq̄, aspe
ctu hinc hac cernēdi vis, illinc illa p̄fici
scitur, q̄rū utraq̄, p̄cul cōfusa cōiungi
tur. Quā id ratione doceri potest? Nō a
nimaduertis senes res q̄ sunt in p̄ximo
nō cernere? Quoniam enī imbecilla est cer
nēdi vis cū diuiditur, q̄d p̄p̄quū est, nō
videt. Cū autē aspect^o ut in aliqua mun

IN HEXAEMERON

latione aut aq copia, cū aspectu cōfun-
ditur, tū rerū q sub sensum cadūt rela-
tio maior cōtentionq efficiuntur. Quot aut
in oculo p̄sidia esse dicat: tunica est inte-
rior, neq; hæc satis fuit, nō enī vna cras-
sa poterat esse. Si enī crassa fuisset, oculū
ipsa texisset. Quoniā aut plucida eā et
leue esse oportuit, vna splendore illustris,
altera est tenuis, quarū illa crystalli, hæc
cornu specie gerit. Quæ opit, ea firmior
est, q aut interior est, tenuior vt ne trāsi-
tū impediatur. Tertia ad crystallū similitu-
dine accedit vt i se et p̄piciuitate habeat
et lucē. Palpebrarū vallū sequitur, velum
hoc et integumentū est, et quasi domiciliū
ac p̄pugnaculum. Man⁹ tueri poterat.
Quo vsq; man⁹ ptingebat, ocul⁹ erat he-
betior. Nūc vero i p̄pino sita est, pal-
pebræ aut supra sita sunt, quodq; sensu
incomoda et iniurias, integumentū et qua-
si clypeū opposuit. Ob eāq, cām pupilla
q sub integumento sita est, nō semp capi
potest. Ocul⁹ solū mebrorū nostrorū tra-
ctari se minime vult, cum palpebrarum

ORATIO XI.

166

integumento oculatur. Extremitates pi-
lorum circumstratae sunt. Quāobrem? vt
subtili⁹ palpebræ inter se cōtēterētur.
Sunt enī quasi nodi qdā et vincula pili
cum iter se nexi iunctiq, sunt, p̄terea be-
stias etiā p̄cul abigunt, sordēsq, nō pa-
riuntur accedere ad pupillā, q facile ob-
scurari potest. Nobis in ciliis proprium
quoddā p̄sidium et p̄pugnaculū paratū
est: cui⁹ descriptio tū honestatē et digni-
tatē, tū utilitatē affert. Supercilia supra si-
ta accommodatū est p̄pugnaculū, vt vis
cernēdi dirigatur. Quia id ratione demō-
strari potest. Cū p̄cul vis cernere, volū-
man⁹ supercilii admoēs. Quid ita? vt
ne aspect⁹ qui sursum diffunditur, a ma-
nu direct⁹ temere dissipetur. idēq, cū an-
tē impellitur, acriorē faciat vis cernēdi
cōstitutionē. Vis etiā cernēdi manu oppo-
sita recto cursu mun⁹ suū exegit. Su-
percilia eō coparata sunt: tum oculū di-
rigunt, tum sudorē eum q labore gigni-
tur, nec ifluere, nec aspectui impedi-
tū afferre patiuntur. His de causis super

IN HEXAEMERON

cilia cōparata sunt. Quis tandē vinitor
ita praciā vitē tractare potest, ac se
pire, vt in eā accessus nō pateat, vt ne
facilis in eā cursus sit aq̃ ductib⁹ q̃ pp̃e
siti sunt, quēadmodū fecit de⁹ super ci-
liorū ambitū? Venuste cū nobis descri-
psit ab vna cōcursione per nares in v-
traque partē distributū, vt sudor vtrin-
q; fluēs nihil agricolae molestiae afferat,
nec cū sudore extergit, manū a vite ab-
ducatur, sed vna eadeq; opera et sudor ex
duab⁹ fistulis suat, cū olim opifex eius
rimos frustra duxisset, et ocul⁹ suū mun⁹
exequatur. Dies nos deficiet, si de iis so-
lis qua nobis de⁹ cōstitit, delim⁹ dicere.
Sed vos ex vna eorū omniū totū cogno-
scite. Nos vero cōpulsos in viā quandā
necessariā, cū p̃cib⁹ dimittite, vt cito vo-
bis seruati reliquū etiā debitū dissoluam⁹,
domini benignitate, q̃ nostra omnia
gubernat, nosq; p̃ sua bonitate cōdidit.
Cui gloria sempiterna tribuatur. Amē.

F I N I S.

